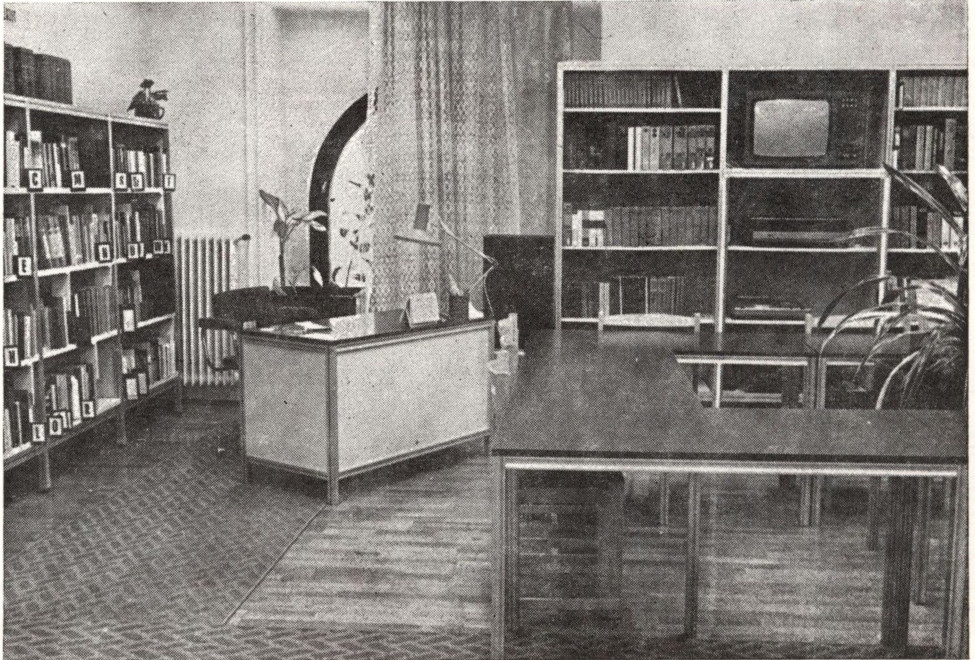

**A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
márciusban felavatott Kertész utcai prézens olvasóterme
Híradásunkat lásd a 273. oldalon
(Braun Tamás felvételei)**

32. évfolyam, 5. szám
1982. május

TARTALOM

VÉLEMÉNYEM SZERINT (<i>Sárdy Péter</i>) ...	251
BESZÉLGETÉSEK A KÖNYVTÁRRÓL	
TOLNAI GÁBOR: „Az irodalom, a nemzeti irodalom a nemzeti tudat leg- főbb támasza” (<i>Vértessy Miklós</i>)	252
PÁLVÖLGYI ENDRE: Aki keres, többnyire talál. Válaszok az olvasók kérdéseire (<i>Műhelykérdések</i>)	255
Hallottuk	258, 290, 309
FÓRUM	
SIMON ZOLTÁN: A kisebb települések könyvvállománya és a központosított ellátás	259
<i>Sorsok és pályák.</i> NAGY KÁROLY: „Erőfeszítések nélkül nem lehet élni ... Be- szélgetés DR. CSONGOR ENDRÉNÉVEL	263
KÖNYVTÁRI ÉLET	
A hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozás (<i>Bereczky Magda</i>)	268
A lapokban olvastuk (<i>Szabad Föld, Somogyi Néplap</i>)	270, 272
Hírek	273
LÁTÓKÖR	
KOVÁCS DEZSŐ: Az ÉTK-SZISZ, az Építésügyi Tájékoztatási Központ számító- gépes információs szolgáltatása	275
Lapozgató	279
A tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak (szolgáltatóhelyek) 1981. évi legfontosabb adatai	280
MOHOR JENŐ: Bemutatjuk a Magyar Képzőművészeti Főiskola könyvtárát	282
A Könyvtáros kislexikona: Információanalízis, információszintézis (<i>Győre Pál</i>)	285
Kitüntetések	287
<i>Könyvtárosok és bibliográfusok: KEMÉNY G. GÁBOR 1915—1981</i> (<i>Tóth András</i>)	288
KÓSZEGFALVI FERENC: Hódmezővásárhelyi közkönyvtárának története 1880— 1944 (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	291
Helytelenül — helyesen: A nyűgös könyvtáros (<i>Szabó Ernő</i>) ...	297
A Könyvtáros galériája: PLUGOR SÁNDOR (<i>Galambos Ferenc</i>) ...	298
KÖNYVEKRŐL	
EMBER GYŐZŐ: Levéltári terminológiai lexikon (<i>Pogány György</i>)	299
KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM	
Borsodi könyvtári krónika III. (<i>Páldy Róbert</i>)	300
Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802—1867 (<i>T. A.</i>)	301

BIBLIOGRÁFIÁK

Karl Marx és Friedrich Engels művei magyar nyelven (Ónódy Miklós) ...	303
A Kiskunság és a Forrás repertórium 1955—1978 (Péter László)	304
SAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK	306
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	310

A lapunk e számában közölt ex librisek Plugor Sándor alkotásai

Из содержания

- Шарду Петер:* За расширение круга претендентов на зарубежные командировки (251);
- Разговоры о библиотеке. Интервью с академиком, историком литературы *Габором Толмаи* (252);
- Палвёлди Эндре:* Решение трудных информационных запросов-описание опыта (Работа в мастерской) (255);
- Шимон Золтан:* Центральное снабжение книгами библиотек поселений, имеющих меньше 2000-и жителей (259);
- Ковач Дежэ:* Автоматизированная информационная служба в Центре информации по строительству (275);
- Статистические данные советских и профсоюзных массовых библиотек о 1981 г. (280);
- Мохор Енё:* Представляем библиотеку Венгерского вуза по изобразительным искусствам (282);
- Дере Пал:* Что такое анализ информации и синтез информации? (Малая энциклопедия Журнала *Кönyvtáros*) (285).

From the contents

- Péter Sárdy:* Widening the circle of competitors for foreign scholarship (251);
- Talks about the library. Interview with *Gábor Tolnai*, academician, professor of literary history (252);
- Endre Pálvölgyi:* Solving difficult reference questions — case studies. (Workshop problems) (255);
- Zoltán Simon:* Central book supply for communities with less than two thousand inhabitants in Hajdu-Bihar county (259);
- Dezsó Kovács:* Computerized information service in Information Center for Building (275);
- Statistical data on council and trade union public libraries for 1981 (280);
- Jenő Mohor:* The library of the Hungarian Arts College (282);
- Pál Györe:* What is information analysis and information synthesis? (Little encyclopaedia of the *Könyvtáros*) (285)

Aus dem Inhalt

- Péter Sárdy:* Für das Ausweiten des Kreises der Bewerber der ausländischen Stipendien (251);
- Gespräche über die Bibliothek. (Interview mit *Gábor Tolnai*, Literaturhistoriker) (252);
- Endre Pálvölgyi:* Die Lösung von schwer beantwortbaren Referenzfragen. — Beschreibung von Vorfällen (Werkstattfragen) (255);
- Zoltán Simon:* Die zentrale Buchversorgung der Bibliotheken der Siedlungen mit Einwohnerschaft unter 2000 in einem Komitat (259);
- Dezsó Kovács:* Informationsdienstleistungen mit Computer des Informationszentrums für Bauwesen (275);
- Die statistischen Daten der allgemeinbildenden Räte- und Gewerkschaftsbibliotheken vom Jahre 1981 (280);
- Jenő Mohor:* Wir präsentieren die Bibliothek der Ungarischen Hochschule für die Bildende Künste (282);
- Pál Györe:* Was ist die Informationsanalyse und Informationssynthese? (Kleinenlexikon der Zeitschrift *Könyvtáros*) (285).

Cikkeink szerzői

Galambos Ferenc bibliográfus; *Györe Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Kovács Dezsó*, az Építésügyi Tájékoztatási Központ Információs Szolgáltató és Fejlesztő Irodájának vezetője; *Közsegfalvi Ferenc*, a Hódmezővásárhelyi Városi Könyvtár munkatársa; *Mohor Jenő*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Nagy Károly*, a Fejér megyei Tanács művelődésügyi osztályának főelőadója; *Ónódy Miklós*, az OSZK ny. főosztályvezető-helyettese; *Páldy Robert*, a *Könyvtáros* ny. felelős szerkesztője; *Pálvölgyi Endre*, a *Könyvtáros* munkatársa; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének könyvtárosa; *Simon Zoltán*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Szabó Ernő*, a Népművelés olvasószerkesztője; *Tóth András*, a Petőfi Irodalmi Múzeum ny. osztályvezetője; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

**KÖNYVTÁROS
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA**

INDEX: 25 449

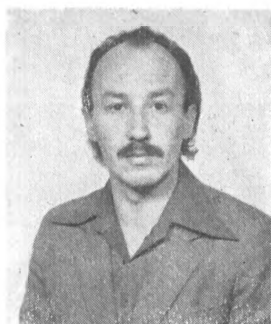
Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805
Kiadja a Lapkiadó Vállalat
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 82.8001 Budapest, 1982
Felelős vezető: Sümegi Zoltán igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkiadásos postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Véleményem szerint

SÁRDY PÉTER
a Művelődési Minisztérium
könyvtári osztályának
helyettes vezetője

minden könyvtárosnak megvan a lehetősége arra, hogy belenézzen a *Művelődési Közönybe*, ahol a külföldi ösztöndíjas tanulmányutakat is meghirdetik. Tudom azt is, hogy a legtöbb könyvtáros szeretne külföldre utazni, s ott közülük sokan látnának, tapasztaltnának olyasmit, amit azután itthon, napi munkájukban mindenki hasznára kamatoztathatnának.

Mi lehet mégis az oka annak, hogy a — legalábbis elvben — létező utazási lehetőségekre csupán néhány könyvtárból jelentkeznek? (Igaz, onnan azután bőséggel!) Nem tudnak ezekről a könyvtárosok? Nem hiszik el, hogy még tanulhatunk más országoktól ezt-azt? Vagy más akadályozza meg őket abban, hogy legalább kísérletet tegyenek egy-egy külföldi ösztöndíj elnyerésére?

A Művelődési Minisztérium — mint már sok év óta — az idén is közzétette a Művelődési Közönyben (6. szám, március 18.) pályázati felhívását egyetemi (főiskolai) oktatók, hallgatók és *kulturális szakemberek* számára szóló külföldi tanulmányutakra. A pályázatok benyújtási határideje május 15. (a szocialista országokba meghirdetett pályázatoké május 30.), s én attól tartok, hogy az immár többéves tapasztalatoknak megfelelően az idén is csupán néhány (leginkább csak négy) fővárosi könyvtár munkatársainak — néha már igen jól ismert — nevével találkozom majd az adatlapokon.

Ez a helyzet, ez a gyakorlat, ez a „hagyomány” semmiképp sem jó. Fővárosunk határain kívül is nagy számban dolgoznak olyan könyvtárosok, akik szak- és nyelvtudásuk, munkájuk alapján minden bizonnyal eredményesen élhetnének a rövidebb vagy hosszabb időre szóló ösztöndíjak, tanulmányutak kínálta gazdag tapasztalatszerzési lehetőséggel. Remélhetőleg akadnak majd olyan fiatal munkatársak is, akiknek — akár hosszabb időtartamú — külföldi tanulmányútja busásan kamatozik majd a munkahely, valamint az egész szakma számára.

Kétségtelen, hogy a külföldi ösztöndíj elnyerésének vannak feltételei: mindenképp előtérbe kell a nyelvtudás, azután a tanulmányozni kívánt téma, szakterület ismerete, a megpályázott ösztöndíjat adó ország könyvtárügyének (vagy legalábbis a megjelölt témához kapcsolódó ágának) valamelyes ismerete, s mindezek alapján olyan úti program összeállítását, amely egyrészt a hazai, döntést hozó szervek, másrészt a fogadó ország számára világossá teszi: a pályázó valóban érdemes az ösztöndíjra, azt igazán eredményesen használja majd fel.

Természetes, hogy nem minden pályázó kapja meg az óhajtott ösztöndíjat, még akkor sem, ha valamennyi lehetséges követelménynek megfelelt, hiszen a meghirdetett pályázatok száma többnyire kevés a pályázók számára képest. Egy dolog azonban bizonyos: aki nem pályázik, az ösztöndíjat sem kaphat.

Feltehető a kérdés: ha úgyis bőségesen érkeznek pályázatok a Művelődési Minisztériumba, mire való reklámozásuk? Valóban nem azért tettem szóvá a beküldött pályázatok forrásainak egyoldalúságát, hogy a jövőben még sokkal több pályázat érkezzon, amiből aztán kiválaszthatjuk a végül is elfogadható keveset. Azt azonban igenis fontosnak tartom, hogy a beérkező — és így a „versenyben” egyáltalán elinduló — pályázatok a mostaninál sokkal több helyről, „csapatból” kerüljenek ki, nőjön az eséllyel pályázók köre, s hogy enyhüljön a néhány jól tájékozott és — e téren is — aktívabb, élelmesebb könyvtár nyomasztó túlsúlya. Több szem többet lát, és talán az is igaz lehet, hogy többféle szem többet lát.

Az ösztöndíjas tanulmányút sohasem nyaralás, kirándulás, államilag pénzelt turizmus. A fogadó ország gondoskodik arról, hogy az ösztöndíjat hatékonyan használják fel: „sűrű” programot szervez a vendégül látott ösztöndíjasnak. A minél tartalmasabb program teljesítése azonban közös érdek, hiszen ez teszi lehetővé a tapasztalatok itthoni hasznosítását is.

„Az irodalom, a nemzeti irodalom a nemzeti tudat legfőbb támasza”

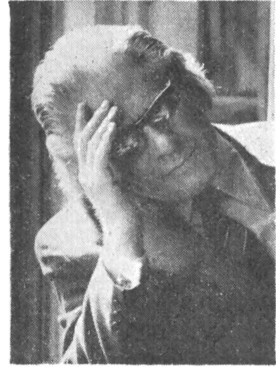
Tolnai Gábor 1910-ben született Kun-szentmiklóson. A szegedi egyetemen nyert doktori diplomát. Pályája során volt könyvtári főigazgató, minisztériumi főosztályvezető, római követ, egyetemi tanár, a tudományos minősítő bizottság titkára, majd elnöke. Hat évig szerkesztette a *Kortárs* című folyóiratot. Tizennégy könyve jelent meg. Elsősorban a régi magyar irodalommal foglalkozik, főleg a XVII—XVIII. századi Erdély érdeklő. De nem keveset írt a XX. századi magyar irodalom kérdéseiről, valamint az olasz és a spanyol irodalomról is. 1939-ben Baumgarten-jutalmat, 1960-ban József Attila-díjat kapott, 1980-ban Akadémiai Aranyéremmel s ugyanebben az esztendőben a Magyar Népköztársaság Zászlórendjével tüntették ki.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen kerestem fel, dolgozószobájában, ahol minden helyet könyvek foglalnak el, a polcokat, az asztalokat, sőt a székeket is. Beszélgetésünk tehát nem kezdődhetett mással, mint e kérdéssel:

— Mikor kezdte rendszeresen olvasni, mióta vagy könyvtárlátogató?

— Az egyetemen csaknem három évtizeden át vezettem felvételi vizsgákat. Azokat, akik kiemelkedő képességet s tudást árultak el, rendszeresen megkérdeztem: kik tanították a középiskolában? Ilyenkor majdnem mindig kiderült, hogy a rendszeres olvasás és ezzel együtt a tudás útjára egy-egy kivételes műveltségű, tudós tanár indította el őket. Így volt ez velem is a 20-as évek második felében. Kegyelettel és tisztelettel kell megemlékeznem *Nyusztay Antal*ról, arról a nagyszerű, széles körű tudású emberről, aki társaimnak és nekem a latint és a görögöt tanította. Az iskolában ő nevelt rá az irodalom iránti érdeklődésre, a könyvtárak látogatására.

A pesti Református Gimnáziumba jártam; ez a gimnázium elsőrendű önképzőkori könyvtárral rendelkezett, amelyben — nem volt ez mindennapi a 20-as években! — megvoltak az Ady-nemzedék alkotásai, de még az olyan „tiltottabb” művek is, mint például *Sigmund Freud* magyarra fordított írásai. Emellett sokat jártam ekkoriban a lakásunkhoz közel levő Mezőgazdasági Múzeum könyvtárába, ahol nemcsak szakmai munkákat őriztek, hanem irodalomtörténeti könyveket is. Tanárom ajánlására

TOLNAI GÁBOR
akadémikus,
irodalomtörténész,
egyetemi tanár

az Akadémiai Könyvtár látogatására szintén engedélyt kaptam. Büszkeséggel töltött el, hogy a hosszú, zöld posztóval borított asztalok mellett — ezek álltak az olvasóteremben — komoly, szakállas öregurak társaságában olvashattam.

Diákkoromban persze költő, író szerettem volna lenni. Rossz verseket és rossz novellákat írtam. 1944-ben jegyzeteim, levelezésem elveszett (köztük a *Babits*-tól, *Kosztolányi*tól, *Szekfű Gyulától*, *József Attilától*, *Radnóti*tól származó levelek is), de furcsa véletlen folytán a gimnazista időkből való irományaimból jó néhány megmaradt. Van köztük egy gyengécske „novella”. Nemrég, amikor kezembe került, mondanivalója megdermesztett. Arról szól, hogy egy örült elektromossággal kiirtja az emberiséget, de csak az emberiséget! A civilizált élet azonban újrakezdődik, mégpedig oly módon, hogy egy emberszabású majom megborotválkozik, ő lesz tehát a földi civilizáció újbóli elindítója. Gimnazista koromhoz fűződik első irodalomtörténet-írói próbálkozásom is, egy díjnyertes önképzőkori pályamunka a modern magyar líráról, Adyról és társairól.

Egyetemi tanulmányaimat Szegeden végeztem, ahol a Somogyi Könyvtárnak és az egyetemi könyvtárnak lettem buzgó látogatója. A szerencse fiának mondhatom magam, hiszen olyan társaim, barátaim voltak ott, mint *Radnóti Miklós*, *Erdei Ferenc*, *Ortutay Gyula*, *Hont Ferenc*, *Buday György*, *Baróti Dezső*... Magyar irodalomtörténetből doktoráltam 1933-ban, *Erdély magyar irodalmi élete*

című munkámmal. Ez volt tudtommal nálunk az első, élő magyar irodalmat tárgyaló disszertáció. Kedves tanárom volt az egyetemen *Sík Sándor*, aki örömmel fogadta a kortárs irodalommal foglalkozó témámat.

— *Abban az időben, a 30-as évek elején nagy gond volt az elhelyezkedés. Úgy tudom, hogy könyvtáros lettél; miként sikerült állást szerezned?*

— A könyvtár — az eddigiekből is kitűnik — mindig vonzott. Az akkori viszonyok folytán azonban mindnyájan úgy végeztük az egyetemet, hogy elhelyezkedésre, semmilyen elhelyezkedésre sem volt kilátásunk. Az én vágyam azonban nem sokkal a doktori szigorlat után teljesült. Ennek háttere a következő: a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának egyik alapítója voltam, s mozgalmunk országos visszhangra talált. Kiadványaink révén — nekem két munkám jelent meg a Szegedi Fialatok égisze alatt — személy szerint is ismertté váltunk. A *Szerb Antal* szervezte *Irodalomtudományi Társaságban* — még hallgató koromban — találkoztam az előtűnk járó irodalomtörténész-, kritikus-nemzedék tagjaival, köztük *Halász Gáborral*. Nem sokkal diplomám megszerzése után, egy este, amikor Radnóti Miklóssal hazatértem — vele egy házban laktam —, expresszlevél várt. Halász Gábor írta, és közölte, hogy a Széchényi Könyvtár valószínűleg kap néhány gyakornoki állást, sürgősen pályázzam meg az egyiket. Ő, valamint *Rédey Tivadar*, a Hirlaptár vezetője és *Joó Tibor* engem fognak ajánlani. Ez a kitűnő lehetőség eleinte hihetetlennek tűnt, de a pályázatot mégis beadtam. Márciusban kineveztek ÁDOB-os gyakornoknak.

— *A mai nemzedék nem érti, mit jelent ez a kifejezés.*

— Amikor a fiatal állástalan diplomások száma túrheterenül nagyra nőtt, a 30-as évek első felében, az egyetemet végzetek balratolódásának megakadályozása céljából 1934-ben *Állástalan Diplomások Országos Bizottsága* címmel testületet hoztak létre. Ez ideiglenes jelleggel, 75 pengő 62 fillér havi fizetéssel nagyszámú fiatalot helyezett el különféle intézményekben. Az így némi keresethez juttatott fiatalokat nevezték ÁDOB-osoknak. Más néven — a kultusz-miniszterre utalva, aki az egészet kigondolta — *Hóman-boyoknak*.

— *Milyen feladatot kaptál a Széchényi Könyvtárban?*

— Eleinte a Magyar Távirati Iroda kinyomatos tudósításait hordtam fel a pincéből a hirlaptárba, s ezeket dolgoztam fel.

— *Tudományos életünk számos, később jól ismert tagja kezdte pályáját*

könyvtárban. Saját munkahelyemen, az Egyetemi Könyvtárban például Bóka László, Gáldi László, Sötér István, Hadrovics László és még hosszan folytathatnám a felsorolást. A Széchényiben is hasonló volt a helyzet?

— Ugyanígy volt. Megemlíthetem *Halász Gábor*, *Kniezsa István*, *Tamás Lajos*, *Honti János*, *Ortutay Gyula*, *Rédey Tivadar* és felesége, *Hoffmann Mária*, *Jékely Zoltán*, *Weöres Sándor* nevét. Kniezsa és Tamás Lajos például címke-ragasztással kezdte pályáját. Kétségtelenül azért keresték a könyvtári elhelyezkedést, mert más munkahelyen aligha jutottak volna kutatási lehetőséghez.

— *Az, hogy könyvtárban dolgozhattak, megismerkedhettek az ottani dokumentumokkal, a fontos segédkönyvekkel, a bibliográfiai apparátussal, bizonyára segítette őket későbbi pályafutásuk során is.*

— Így volt. Példálózhatom — ha megengeded — magammal is. Egy idő elteltével a régi magyar könyvek gyűjteményébe kerültem. Rengeteget tanultam itt, nagy hasznomra volt ez a beosztás. A régi kolligátumok közt ismeretlen műveket fedezhettem fel. Majd a kéziratárban is hasonló meglepetések értek, fontos szövegek nyomára bukkantam. Sokat publikáltam a régi magyar könyvek, valamint a kéziratár anyagából és azoknak kapcsán. A régi nyomtatványok és a kéziratok között úgy éreztem magam, mintha szentélyben volnék.

— *A felszabadulás után a könyvtár vezetője lettél.*

— Először *Györke József*, a kiváló finnugor nyelvész vezette a könyvtárat. Az ő halála után lettem főigazgató. Talán másfél évig töltöttem be ezt a munkakört. 1948-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba neveztek ki főosztályvezetőnek.

— *Nem sajnáltad otthagyni a könyvtárat?*

— Kinevezésem úgy szólt, hogy új helyemre régi állásom megtartása mellett kerültem. De a főigazgatóság és a főosztályvezetés annyi munkát adott, hogy egy személy — ha lelkiismeretesen dolgozott — nem teljesíthette megfelelően mindkét feladatot. Én a minisztériumot választottam. Abban az időben, az újjáépítés lendületés időszakában a közéletet mindennél fontosabbnak tartottuk. Hiszen a könyvtárban sem tudományos munka folyt még ekkor, hanem a tudományos tevékenység feltételeinek megteremtése. Különbösen sem szakadtam el a könyvtáraktól, mert a minisztériumban az egyetemi és tudományos főosztály élére kerültem, s így a könyvtárak hozzám tartoztak. Én itt sem marad-

tam sokáig, másfél év múlva kineveztek római követté.

— *Minek köszönhetted ezt a kitüntető megbízatást?*

— Ez az ország nagy politikai fordulatának idején történt. Az új rendszer ekkor még nem rendelkezett vezető posztokra alkalmas, képzett diplomatákkal. Éppen ezért Magyarország, a többi baráti országhoz hasonlóan, a többi baráti tekintélyét megalapozni, hogy a nyugati követségek élére tudománnyal, irodalommal, művészettel foglalkozó embereket nevezett ki. Volt erre példa korábban is, mégpedig nemcsak a nyugat-európai posztokon. Az első moszkvai követünk *Szekfü Gyula* volt, Romániát pedig a magyar történetíróval rokon tekintélyű nyelvész, *Iorgu Iordan* képviselte.

— *Nagy élmény lehetett Róma! Netán dolgoztál könyvtáraiban is?*

— A követi tisztség rengeteg elfoglaltsággal és sok reprezentálással járt. Természetesen sokat jártam-keltem a városban, igyekeztem minél jobban megismerni, de a könyvtárakra nem jutott időm. Ehelyett más élményeim voltak. Kiemelkedő politikusokkal kerültem kapcsolatba, s igyekeztem irodalmunkat, műveltségünket — amennyire a lehetőségek engedték — közel vinni az olasz közönséghez. Példát is említve: a mi kezdeményezésünkre látott napvilágot olaszul egy új Petőfi-válogatás, amelynek igen nagy sajtóvisszhangja volt, a világgölköltsézet legnagyobbjai között emlegették költőnket. Bemutattattuk — Itáliának szinte minden nagyobb városában — az akkor már magas színvonalú filmjeinket, köztük hatalmas sikerrel a *Talpalatnyi földet*. Követi megbízatásom sem tartott sokáig, 1950-ben már ismét idehaza voltam, a minisztériumban, korábbi helyemen. 1953-ban neveztek ki az Eötvös Loránd Tudományegyetem régi magyar irodalmi tanszékének vezetőjévé. Csaknem harminc évre ez lett a munkahelyem.

— *Milyennek látod a könyvtárak mai helyzetét? Sokat fejlődtek azóta, hogy az egyetemre kerültél?*

— Azt talán nem kell hangsúlyoznom, hogy a fejlődés minden téren nagy. Különösen dicsérnem kell a tudományos könyvtárak bibliográfiai munkásságát. Számos jól használható könyvészetet adtak sajtó alá. Ilyen elsősorban nemzeti bibliográfiánk, amelynek egy-egy év anyagát feltáró kötetek folyamatosan jelennek meg, és megkezdődött az 1921—1944 közötti időszak visszatekintő kötetek kiadása is. Nagy jelentőségű mű a „Szabó Károly” új kiadása, a *Régi magyarországi nyomtatványok*. *Borsa Gedeon* és munkatársai már a harmadik kötet összeállításában is sokat ha-

ladtak előre. Nagy hiba viszont, hogy a XVII. század első harmadát feldolgozó és sajtókész második kötet nem jelent meg eddig.

— *Mit helytelenítesz a mai könyvtárak vezetésében?*

— Könyvtáros kortársaim közül — mint már beszélünk róla — sokan váltak neves tudóssokká. Ma nehezebb a könyvtárosok helyzete, megsokasodtak feladataik, hosszabb a munkaidejük. Közülük a legtehetségesebbeknek több időt és alkalmat kellene adni a tudományos munkára, nemcsak kutatónapot, hanem hosszabb alkotászabadságot is.

— *Mint professzornak mi a véleményed hallgatóid irodalmi tájékozottságáról? Elegendő tudással jönnek az egyetemre, eleget olvasnak?*

— Erről, sajnos, nem sok jót mondhatok. Mindig voltak és ma is vannak kiemelkedő képességű, olvasott diákok. A nagy többség olvasottsága azonban elszomorító. Jól tudom, a természettudományos műveltség elengedhetetlen követelmény napjainkban. De ez nem mentheti az irodalom háttérbe szorítását. Hiszen az emberlé nevelés legfőbb eszköze a középiskolás fiataloknál az érzelmi erejű, érzelmekre ható irodalom. Régen a gimnáziumban az átlagos diák is sokat olvasott, és versek seregét tanulták meg kívülről. Ma ez hiányzik. Annak idején heti hat magyaróránk volt. Ma három-négy. Ez pedig kevés, nagyon kevés. A fiatalságnak nincs módja alaposan megismerkedni a régi és a kortárs magyar irodalommal. Holott az irodalom, a nemzeti irodalom a nemzeti tudat legfőbb támasza.

— *Nem látod túl sötéten a helyzetet? A könyvtárak fiatal olvasóinak száma állandóan nő, s a középiskolákban világ-irodalmat is tanítanak.*

— Igazamat szomorú példákkal bizonyíthatom. Vannak elsőéves magyar szakos hallgatók, akik sohasem hallottak arról, hogy egy Shakespeare nevű írónak van egy *III. Richard* című tragédiája. Többségük még a *Hamletet* sem olvasta, csupán televíziós változatát ismeri. Az már fehér holló ritkaságú, ha arról is tudnak, hogy Arany János Shakespeare-t és Arisztophanészt fordított.

— *Hogyan lehetne segíteni ezen?*

— Nehéz rá megnyugtató választ adni. Néhány jelzésre szorítkozhatok csupán. A természettudományok jelentőségének csökkentése nélkül vissza kellene állítani a humán nemzeti tárgyak — különösen az irodalomtörténet — tekintélyét, s segítségükkel szívvel-lélekkel, a deheroizálás mellőzésével nevelni a fiatalokat az irodalom szeretetére, az olvasás szépségének felismerésére, minél

több költemény könyv nélküli megtanulására. Az így megtanult versek — jól tudjuk ezt mindnyájan — a nem tanári pályára készülöket is végigkísérik egész életükön, s az emlékezetükbe mélyen beágyazott remekművek lesznek számukra, akarva, nem akarva, a szép magyar stílus mércéi. Persze segítik az irodalomban való elmélyedést a tanári gyakorlattal rendelkező szerzőktől származó, jó tankönyvek is. Szerencsére rendelkezünk ilyenekkel. Segítene természetesen valamelyes óraszámemelés is. Az ifjúságnak van igénye az irodalomra. Az imént említettem, hogy állandóan nő a könyvtárak fiatal olvasóinak száma. S irodalmi alkotásaink — még a régi irodalmi szövegek is — napok alatt elfognak a könyvkereskedésekben. Azonban a fiatal emberek sorsa többnyire már a középiskolában eldőlt, és éppen ezért nem lehet közömbös számunkra az iskolai irodalomtanítás jelene és jövője.

— *Még mindig sokat jársz könyvtárakba?*

— Ma már aránylag ritkán, mert rendelkezésemre áll az egyetemen az irodalomtörténeti tanszékek könyvtára és saját otthoni könyvtáram. Ha mégis szükséges, leginkább hajdani otthonomat, a Széchényi Könyvtárt keresem fel. Az elmúlt évben többször megfordultam az Egyetemi Könyvtárban is, egy ott őrzött XVIII. századi kéziratot tanulmányoztam.

— *Milyen a saját könyvtárad?*

— Nem vagyok bibliofil, sőt rendszeres gyűjtő sem. Könyvtáram magától állt össze, részben vásárlásokból, részben ajándékokból. De azért sok érték található benne, elsősorban olyan szerzők által dedikált könyvek, mint *József Attila, Radnóti, Schöppflin Aladár, Szerb Antal, Németh László, Illyés Gyula*, a külföldiek közül *Pablo Neruda, Nicolas Guillén* és mások.

— *Búcsúzóul hadd kérdezzem meg, mi a véleményed a mai könyvtárosképzésről.*

— Nem szívesen mondom, mert véleményemmel sokan nem értenek majd egyet. Én nem helyeslem a mai gyakorlatot. Szerintem azok a könyvtárosok, akik tudományos gyűjteményekben dolgoznak, vagy közművelődési könyvtárakban látnak el magasabb szintű feladatot — tehát osztályvezetők, szakreferensek — legyenek irodalmárok, germanisták, russzisták, romanisták vagy fizikusok, matematikusok, illetve egyéb tudományágak képviselői. Ha szaktárgyaikban egyetemi képesítést, tanári diplomát szereztek, akkor kapjanak féléves vagy egyéves könyvtárosi képzést. Munkájukat, a tervszerű állománygyarapítást, tájékoztatást, de a bibliográfiaszerkesztést is így tudnák jól végezni.

Be kell fejezni a beszélgetést, mert eljárt az idő, és Tolnai Gáborra várnak tanítványai. Hetvenéves elmúlt, de az egyetemről és a tanítástól nem tud elszakadni: két szemináriumot is vezet.

Vértesy Miklós

műhelykérdések

Aki keres, többnyire talál

Válaszok az olvasók kérdéseire

A könyvtárak tájékoztató szolgálatához beérkező kérdések megválaszolása az esetek egy részében nehéz feladat elé állítja a könyvtárosokat. Sokféleképpen fel lehet készülni erre a munkára, meg lehet ismerkedni a segédeszközökkel, a várható kérdések típusaival, és azzal is, hogy ezekre milyen módon célszerű válaszolni, az adott esetben mely segédeszközök a legalkalmasabbak. Mindez igen hasznos, de a tapasztalat azt mutatja, hogy az oktatás nem alkalmazkodik eléggé a valóságos helyzetek követelményeihez, hiszen a kérdések kategóriába sorolása — ha mégoly körültekintően történik is — mindenképpen mesterséges csoportosítás, és éppen a legtöbb gondot okozó kérdések nem illeszthetők be az előre kidolgozott formák egyikébe sem. Az elméleti és a módszertani felkészítést ezért ajánlatos kiegészíteni valóban előforduló esetek leírásával, ezekből ugyanis — éppen egyediségük miatt — értékes tanulságok nyerhetők. Külföldön már évtizedek óta szokás az úgynevezett *esetleírások* közreadása oktatási célból. Az utóbbi időben hazánkban is terjed ez a módszer, a közelmúltban lapunk is közölt néhány érdekes leírást tárgykörünkben (*Ferenczi Zsuzsan-*

na: 10 kérdés — 10 megoldás. I—II. Könyvtáros 1981/4—5. sz.) Ehhez kíván csatlakozni írásunk is, bemutatván — az említettnél valamivel részletesebben — hogyan született meg a válasz néhány olyan kérdésre, amelyet szerkesztőségünk különböző típusú könyvtáraktól kapott.

Természetesen tudatában vagyunk annak is, hogy a munka során alkalmazott módszer megválasztása nagymértékben függ a rendelkezésre álló eszközök számától, minőségétől, hozzáférhetőségétől, és ezért egyáltalán nem mindegy, melyik könyvtárban foglalkozik valaki az adott kérdéssel, s hogy ennek a könyvtárnak mekkora az állománya, milyen az összetétele, milyenek a katalógusai, milyen segítség várható a munkatársaktól, más intézményektől. Ezek tárgyi adottságok, de vannak nem kevésbé meghatározó személyi tényezők is, közülük a legfontosabb maga a könyvtáros: szakismerete, műveltsége, nyelvtudása, tájékozottsága, ügybuzgalma, kitartása, az intézményen belüli és kívüli személyes kapcsolatai stb.

Mindezek a tényezők és adottságok e sorok írójának munkáját is meghatározzák, tehát nem ígérhetjük, hogy valamennyi beérkezett kérdést megválaszoljuk, már csak azért sem, mert akad közöttük olyan is, amely nem szolgál leírásra érdemes tanulsággal, a tájékoztató munkában hasznosítható tapasztalatokkal, pedig ez nem elhanyagolható szempont. Nyomozásaink során időnként zsákutcába tévedtünk, hibákat követtünk el... Ezekre külön felhívjuk a figyelmet, mert az elkövetett hibák sokszor tanulságosabbak, mint a sikeres keresés. Előfordulhat azonban, hogy nem jövünk rá tévedésünkre! Bizunk abban, hogy olvasóink éber figyelemmel kísérik majd közleményeinket, és leleplezik vétkeinket. Más vonatkozásban is számítunk támogatásukra: kérjük, küldjék el szerkesztőségünk címére azokat a kérdéseket, amelyekre valamilyen okból nem tudtak válaszolni. Várjuk tehát észrevételeiket, tanácsaikat, kifogásaikat és — főként — kérdéseiket.

Most pedig következzék az első két kérdés és megfajlásuk, a beküldő közelebbi megjelölése nélkül.

•

1. Egy szakszervezeti művelődési ház művészeti előadója kérdezte az egyik megyei könyvtártól: „A *Petőfi él!* című műsorfüzetben (Bp. 1972) van egy *Kemény szél fúj...* címet viselő lírai oratórium; Petőfi Sándor verseiből és népdalokból *Bicskei Gábor* állította össze. Egyebek között idézet található benne egy ismeretlen jobbágy leveléből: *Szerencsés jó estével Jó bíról!... bevárjad ezeránt boldog szerencsédet tırjaborussal... én vagyok a jó szót szóló Bocsoló Mihály... Az, ki ezt megtanálja, adja az notárius kezébe. Aki megtanálja, s nem adja, az is nem jól fog járni... Mit jelent a tırjabórus, honnan való ez a szöveg, mert az összeállító nem jelölte meg a forrást?”*

Mielőtt taláalomra nekivágnánk a keresésnek, mérlegelni kell, mi az, amit tudunk, és mi az, amit csak sejtünk. Tudjuk, hogy hol, kinek az összeállításában jelent meg a szöveg, és azt is, hogy jobbágylevélről van szó, amelynek forrását azonban nem jelöli meg az említett kiadvány. Mivel a kérdésfeltevő állításait általában nem szabad készpénznek venni, mindezt nem ártott volna ellenőriznünk a műsorfüzetben. Mi ezt elmulasztottuk, mert úgy véltük, ráérünk felkutatni akkor, ha feltevésünk — amelyet azonnal ismertetünk — tévesnek bizonyul.

Feltételezésünk szerint a kérdéses levelet a lírai oratórium összeállítója nem saját levéltári kutatásai során találta, hanem valamilyen *forráskiadványból* vette. Ha nem így volna, igen nehezen bukkanhatnánk csak nyomára. A tájékoztatás egyik alapszabálya: a könyvtáros legyen mindig optimista! A másik: azt a keresési stratégiát kell választani, amelyik a legegyszerűbb és a legrövidebb idő alatt kecsegtet eredménnyel. Nem mindegy ugyanis, mennyi időt kell kutatással eltölteni, hiszen más feladatok is várnak ránk. Esetünkben tehát abban kellett reménykednünk, hogy a válasz egy kifejezetten jobbágyleveleket tartalmazó forráskiadványban rejtőzik, és nem egy adott korszak vegyes tárgyú szöveggyűjteményében (ilyen is akad jó néhány) vagy — ami még rosszabb — egy monográfiában, illetve folyóiratcikkekben, amely a magyar jobbágyság valamely sajátos történeti problémájával foglalkozik, és csak mellékesen, egyik állításának igazolására vagy illusztrálására idéz egy jobbágylevélből. Rendkívül hosszadalmas lett volna valamennyi ilyen kiadványt végigbongészni!

Elgondolásunknak megfelelően jobbágylevelet tartalmazó forráspublikációt ke-

restünk tehát. Erre legalkalmasabbnak az Egyetemi Könyvtár tárgyszókatálogosát tartottuk (de éppúgy választhattuk volna egy másik, ugyancsak történeti gyűjtőkörű nagyobb könyvtár szakkatálogosát is). A kartonok lapozgatása közben azért arra is gondoltunk, hogy miként haladhatunk tovább, ha eredeti elképzelésünk nem vezet eredményre. Feljegyeztük tehát azoknak a könyveknek adatait, amelyekről feltételezhető, hogy bibliográfiai utalásaikkal továbbsegitethetnek majd. Ezúttal nem volt rájuk szükség, mert a katalógusban rábukkantunk *H. Balázs Éva* 1951-ben megjelent *Jobbágylevelek* című gyűjteményére, és abban a keresett szövegre (161. sz. levél, 257—258. lap).

Közbevetőleg: a könyv bibliográfiai adatai megtalálhatók *Kosáry Domokos* történeti bibliográfiája (*Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába*) második kötetének *A parasztság élete. Jobbágyterhek* című alfejezetében is. (Bp., 1954. 49. lap).

A keresett levél 1843 júliusában íródott, névtelen szerzője házuk felgyűjtásával fenyegeti meg a püspökladányi bírót és az ottani fiskálist, ha egy elfogott jobbágy ki nem szabadul börtönéből. A levél valójában ezekkel a szavakkal kezdődik: *Szerentsés Jó estével Jó bíró Azon dolgot az melyet most tettél te bíró, hogy az fiskálisnak te alattomban Instanciát atál be várjad ez eránt böldog szerentsidet tirja-bólusal meg tisztelek Veres paripával minden joszágidon...*

A „tirja-bólus” (és nem tirjabórus, amint a beküldött szövegben állt) a kötet összeállítójának magyarázó jegyzete szerint a görög-latin pyrobolus = tűzgolyó szó eltorzított alakja. *Bartal Antal* szótárából (*A magyarországi latinság szótára*. Bp., 1901. 546. lap) megtudjuk, hogy a pyrobolus tüzes golyón kívül gránátgömböt és rakétát is jelentett.

Felvetődhet a kérdés: nem lehetett volna megtalálni a szó jelentését egy szótárban vagy lexikonban? A felelet határozott *nem*. Éspedig nem csupán azért, mivel a pyrobolus torzított alakjának hibás írásmódú formáját kaptuk meg, hanem azért sem, mert a hozzánk eljuttatott szövegben nem volt olyan utalás, amelynek nyomán elindulhattunk volna, sejtelmünk sem lehetett a szó nyelvi eredetéről és jelentéséről.

*

2. Helytörténeti kutatással foglalkozó tisztviselő kérdezte ugyanettől a megyei könyvtártól: „Helmei jobbágyok levelet írtak Nyáry Pálnak Kisvárdára 1598—1608 között. Ő egrí várkapitány is volt 1596-ban. Mi a kapcsolat Helmei és Kisvárdá között?”

Két irányból lehet megközelíteni a kérdést: a földrajzi helynevek (Kisvárdá, Helmei, valamint a tágabb területi fogalmak: a megyék), illetve a személynév szolgálhat kiindulási pontként. Sajnos, a kérdező túlságosan szűkszavú, nem tájékoztat arról, honnan szerzett tudomást a levélírás tényéről, ismeri-e a levél szövegét, s ha igen, hol olvasható ez, és mit tartalmaz. Nincs lehetőségünk arra, hogy kiegészítő információkat kérjünk, ezért úgy gondoltuk, egyszerűbb *Nyáry Pál*, illetve a Nyáry család „vonalán” elindulni, valószínűnek tartottuk ugyanis, hogy a jobbágyok azért fordultak Nyáryhoz levéllel, mert ő volt a földesuruk.

„Alapinformáció” szerzésére a *Révai Nagy Lexikonát* és a már említett *Kosáry Domokos-féle* történeti bibliográfiát használtuk, de érdemleges irodalmat nem találtunk bennük. Egy kései utód, báró Nyáry Pál könyvéből (*Egy magyar főúr és kora*. Bp., 1938) annyi kiderült, hogy a Nyáryak birtokai Morvaországától Tolnáig, Turóctól Torontáig terjedtek, s hogy Nyáry Pál Bihar, Kraszna és Közép-Szolnok vármegyék főispánja, valamint kancellár is volt. Megtudtuk ugyanebből a forrásból azt is, hogy második felesége, Várday Kata apjától, kisvárdai Várday Miklóstól örökölte a család birtokainak legnagyobb részét. Ez azonban legfeljebb Nyáry és Kisvárdá kapcsolatát magyarázza meg.

Megpróbálkoztunk *Nagy Iván* közismert genealógiai lexikonával is (*Magyarország családai*. Pest, 1861. 8. köt. 182. l.), de ez csupán annyit mond, hogy a Nyáry család székhelye a XVI. századtól főleg Nyitra volt.

Várakozásunk ellenére tehát igen keveset sikerült csak megtudnunk Nyáry Pál személyéről, életéről, tetteiről. Ekkor a kor történelmi eseményeivel foglalkozó művekből igyekeztünk többet kideríteni róla. *Bocskai Istvánnal* való kapcsolatáról a Révai lexikon is említést tesz, ezért — kitartva a személyek felőli megközelítés mellett

— Bocskairól szóló művek után kutattunk. A legjobb monográfiának *Benda Kálmán* munkáját (*Bocskai István. Bp., 1952*) tartja a szakirodalom, ezt azonban félretettük, mivel nem készült hozzá sem név-, sem tárgymutató, és frissebb kiadású szakmunkát kerestünk, remélvén, hogy abban találunk névmutatót. A legújabb könyv, amelyhez hozzájutottunk, *Nagy László* hadtörténeti írása volt (*A Bocskai szabadságharc katonai története. Bp., 1961*), de ez ugyancsak mutatók nélkül jelent meg, nem volt elég tehát belelapozni, végig is kellett olvasni az egész, csaknem négyszáz lap terjedelmű könyvet, hogy újabb információkat szerezzünk Nyáry Pálról (a tájékoztatással foglalkozó könyvtárosok általában nem engedhetik meg maguknak ezt a luxust, minket azonban hatalmába kerített a vadászszenvedély, és két estét rászántunk a műre; nem bántuk meg, érdekes és hasznos olvasmánynak bizonyult).

Megtudtuk, hogy Nyáry Pál 1594-ben füleki kapitány volt, 1596-ban Egerben szolgált mint a vár parancsnoka. A külső vár elvesztése után Nyáryt a fellázadt katonák átadták a törököknek. A mezőkeresztesi csatában kiszabadult Ibrahim nagyvezér sátrából, ahol fogva tartották. 1598-ban váradi főkapitány lett, 1605 elején Rudolf király Bocskaihoz küldte követnek, ekkor átállt a szabadságharc oldalára, és Bocskai tanácsosa lett. 1605 júniusában Várad körülzárását vezette (180., 327—8. és 361. lap), 1606-ban Bocskai egyik megbízottjaként részt vett a zsitvatoroki békét előkészítő tárgyalásokon (366. lap). Lábjegyzetben néhány bibliográfiai hivatkozást is közöl a könyv (a *Hadtörténelmi Közlemények* két cikkét — 1892. 282—3. l. és 1896. 246. l. — továbbá *Makkai Lászlónak Erdély története* című művét — Bp., 1944. 317. l. — említi). Ezek megtekintésére már nem vállalkoztunk, de úgy sejtjük, Helmeccről nem tudtuk volna meg belőlük semmit.

Csalódva a személynévben, a kutatást a földrajzi fogalmakkal folytattuk. Helmeccről a Révai Nagy Lexikona segítségével nem volt nehéz kideríteni, hogy az egykori Zemplén megyei (a mai Csehszlovákiához tartozó) Királyhelmeccel (Karl'ovsky Chlumec) azonos. A *Magyarország vármegyéi és városai* sorozatban megjelent Zemplén vármegye története (*Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t.* [rendezett tanácsú] város. Bp., [1905.] hatvanadik lapján azt olvastuk, hogy Királyhelmecc környékén 1598-ban Báthory Istvánnak, 1610-ben a Daróczy, a Thelegdi és a Nyáry családnak voltak birtokai.

Ezzel sikerült valószínűsíteni azt, ami eddig csak feltevés volt, de bizonyítani még nem. Hozzáértőbb szakember bizonyára ismer olyan műveket, amelyek egyértelműbb adatokkal szolgálnak Királyhelmecc vagy Nyáry Pál birtokviszonyairól, nekünk viszont a véletlen sietett segítségünkre (ez nem ritka a tájékoztató munkában, a szerencse és a véletlen a kitartó és szívós könyvtáros szeszélyes, de rendszeresen, csaknem „betervezhetően” jelentkező segítőtársa). Az előzőkben ismertetett nyomozás, a „tírlabórus” keresése közben, H. Balázs Éva kötetét lapozgatva megtaláltuk a helmecci jobbágyság levelét, amelyet „földesurukhoz, Nyáry Pálhoz” írtak 1598 és 1608 között, és ahhoz „kéri támogatását, hogy az állami adót pénzben és ne terményben kelljen megadniok...” (az összeállító jegyzete a 63. lapon). Ami teljesen egyértelművé teszi a helmecciek és Nyáry Pál viszonyát, az a levél aláírása: „Nagyságodnak szegény jobbágyi, helmecci polgárok” (34. sz. levél, 63—4. lap).

Hiába sejtettük a választ már a tulajdonképpeni keresés megkezdése előtt, mégis viszonylag hosszadalmas kutatásra kényszerültünk, hogy megfelelő bizonyítékot szerezzünk. Minderre valószínűleg nem lett volna szükség, ha a kérdező minden rendelkezésére álló információt közöl a könyvtárral.

Pálvölgyi Endre

Hallottuk,

hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége február 4-i ülésén döntött az egyesület XIV. vándorgyűlésével kapcsolatos kérdésekről: Az idei vándorgyűlést augusztus 27—29-én rendezik meg Miskolcon, a résztvevők a magyar szakirodalmi információellátás helyzetével és a fejlesztés irányvaival összefüggő kérdéseket fogják megvitatni. A tanácskozást és a tagozati üléseket a rendező szervek — a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár és a Miskolci Városi Könyvtár — több helyszínen bonyolítják le.

A kisebb települések könyvállománya és a központosított ellátás

ELŐZMÉNYEK. Noha azzal mindenki egyetért, hogy az állományalakítás — ezen belül pedig a gyarapítás — a könyvtári munka egyik legfontosabb része, mégis kevés az erről szóló szakirodalom, amely kellő segítséget adhatna a beszerzés gyakorlatához. Még kevesebb azoknak az elemzéseknek, felméréseknek a száma, amelyek alapján meg lehetne ítélni, hogy egy gyűjtemény összetétele, a szépirodalom, az ifjúsági és a szakirodalom aránya jó-e vagy sem, illetve hogy ezeket az arányokat milyen mértékben határozza meg a könyvkiadás, a beszerzési keretek szűkossége vagy a könyvtáros szubjektivitása.

A központi ellátási rendszerek kialakulása, majd elterjedése nyomán azonban az utóbbi években mintha változás volna tapasztalható e téren. Növekvő számban készültek olyan elemzések és modellek, amelyek megkísérelték a gyarapítás elvi igényeit és legjobbnak tűnő gyakorlatát rögzíteni. Közülük most csak kettőre utalok: *Mészáros Antal* javaslatára az üzemi letéti könyvtárak ellátásának új rendszeréről, illetve *Mándy Gábor* tanulmányára a járási szintű központi ellátás modelljéről (mindkettő az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ *Centralizációs törekvések a hazai közművelődési könyvtárakban* című 1980-ban megjelent kiadványában olvasható; a kötet ismertetését lásd a *Könyvtáros* 1981/4-es számában). Mándy Gábor teoretikusan közelít a témához, az eszményi gyűjtőkori modell leírására törekszik, elméleti előfeltevésekre hagyatkozva mind az olvasói igényeket, mind a beszerzési lehetőségeket illetően. Mészáros Antal tanulmánya viszont elemzésre épül, az *Új Könyvek* két évfolyamának anyagát szembeesíti a gyarapítási igényekkel, s így próbálja körvonalazni, hogy milyen összetételű és nagyságú állomány képezhetné alapját a szakszervezeti letéti könyvtárak színvonalas működésének.

Saját vizsgálódásunk mindkettőtől eltér: négy éve folyó állománygyarapítási gyakorlatunk tapasztalatait kívánja összegezni, remélvén, hogy e summázat hozzájárulhat a beszerzési alapelvek pontosabb megfogalmazásához.

Hosszas töprengés után — amelynek fő kérdése az volt: egységesíthető, „uni-formizálható”-e az állomány, s ha igen, mennyiben? —, 1977-ben megkezdtük a kisebb falusi könyvtárak gyarapításának központi irányítását. Azóla Hajdú-Bihar megye harminc, 1700-nál kisebb lélekszámú településének könyvtárában a megyei könyvtár által kijelölt könyvek kerülnek a polcokra. Mivel témánk szempontjából érdektelen, nem térek ki a lebonyolítás technikai részleteire, pusztán azt említem meg, hogy előzetes számítások alapján a megyei tanácstól olyan költségvetési kiegészítést kértünk és kaptunk, amely lehetővé tette a legkedvezőbb beszerzést, azaz megrendeléseinket pénzügyi nehézségek nem korlátozták. Mivel rendszerünkben a letétbe adás — mint kiegészítő ellátási forma — nem szerepel, minden könyvtárnak megrendeljük azokat a műveket, amelyek megítélésünk szerint fontosak (a törzanyagba tartoznak), illetve azokat, amelyek iránt nagyobb érdeklődés mutatkozik (lektűr).

A „megítélésünk szerint” kitételeből könnyen arra lehetne következtetni, hogy válogatásunkat szubjektív szempontok vezérelték, holott tudatosan lőrekedtünk ezek kizárására. Részben úgy, hogy a kijelölést mindig ketten végezték, részben pedig azzal, hogy a központi állománygyarapítás megindulása előtt elemeztük a rendszerbe bevont könyvtárak állományát, olvasói és forgalmi adatait, illetve a falvak demográfiai jellemzőit.

A GYARAPÍTÁS BÁZISA. A harminc község lakónépessége átlagosan 1100 fő volt. Négyben a lélekszám nem érte el az 500-at, négyben viszont meghaladta az 1500-at, de sehol sem emelkedett 1700 fölé, ami azt jelenti, hogy a települések 70 százalékában nemcsak matematikai átlagban, hanem ténylegesen is 1000–1100 ember élt. Ennek alapján úgy véltük, hogy a gyarapítás szempontjából is azonos típusúnak tekinthetők. (Közbevetőleg megjegyzem, hogy országosan a települések majd 70 százaléka az

1700-as lélekszám alatti kategóriába tartozik, tehát a községi könyvtárak zöme a mi „modellünkkel” azonos körülmények között működik. Az általánosítás lehetősége mellett szól továbbá az a tény is, hogy a TEKE, a *Településeink könyvtári ellátása* című kiadvány több fontos adata — állomány, olvasók stb. — pontosan megegyezett a mi átlagainkkal.)

Noha a lakónépeség nagysága már önmagában is fontos támpont, további demográfiai jellemzőket kerestünk. Az egyik ilyen a korösszetétel, a másik az iskolai végzettség volt. Az apró falvakban a 14 éven aluliak aránya kisebb, a 60 éven felüliek pedig nagyobb mértékben meghaladják a megyei átlagot, a 15—39 év közöttiek viszont jelentősen elmarad attól. Az elöregedés tehát — miként az általános vélekedés is tartja — jellemző ezekre a településekre, de — és ez már kevésbé köztudomású — nem a gyerekek, hanem a fiatalok, illetve a középgeneráció kis száma miatt. Az előbbieket a középfokú oktatási formák, az utóbbiakat az ipar és a szolgáltatás munkaerőkereslete tartja a nagyobb településeken, illetve a városokban.

A várható könyvtári igények nagysága és színvonala szempontjából a korösszetételnél is fontosabb a lakosság képzettségi szintje. E tekintetben a valós helyzetet nem az arányok, hanem a mennyiségi adatok fejezik ki érzékletesen:

A lakónépeség (fő)	Az érettségizettek	A diplomások
	településenkénti átlagos száma	
500— 999	18	6
1000—1499	28	9
1500—2000	33	13

A diplomások többsége pedagógus, akikhez egy-egy agrármérnök, orvos, ritkább esetben gyógyszerész, pap, jogi vagy közgazdasági szakember társul. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen kicsi, összetételében vegyes csoport feltételezett igényéhez nem lehet igazodni, ha ezt tennénk, az olyan lenne, mintha az állománygyarapítást a különleges egyéni kérések figyelembevételével végeznénk.

A demográfiai adatokból levonható következtetéseket megerősítette a forgalom-elemzés is. A harminc könyvtárból egy év alatt kölcsönzött kötetek átlagos száma — a főbb szakcsoportok szerinti bontásban — ugyanis a következő volt:

A 14 éven aluli olvasók kölcsönzései	Kötet	Százalék
Ismeretterjesztő művek	473	6,4
Szépirodalom	531	7,1
Ifjúsági irodalom	3459	46,7
Összesen:	4463	60,2
A 14 éven felüli olvasók kölcsönzései		
Társadalomtudományi művek	167	2,2
Természettudományi művek	76	1,0
Műszaki irodalom	70	0,9
Mezőgazdasági irodalom	100	1,4
Egyéb szakirodalom	123	1,7
Összesen:	536	7,2
Szépirodalom	2059	27,8
Ifjúsági irodalom	346	4,8
Összesen:	2405	32,6
Együtt:	2941	39,8
Mindösszesen:	7404	100,0

A fenti adatsor még szemléletesebbé válik, ha egy-egy olvasóra vetítjük ki. Ekkor a következő eredményt kapjuk: egy gyermekolvasó évente átlag 46 művet kölcsönöz, ebből öt kötet ismeretterjesztő, hat szépirodalmi könyv, a többi ifjúsági re-

gény, meséskönyv stb.; a 14 éven felüli korosztály aktivitása jóval kisebb, tagjai átlagosan mindössze 20 könyvet kölcsönöznek, ebből négy a szak-, kettő pedig az ifjúsági irodalom körébe tartozik.

Elvileg feltételezhető, hogy a forgalomnak ez a szerkezete nem tükrözi pontosan az igényeket, s pusztán az állomány nem megfelelő összetételének következménye. Ez a feltevés azonban nem igazolható. Mint az már a különféle országos statisztikák adatsoraiból köztudomású, a falusi könyvtárakban nem az ismeretterjesztő, hanem az ifjúsági irodalom választéka szűkös. A mi esetünkben is ezt a fordított arányt mutatja a 30 könyvtár állományának és forgalmának összevetése:

Megoszlás (százalékban)	Szakirodalom	Szépirodalom	Ifjúsági irodalom
Az állomány összetétele	30,0	44,5	25,5
A forgalom összetétele	13,6	35,0	51,4

A demográfiai és a könyvtári adatok együttes elemzéséből a következő tanulságokat vontuk le: 1. a tömeges igények meglehetősen egyneműek, és zömükben az ifjúsági irodalomra irányulnak; 2. az általános iskolai ismereteket meghaladó színvonalú szakkönyveknek, a tárgyat átételezően ábrázoló, bonyolultabb szerkezetű szépirodalmi alkotásoknak nincs nagyobb olvasói bázisuk, a mégis felbukkanó, jobbra egyedi igények könyvtárközi kölcsönzéssel kielégíthetők; 3. a viszonylag kevés olvasó (egy könyvtárban átlag 96 tizennégy éven aluli és 150 tizennégy éven felüli olvasó) nem teszi szükségessé a példányok többszörözését — néhány, mindkét korcsoport tagjainak érdeklődésére számot tartó mű kivételével; 4. a jelenlegi állapothoz viszonyítva növelni kell az ifjúsági művek arányát, választékát, a szépirodalmon belül az olvasmányosabb művek — tehát mindenekelőtt a regények — számát, viszont jobban kell válogatnunk a szakirodalomban, azaz csökkenteni kell arányát.

A GYARAPÍTÁS TAPASZTALATAI. 1977-től kezdve négy év alatt az *Új Könyvek*-ben referált 11 320 műből 1275-öt rendeltünk meg 1583 példányban. Ez körülbelül 20 százalékkal meghaladta a korábbi beszerzést, és erősen megközelítette a szakmai irányelvekben a „C”-típusú könyvtárak számára előirányzott számot (350—400 mű). A gyarapodásnak ez az üteme azt eredményezte, hogy az átlagosan 4572 kötettel rendelkező könyvtárak állománya 34 százalékkal növekedett.

Az ilyen gyors gyarapodási ütem — bevalljuk — nem volt szándékos, hanem a bőséges kínálatból és a jelentékenyen megemelkedett beszerzési keretből következett. Így történhetett, hogy az első évben 457, a másodikban 445 kötetet rendeltünk meg. Hamarosan jelentkezett is a bőség zavara. A könyvtárosok ugyan csak az elhelyezési gondok miatt panaszkodtak, a helyszíni vizsgálatok alkalmával azonban kiderült: az igényekhez viszonyítva is sok a könyv, a friss kiadások nagy százaléka „megül” a polcokon. Ettől kezdve tudatosan visszafogtuk a gyarapítás ütemét, a rendeléseket fokozatosan évi 280—300 műre mérsékeljük.

Ez a csökkentés azonban meglehetősen nagy gondot okozott, a válogatás szinte megoldhatatlan feladatnak látszott. Kezdtük megérteni a kezdő vagy szakképzetlen, de mindenképp kevés könyvismerettel rendelkező könyvtárosok helyzetét, mert a magunk bőrén tapasztaltuk, hogy az *Új Könyvek* jelölései a remélnél, illetve a feltételezettnél sokkal kevesebb segítséget adnak a kisebb könyvtáraknak. Tehát éppen azoknak, amelyek leginkább rászorulnának a mankóra. És itt elsősorban nem az a gond, amit sokan felelgetnek, hogy tudniillik a jelölések nem mindig következetesek, hanem az, hogy a törzsanyagnak minősített művek többsége klasszikus hazai, illetve külföldi szépirodalom, ami már többnyire megvan a könyvtár állományában, ezért a jelölésnek nincs különösebb eligazító szerepe. A szépirodalmi törzsanyagból például mindössze 161 művet látszott célszerűnek megrendelni, a javasoltakból viszont 233-at, sőt a jelöletlenekből is 42-t; vagyis a beszerzésnek mindössze 37 százaléka volt törzsanyag, de csak így teremthettük meg a kortárs irodalom valamelyes jelenlétét, no meg korlátozottan a lektűrökét is, ezeket — szerintünk — nem lehet száműzni a közművelődési könyvtárakból.

A beszerzett művek tartalmi elemzése további tanulságokkal szolgált. Mint már említettem, az volt a szándékunk, hogy a forgalomhoz igazodva csökkentjük az ismeretterjesztő, és növeljük az ifjúsági irodalom beszerzési ütemét. Nos, mint a következő adatsor mutatja, az utóbbi sikerült, az előbbi nem.

Műfajok	Az alapállomány	A beszerzett művek
	összetétele százalékban	
Szépirodalom	44,5	28,2
Szakirodalom	30,0	30,4
Ifjúsági művek	25,5	41,4

Tapasztalataink szerint tehát — az általános vélekedéssel ellentétben — *van mód* az ifjúsági állományrész növelésére, mert bár az új művek, az első kiadások száma valóban kevés, a gyors rongálódás miatt indokolt az utánnyomások beszerzése. Ha ezt rendszeresen meg tesszük, nem csupán az igényeket tudjuk maradéktalanul kielégíteni, hanem elkerülhetjük az ifjúsági állomány „lerobbanását”, ami pedig — sajnos — meglehetősen általános.

Ha a jelenlegi statisztikai gyakorlattól eltérően a szakirodalmat tovább bontjuk, s az ifjúsági ismeretterjesztő könyveket külön regisztráljuk, érthetővé válik, miért nem lehetett visszafogni ennek az állományrésznek a gyarapodását. A beszerzett 482 kötetből 261 ifjúsági ismeretterjesztő mű volt, azaz nagyobbik része tulajdonképpen a gyermekek igényeit elégíti ki. Ha ebben a tagolásban állítjuk egymással szembe az állomány és a forgalom összetételét, már sokkal hitelesebb képet kapunk, s nyilvánvalóvá válik, hogy további módosításra legfeljebb az ifjúsági ismeretterjesztő anyag beszerzésénél van szükség.

Műfajok	A beszerzett művek	A forgalom
	összetétele százalékban	
Felnőtt szakirodalom	13,9	7,2
Szépirodalom	28,2	27,8
Ifjúsági ismeretterjesztő művek	16,5	6,4
Ifjúsági szépirodalom	41,4	58,6

Másként közelítve a kérdéshez, ez azt is jelenti, hogy az látszik ideálisnak, ha az állomány három, nagyjából egyenlő részből tevődik össze, amennyiben a szakirodalomnak körülbelül fele ifjúsági ismeretterjesztő mű. Ha ez a megállapítás elfogadható, akkor a kisebb községi könyvtárakban arra kell törekedni, hogy a beszerzett művek 30—30 százaléka szépi- és szakirodalom, 40 százaléka pedig ifjúsági irodalom legyen. Úgy tűnik, a könyvkiadás ehhez elégséges választékot ad, legalábbis egyelőre. Persze, ha a jelenlegi ütemben szélesedik a szak- és az ismeretterjesztő könyvek skálája, a szépirodalomé pedig szűkül, az átlagos olvasói igényekhez igazított gyarapodási arányokat egyre nehezebb lesz tartani.

A könyvkiadásra vonatkozik másik észrevételünk is, nevezetesen az, hogy a magyar és a világirodalom klasszikus és keresett művei viszonylag rövid idő alatt beszerezhetők, a gyermekirodalomnak pedig szinte az egész törzsanyaga megújítható. Jókainak 18, Móricznak 14, Mikszáthnak 10 kötete jelent meg az utóbbi négy évben, de sorolhatnám Andersen, Benedek Elek, Grimm, Móra, Verne stb. műveit is. Nem ez a helyzet a szakkönyvek esetében, bár a gyermekeknek készülő ismeretterjesztő munkák közül a fontosabbak szintén megjelennek három-négy évenként.

Ebből az a következtetés vonható le, hogy egy pénzügyileg jól megalapozott eljárási rendszerben viszonylag rövid időn belül igen színvonalas, jó összetételű gyűjteményt lehet kialakítani — a kézikönyvtári anyag kivételével — még akkor is, ha a korábban beszerzett művektől eltekintünk.

Befejezésül még egy észrevétel. Bár rendeléseink folyamatosak, rendszeresek voltak, a gyarapításban mégis mutatkoznak hiányok, mivel az évi megrendelések

2—3 százalékát a Könyvtárellátó nem teljesítette. A nem teljesített rendelkezések viszonylag nagy száma azért is szembeötlő, mert a jegyzékeket továbbító könyvtáraink jelentékeny hányada előfizetési szerződést kötött a Könyvtárellátóval, elvileg tehát a szállításoknál előnyben volt a többiekkel szemben.

Az átmeneti gondok, nehézségek ellenére tapasztalataink summája mégis az, hogy *a kisebb települések könyvtári ellátása színvonalasan csak központosított rendszerben oldható meg.* Ez a forma nem feltétlenül igényli a letétet, viszont feltételezi a jelenleginél gyorsabb és rugalmasabb könyvtárközi kölcsönzést, főleg a járási hálózaton belül. A szakmai irányelvek követelményei szinte pontosan fedik a tényleges szükségletet, és ez évi 250—300 új kötettel kielégíthető. A beszerzés során feltétlenül az ifjúsági művek az elsőségek, de az idősebb korosztály igényeit szem előtt tartva, az olvasmányos regényekből is nagyobb választékot kell nyújtani.

Simon Zoltán

sorsok és pályák

„Erőfeszítések nélkül nem lehet élni...”

Beszélgetés dr. Csongor Endrével

Csaknem félszáz, megpróbáltatásokkal terhes, eredményekben gazdag munkás év után nyugdíjba vonult dr. Csongor Endré, aki vitathatatlan érdemeiért szerzett Fejér megye könyvtáriügyének alakításában, s szinte a legkisebb könyvtár építéséhez is köze volt. Napi munkája során sajátította el a szakmát, és tanította a könyvtárosokat hivatásszeretetre, helytállásra. Mindezt nyílt emberséggel, sokakat zavarba ejtő őszinteséggel, hivalkodás nélkül, az ügyet szolgálva tette. 1982 januárjáig húsz éven át volt igazgatója a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárnak.

Csongor Endré — vagy ahogy a könyvtárosok ország-szerte ismerik: Csongor Rózsa — nyugdíjba vonulása után sem szakadt el a megyétől. Noha hozzátartozói Budapesten élnek, ő Székesfehérváron maradt. Írói tevékenységet

folytat, részt vesz a megye és Fehérvár irodalmi életében, annak szervezésében, és tagja a megyei tanács művelődési, ifjúsági és sportbizottságának is. Beszélgetésünkre a megyei könyvtár megszokott, otthonos igazgatói szobájában került sor; ő kérte, hogy emlékeit könyvtári környezetben, a könyvek meghitt közelségében idézhessük fel.

— *Mikor találkozott először könyvekkel, hogyan lett olvasóvá? Meghatározó volt-e életében ez a találkozás?*

— Talán azért lettem könyvtáros, mert olyan idős koromban talákoztam először igazából könyvekkel, ahány évesen a mai gyerekek már a középiskolát is befejezik. Budapesten, a VIII. kerületi Nap utcában születtem. A városnak ez a része szegénynegyed volt. Mi a legszegényebb családok közé tartoztunk, édesanyám 10 gyereket szült. Hat elemi iskolai osztályt végeztem úgy, hogy tankönyvem is csak akkor volt, ha kaptam azokból, amiket a felsőbb osztályosok az iskolának visszaadtak. Füzetem, rajzlapom, tornafelszerelésem soha nem volt. Mégis én voltam a legjobb tanuló az osztályban, végig kitűnő, a legjobb tornász, a legszebben olvasó. Nagyon

szívós voltam, az otthoni körülmények miatt úgy éreztem, nekem kell a legjobb tanulónak lennem. Abból tanultam, amit az iskolában hallottam. 12 éves koromban már dolgoztam, gyerekekre vigyáztam, takarítottam. Azután háztartási alkalmazott lettem egy kistisztviselőnél, majd egy kisiparosnál, később egy tanítónőnél, tehát egy-egy szinttel mindig „följebb” rukkoltam.

Az első könyvekkel 14 éves koromban találkoztam, ezeket nővéreim vásárolták. Tízfilléres füzet-regények, igen ostoba ponyvák voltak, tele rémségekkel, mégis boldogan végigolvastam volna őket, ha lett volna rájuk időm.

1935-ben egy gyárba kerültem, a lőrinci általános fonóba, a „házi” rabszolgaságból egy kisebb rendű rabszolgaságba. 15 évesen, napi 12 óra munkaidő-

ben, két műszakban vattát válogattam. Alighanem jó munkaerőnek tartották, mert áthelyeztek a csomagolóba. Ez már karriernek számított. Az orsóra font cérnákat csomagoltuk egy másik fiatal lánnyal, egészen behajolva egy nagy ládába. Amikor raktuk a csévét, ez a lány mindig a fülembe duruzsolta, hogy „ugye, te szeretsz olvasni”, meg „a szegényekkel hogy kitolnak”. „Gyere föl velem — mondta azután többször is — a fiatalok közé, vannak ott olyanok, akikkel énekelünk, beszélgetünk.” Nem volt rokonszenves ez a lány, mert jobb módú volt nálam, mindig volt zsíroskenyere, mindig evett, de sose adott belőle. Később, amikor már mások is mondogatták, kötélnek álltam, s 1936 nyarán fölmentem vele a Szociáldemokrata Párt pestlőrinci ifjúsági csoportjába.

Itt láttam először olyan könyveket, amelyeket ma is nyugodtan irodalomnak nevezhetek. Egyszer odavezettek egy könyvekkel teli szekrény elé, s azt mondták, válasszak közülük. Nem tudtam, ők választottak helyettem. Hordtam haza szorgalmasan a könyveket, és vittem vissza olvasatlanul őket. Volt ott *Upton Sinclair*, *Gorkij*, *Zola* és természetesen a marxista irodalom, amely számomra kínaiul íródott: napi 12 óra munka után éhesen, álmosan meg sem kíséreltem az olvasást. Rájöttek persze, hogy nem olvasom el a könyveket, s attól kezdve rendszeresen kikérdeztek. Akadt egy fiú is, aki nekem tetszett, mindjárt rámuszították. Rettenetes kín volt az olvasás, de már nem hagytam fel vele. Sokat olvastam. Regényeket, természettudományos, később pedig marxista irodalmat is. Közben kitarult előttem a világ. Átjártunk más mozgalmi csoportokhoz, az erzsébetiekhez a Csilibé és az építőkhöz Kispestre.

Lőrincről visszakerültem a VIII. kerületbe, itt a Magdolna utcai vasasokhoz jártam. Társadalomfejlődési, gazdasági szemináriumokon vettem részt, *Ságvári Endre* előadásait is hallgattam. Divatosak voltak ezek a sorozatok, amelyek be tudták bizonyítani, hogy a kapitalizmus nem öröktől való, és nem is tarthat örökké. Megfordultam *Darvas Józsefnél*, *Déry Tibornak* — amikor származása miatt már nem mozoghatott szabadon — élelmet, pénzt és papírokat vittem, ezeket aztán ő saját összekötetései révén továbbította. Hamis születési bizonyítványokat, házasságleveleket, személyi és bejelentő lapokat, amik ahhoz kellettek, hogy sokan a nevüket megváltoztatva életben maradhassanak.

Csak később tudtam meg, hogy a Szociáldemokrata Pártnak ezek a csoportjai erős kommunista befolyás alatt álltak, bár közöttünk sem volt mindenki

a szocdemeknél baloldaliabb beállított-ságú. Változást akartunk, s úgy éreztük, hogy a hatalom egyszer majd a miénk lesz. Az idősebbek nem szerették azokat a „forrófejű”, szerintük meggondolatlan fiatalokat, akik éjszaka a kerítésekre sarló-kalapácsot rajzoltak, röplapokat szórtak; s ha valahol sztrájk volt, segítettek a sztrájktrórk elleni fellépésben. Az sem tetszett nekik, amikor 1937-ben Pesterzsébeten az építőknél megünnepeztük november 7-ét, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 20. évfordulóját.

A mozgalom jelentette első eszmélésemet: kidugtam a fejem az iszonyatos nyomorúságból. A szegénység nemcsak a test sanyargatása, hanem a szellemnek is teljes megnyomorítása: hiszen az ember mindenre kapható egy darab kenyérért. Anyámnak nagy része volt abban, hogy gyermekeiből tisztességes munkásember lett. Nem törvénytörő, hogy abban az erkölcsi légkörben valaki a munkásmozgalmamban kössön ki, s azokat az élményeket élje át, amelyek hatására nekem sikerült emberré cseperednem.

— *A felszabadulást követően hogyan alakult az élete?*

— 1944 nyarán férjhez mentem. Férjemet, aki szintén a munkásmozgalmamban dolgozott, elhurcolták. Én már terhes voltam, és hogy ne legyek kitéve a háborús szörnyűségeknek, az elvtársak Sopronba segítettek, ahol egy vegyiüzemben dolgoztam. Ez a békebeli nyugalom nem tartott sokáig, oda menekült a Szálasi-kormány, és a szövetségesek bombázni kezdték a várost. A harcok közepén születtem. 1945. április 1-én jöttem be a szovjet csapatok, én akkor ott hányódtam óvóhelyről óvóhelyre. Amikor megalakult a kommunista párt helyi szervezete, természetesen azonnal beléptem. Az odaküldött párttitkár meg az alispán kispesti, illetve pestújrhelyi ifjúmunkás társaim voltak, teljes erővel bekapcsolódhattam tehát a pártmunkába, a *Soproni Újság* című kommunista lapnál újságíróskodtam. Visszakerülve Budapestre alkalmazott munkakörökben dolgoztam, könyvelőként, gyors- és gépíróként. 1948-ban felvettek az egyetem esti tagozatára. Az irodalomhoz jóformán semmit sem értem, történelemből is hézagos volt a tudásom. A napi munka mellett heti 22 órát töltöttem az egyetemen, jegyzet, tanulmányi szabadság nem volt. Kitűnő tanárok tanítottak, a követelmények sem voltak alacsonyak. Jó eredményeim annak köszönhetően, hogy rengeteget olvastam és elsősorban hallás után tanultam. Két év után sikeres alapvizsgát tettem, 1950 nyarán azonban koholt vádak alapján letartóztattak, és csak 1953 őszén szaba-

dultam ki. Mindent előről kellett kezdenem. „Pöttös” emberként nehezen kaptam munkát. Gyakran változott a munkahelyem, fizikai állományban dolgoztam. 1955 végén leköltöztem a férjemhez Székesfehérvárra. Egy újsághirdetésre jelentkeztem, és a megyei könyvtár akkori igazgatója 1957 nyarán felvett a feldolgozó csoportba könyvtárosnak. Ugyanebben az évben rehabilitáltak, és párttagságomat 1945-től elismerték. Újra tanulhattam, 1959-ben államvizsgáztam az ELTE magyar-történelem szakán. 1959-től két évig művészeti előadóként dolgoztam a megyei tanács művelődésügyi osztályán, majd 1961 szeptemberében felkérték, hogy vegyem át a megyei könyvtár irányítását.

— *Mi kötötte a könyvtárhoz, ahol több mint húsz évig dolgozott? Hogyan teltek az első évek?*

— Az a „misszionárius” alkat, amelyet a mozgalom fejlesztett ki bennem, mindig olyan helyhez kötött, ahol mostohák voltak a körülmények. Amikor először kerültem ide a könyvtárba, a könyveknek az a rendkívül sajátos, meg nem határozható szaga, amelyet a száraz papír, a nyomdafesték meg a kötés árszert magából — ezt ma is érzem, ha fölmelegyek a raktárba —, úgy a fejembe szállt, hogy szinte önkívületi állapotba kerültem. Akkor még a mai épület negyed-részből állt a könyvtár, „kiadóablakos” kölcsönzés volt. Egy kis ablakon át az irodámból ki lehetett látni a módszertani tevékenységgel foglalkozók munkahelyére, ahol a könyvtárosok az asztalukra könyököltek és olvastak. Kimentem hozzájuk; kérdi az akkori gépiró: „Hát Rózsa, kíváncsi vagyok rá, hogy te milyen igazgató leszel?” „Hallod, én is” feleltem, teljes becsébeesésben. Amikor a többiek elmentek, benéztem fiókjaikba. 30–40 könyv, szinte egy-egy kis letéti könyvtár volt mindegyikben, kölcsönzőkártyákkal. Türelmesen vártam hónapokig, felszólításomra semmi nem változott. Azután egyszer amikor már hazamentek, visszavittem könyvtári helyükre a könyveket, és másnap behívtam beszélgetni a munkatársakat. A könyvtárnak csak három szakképzett könyvtárosa volt, raktári rendnek nyomát sem láttam. Elkezdtem a rendcsinálást, s fél éven belül sokan elmentek tőlünk azok közül, akiket úgyis elküldtem volna. A többieket egyenként, lépésről lépésre kellett megnyernem. A városi tanács főlajánlotta nekünk a velünk egy épületben levő, a múzeum által birtokolt Csók István Képtár színházi dohányzó-folyosóját könyvtári célokra. (Az 1940-ben emelt épületet ugyanis tervezője, Schmidl Ferenc eredetileg olyan könyvtár- és „kultúrház”-együttesnek alkotta

meg, amelyben előadások tartására alkalmas nagyterem is volt, tágas közlekedőterekkel. Ezt kapta meg az ötvenes években képtári kiállítási célokra a múzeum.) A tulajdonjogért folyó huzakodás után Molnár Tibor tervezőmérnök, a kitűnő építész anélkül, hogy tőlünk bármit kérdezett volna — ha kérdez, nem is tudunk neki válaszolni; nemigen voltak akkor még központilag készített programtervek —, az épület teljes ismeretében megtervezte a mai felnőtt-részleget. Ekkor, 1963-ban tehát egy időre fellélegezhettünk: külön gyermekkönyvtárat rendeztünk be, zenei részleget alakítottunk ki, és a felnőttek szabadpolcos kölcsönző- és olvasótermének megnyitása révén 25 ezer könyvet bocsáthattunk a közönség rendelkezésére.

— *Hogyan ítéli meg az 1960-as és az 1970-es évek könyvtárügyét? Mit sikerült elérni, mi akadályozta és mi segítette munkáját?*

— Ez a két évtized valóban különbözőt egymástól. Fejér megye mai 70 községe, közigazgatási egysége az elmúlt évtized második felében alakult ki az 1960-as években nyilvántartott 140 községből. E települések a hatvanas évek elején szinte könyvtár nélkül voltak. És noha Székesfehérváron már 1967-ben felavathattuk a lakótelepi és városi könyvtárhálózati központi feladatokat egyaránt ellátó Velinszky László Városi Könyvtárat, Dunaújvárosban és a járási székhelyeken nevelés, omladozó épületekben alig 50–60 négyzetméter alapterületen tengődtek a könyvtárak. Léóésről lépésre sikerült kisebb-nagyobb eredményeket elérni. Három-négy évenként avattunk egy-egy nagyobb könyvtári épületet. Ilyenkor mindig nagy ünnepséget csináltunk, meghívtuk rá a megyei vezetőket, őket kértük fel az ünnepi beszéd tartására. Rendeletekkel ugyanis nem lehetett elültetni az emberek fejébe a gondolatot, hogy könyvtárakat kell építeni; a megyei, járási vezetőket is „nevelni” kellett ahhoz, hogy sokféle feladatuk közepette a könyvtár fontosságára is ráébredjenek. Ebben az időben — rossz központi tervek alapján — művelődési házak épültek hatalmas előtérrel és nagyteremmel, ezekben a könyvtáraknak alig jutott hely. De ha jutott, ez a pár négyzetméter is előrelépés volt a semmitől a valami felé. Jellemző példa, hogy az ország első falusi népkönyvtárából, az 1949-ben alapított mezőszentgyörgyi könyvtárból a hatvanas évekre már szinte kiszorították a könyvtárat a cipész ktsz és egy közösségi helyiség betelepítésével. A nevezetes Eötvös-ház omladozott. Ezt a házat több lépcsőben tataroztattuk, és végül is méltó otthonra lelt benne az első falusi könyvtár. Fa-

lán ma emléktábla van: itt hirdették meg 1969-ben az Olvasó népért mozgalmat Darvas Józsefnek és a Magyar Írók Szövetségének kezdeményezésére.

Az ötvenes években letéti rendszerben dolgoztak a könyvtárak, a községeknek a megyei könyvtár és a járási könyvtárak vásárolták a könyveket. 1958 körül az elsők között voltunk, akik a kis összegű beszerzési keretet lebontottuk, átadtuk a helyi tanácsok költségvetésébe. Azt akartuk, érezzék magukénak a könyvtárat. Közben a megyei tanácstól póthiteleket, év végi pénzmaradványokat kéregettünk, s ezeket szétosztottuk azok között a községek között, amelyek egy picit már előre léptek. Létszámfejlesztésre is szereztünk bérkeretet a miniszteriumtól. Ennek terhére fölvevünk egy magunk választotta misszionáriusi lelkületű embert, aki egy ideig nálunk dolgozott, hogy megismerje a szakmát, közben pedig megpróbáltuk rávenni a községet — ahová új munkatársunkat szántuk —, hogy adjon helyiséget könyvtári célra. Ezt persze először tataroztatni kellett volna, bútorral, könyvekkel ellátni. Sok esetben, csak miután megkaptuk a helyiséget, akkor derült ki, hogy valójában semmink sincsen, csak a hitünk meg a megszállottságunk. Tanácsai testületi üléseken alkudoztunk, vásároltunk, iparosokkal tárgyaltunk, sok olyan aprólékos s egyben bonyolult tevékenységet végeztünk, amit ma már meg sem lehetne ismételni. Könyvtárosaink többsége tiszteletdíjas volt, a nagykönyvtárakban is képesítés nélküliek dolgoztak, noha a képesítési rendelet a hatvanas évek elejétől érvényben volt.

Az évtized második felének fő jellemzője a klubkönyvtári mozgalom volt, amelyet — mi tudtuk — nem a mi megyénknek találtak ki, mert Fejér nem tipikusan aprófalvas megye. Nagyvendéglőt, raktárat, malmot, régi épületeket alakítottunk át klubkönyvtári célra azokban a községekben, ahol sem könyvtár, sem művelődési ház nem volt. Bár a támogatást népművelési keretből kaptuk, fontosnak tartottuk, hogy jó könyvtárat létesítsünk a klubkönyvtári együttesekben. Az első klubkönyvtárt *Fehérvárcsurgón*, a másodikat *Rácalmás*on avattuk fel 1967-ben. Utána elkezdtük propagálni az intézményt. Művelődési autónkkal összegyűjtöttük a községi tanácsok elnökeit, és elvittük őket Rácalmásra, Fehérvárcsurgóra. Ámuldoztak. A tabajdi elnök például úgy fellelkesedett, ahogyan csak egy igazi falusi ember tud. Amikor viszont már a tabajdi klubkönyvtárat avattuk, a szomszédos felcsuti elnök jelentette ki: na, majd én is megmutatom... Az avatásokra meghívtuk a megyei, járási pénzügyi em-

bereket is, az újság is beszámolt az ünnepekről. Később a könyv- és könyvtárszerető járási elnökök — például a székesfehérvári — már hozzánk jöttek segítségért, ha volt néhány százezer forintjuk könyvtárak átalakítására. A kapott pénz akkor is elköltöttük — mégpedig szakszerűen —, ha térdig jártuk le a lábunkat. Az is előfordult, hogy az egyik községben bujkált előlem az elnök, soha nem tudták, hol van, ha kerestem. Amikor végre megtaláltam — a pálinkaföldében, ahol a frissen kifolyt pálinkát kóstolgatták, nekem is „utol kellett érnem őket”, s ott győzködtem vele 11-től délután 5 óráig, míg meg nem ígérte, hogy megcsinálja a klubkönyvtárat. Olyan alkat volt: ha megígérte, meg is csinálta. Akadt elnök, aki elzavart, hogy vigyem a francba a pénzt, dehogyan veszi ő az építkezés terheit a nyakába. Öt év alatt 20 millió forintból csaknem 40 klubkönyvtárat építettünk. Igaz, nem volt lehetőségünk figyelembe venni, hogy a település kicsi vagy túl nagy a klubkönyvtári formához. De ha arra gondolok, hogy egy kocsmából könyvtárat tudunk csinálni ott, ahol addig ilyen nem volt, ezt óriási előrelépésnek tartom. Az akkori felsőtagozatos tanulók már nem könyvtár nélkül nőttek fel. A legtöbb helyre főhivatású klubkönyvtár-vezető került a községből, ha képesítés nélkül is.

Abban az évtizedben megyei tanácstag voltam, egy csomó bizottság, vezetőség tagja. Társaim is voltak, akik velem együtt kiálltak a jó ügyért. Amikor mint tanácstag jelentem meg valahol, nekem akkor is a könyvtár volt a legfontosabb, sok községben a „kijárási” eredményeként épült könyvtár. Akkoriban folyt a *könyvbarát-mozgalom*. A könyvbarát-bizottság kihelyezett üléseivel akciókat, könyvheteket készítettünk elő az adott területeken. Az ilyen megbeszéléseknek akkora füstöt csináltunk, amekkorát csak tudtunk.

A könyvbarát-bizottságosdi a hetvenes évekre szerencsére kiment a divatból. Előtte sokszor azért volt rá szükség, hogy meggyőzzük azokat, akiknek a kezében a pénz volt. A hetvenes években azonban a községi vezetők többsége már tisztában volt a könyvtár fontosságával, maguk jöttek hozzánk igényeikkel. A hatvanas évek egysíkú, póthitelre, év végi pénzmaradványokra szorítókozó lehetőségei nem mozgatták meg annyira az ambíciókat, mint a hetvenes évek többszörös támogatási rendszere. A könyvtárfejlesztésben — a községekre bontott távlati elképzelések alapján — a tervszerűség érvényesült. A járási tanácsok megszűnése és járási hivatalokká alakulása okozta zűrzavart meggyő-

zessel és figyelmünk fokozásával zökkenő nélkül megszüntettük. Elértük, hogy a járási székhelyű nagyközségi tanácsok gondoskodjanak a terület módszertani ellátásáról. Nyomon követtük a hatvanas években épült könyvtárak munkájának stabilizálódását, felfutását, kibővítését. A megyei könyvtár számára is nagyobb teret szerettünk volna nyerni — ez elhúzódott ugyan, de egy kicsit az 1972-ben nálunk rendezett országos könyvtárépítési konferenciának is köszönhető, hogy az épülő Lenin városrészben kijelölték és le is foglalták a majdán megépülő új megyei könyvtár helyét. Dunaújvárosban az évtized közepén az „A”-típusnak megfelelő, szakszervezeti működtetésű, közös fenntartású könyvtár létesült; járási-nagyközségi könyvtáraink egyetlen kivétellel — de ennél is számottevő bővítés történt — a szakmai irányelveknek megfelelő körülmények közé kerültek. A szakszervezetet napjainkig is hatékonyan tudjuk működtetni. Míg a hatvanas években arra törekedtünk, hogy minél több főállású könyvtárosunk legyen, a hetvenes években a szakképzett könyvtárosok számának emelése volt a célunk. Arra aligha számíthattunk, hogy kész szakembert kapunk. Szinte valamennyi könyvtárosunk levelező tagozaton szerzett diplomát. Kitűnő képző volt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ két és fél éves tanfolyama, itt végeztek első szakembereink. A főiskolák, az egyetem vonatkozásában csaknem kizárólag a levelező tagozat jelentett segítséget számunkra. A főhivatásúak száma a hetvenes években tovább nőtt, a szakképzettségi arányok javításán pedig könyvtárkezelői tanfolyam szervezésével is segítettünk.

A legnagyobb minőségi változás az igények és a szolgáltatások területén következett be. A hatvanas években még érezni lehetett az ötvenes évek hatását a könyvkiadásban, de az izlésben is. Ami ezen a téren 1956 után elkezdődött, annak eredménye a hetvenes években kezdett megmutatkozni. A könyvtári munka a társadalmi fejlődés függvénye. Abban az időben, amikor az is nagy dolog volt, ha valaki egyáltalában könyvhöz jutott, másképpen és más olvastak az emberek, mint a hetvenes években és napjainkban. A társadalmi igényként jelentkező szakmai, politikai képzettség és ismeretek az általános műveltség megszerzésére vonatkozó mindenféle „elvárás” a könyvtárakban csapódik le. Minden ember *valamiért* olvas. Aki azért, mert mondták neki, csak hazaviszi a könyvet, de nem olvassa el. Szépirodalmat is csak azért olvas az ember, mert belső igénye van rá. A mi könyvtáraink a tanuló, a tanulásra

kényszerülő embereket segítik. Mosolyoghatunk azon, ha összehasonlítjuk, mit kért az ötvenes években a könyvtárba látogató olvasó, és mit fog kérni a nyolcvanas években. De arról a legnagyobb változásról lehetetlenség kimutatást készíteni, hogy az emberek fejében, magatartásában mi változik, és mi fog még változni. A hetvenes évek olvasómozgalmai is megváltoztak, ma már nem mindenért a könyvtárost teszik felelőssé, az olvasás ügyét kinek-kinek a maga területén kell előbbre mozdítania. Azt hiszem, ha valaki a foglalkozását hivatásnak érzi, az akkor is mozgalmi ember, ha régen nem dolgozik a mozgalomban. Nekünk akkor kellett mozgalmat, propagandát csinálnunk, amikor még alig voltak könyvtárak.

— *Befejezésül Csongor Rózsa írótkérdezem, akinek 1963-ban Hétköznapi emberek, 1976-ban Kapaszzkodó és 1980-ban Árnyék címmel jelent meg regénye. Mit jelentett számára az írói tevékenység, milyen tervek foglalkoztatják?*

— Hogy mit jelent az írói tevékenység? Íróként erre nem tudok válaszolni. De egy községi könyvtár, amit a semmiből teremtettünk meg, nem ér annyit, mint egy középszerű novelláskötet vagy egy regény? Nemcsak az az alkotás, amit a művészek csinálnak, és nem mindig alkotás az, ami íróktól származik. Azt esetleg csak sokkal később lehet megtudni, hogy mennyi „íróság” lakik valakiben, de amikor létrejön egy könyvtár, ettől az embernek önbizalma támad, s az jobban élhet. A könyvtári munka talán pótcselekvés is volt az írás helyett, azokat az erőket használtam föl hozzá, amiket művészi tevékenységre fordíthattam volna. Most volna időm írni, és megdöbbenő, hogy mennyire hiányzik nekem az a másik tevékenység, amely működésben tartott: az a sokfajta társadalmi kapcsolat meg a kínlódás a lehetetlennek tűnő feladatok megoldásáért. Azt mondják, hogy olajat csak a kísérő gázzal együtt lehet napvilágra hozni, vajon ha nincs „földgáz” a munkámban, nem fog-e megszűnni az írói alkotás napvilágra törésének lehetősége? Érdekes emberekkel, érdekes korban élttem. Nem mindenkinek adatik meg, hogy ilyen hatalmas történelmi átalakulásokat lásson. Valami társadalmi kapcsolatot mindenképpen kell találnom, az „íróságot” is a mindennapi munkában kell kipróbálnom. Erőfeszítések nélkül nem lehet élni, teremteni pedig még úgy sem. Meg kell keresnem azt, ami inspirál az erőfeszítésre. Jelenleg a Szépirodalmi Kiadónál van egy novelláskötetem, és van három félkész regényem, ezeket kell befejeznem...

Nagy Károly

A hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozás

A múlt év őszen az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezésében részt vettem azon az ötször három napig tartó tanfolyamon, amelynek témája a hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozás volt. Különösen közelről érintett ez a kérdés, mivel első diplomámat a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán szereztem, és így ebben a témakörben elméleti és gyakorlati ismeretekkel egyaránt rendelkezem.

Néhány gondolat a tanfolyamról: Az ország különböző városaiból, könyvtárai-ból jöttek a könyvtárosok, hogy ismereteiket e területen gyarapítsák, s hogy ki-ki majd a maga területén is megvalósítson valamit abból a sok elgondolásból, ötletből, amely az előadások során elhangzott.

A tanfolyam szervezője, vezetője *Csapó Edit*, a KMK oktatási osztályának munkatársa olyan szakembereket kért fel előadások tartására, akik a hátrányos helyzetű elsősorban szociológiai, pszichológiai, pedagógiai szempontból világították meg, s elemzésük során rámutattak a könyvtárak szerepére is. A külföldi példák mellett az előadók tájékoztattak a hazai kezdeményezésekről, eredményekről, s néhol még „receptet” is adtak a feladatok elvégzéséhez.

Valamennyien egyetértettünk abban, hogy a könyvtárnak kultúráközvetítő szerepe mellett szociális, karitatív funkciót is be kell töltenie.

A szemináriumokon a hátrányos helyzet kérdését vizsgálva igen élénk vita alakult ki: Kik a hátrányos helyzetűek? Hogyan válik valaki azzá, és hol húzhatók meg a határok? Szinte lehetetlen teljességre törekedni a felsorolásban, annyira széles ez a skála.

A vakok, a siketek, a szellemileg és mozgásukban sérültek mellett ott sorakoznak a különféle betegségekben szenvedők (idegbetegek, alkoholisták stb.), a bűnözők, továbbá a gyesen levő kismamák, az „ingázók”, a munkásszálláson lakók, a cigányok, valamint az idős emberek és a szakmunkásképzőbe járó tanulók nagy része is.

A felsoroltak a legkirívóbb esetek, közülük sokan többszörösen is hátrányos helyzetűek. De rajtuk kívül a „rejtetten” hátrányos helyzetűek is jelen vannak a társadalomban, akiknek tábora jóval nagyobb, mint gondolnánk.

Ferge Zsuzsa, *Kolosi Tamás*, *Szalay Júlia* szociológusok és *Kamarás István* olvasáskutató előadásukban a probléma átfogó elemzésén kívül felsorakoztatták mindazokat az okokat, amelyek hátrányos helyzetet szülnek. *Ferge Zsuzsa* a hátrányos helyzet értelmezésekor abból az alapigazságból vonta le a következtetéseit, hogy a társadalmi differenciálódás minden társadalomnak szükségszerű velejárója. Magyarországon 1945 után úgy tűnt, hogy a tulajdonviszonyok megváltozásával az egyenlőtlenségek is felszámolódtak, hiszen megszűntek a származásból eredő hátrányok, illetve előnyök. Mindezek ellenére mégsem érkezünk el a társadalmi egyenlőséghez. Igaz ugyan, hogy a szocialista társadalomban, ahol a munka szerinti elosztás elve érvényesül, ez nem is követelmény, mégis felvetődik a kérdés: mivel is magyarázhatók a meglévő egyenlőtlenségek? A szakemberek különbözőképpen vélekednek e problémáról, többen — így az előadó is — a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyünket tartják meghatározónak.

Kolosi Tamás a hátrányos gazdasági helyzetről, a szegénységről tartott előadást. Hangsúlyozta, hogy a szegénység nem osztály alapú, fogalmát csak relatív értelemben lehet meghatározni, a szükségletek kielégítéséhez viszonyítva. Ma a népességnek mintegy 10 százaléka sorolható ebbe a csoportba. Kikből tevődik össze ez a réteg? Igazából nem tudjuk. Azt viszont meg tudjuk állapítani, hogy melyek a kialakulását „elősegítő” tényezők. A szegénységi küszöb közelében vannak: az alacsony végzettségűek, a szakképzetlenek (segéd- és betanított munkások); a sokgyermekes családok, ugyanezen családok idős korú tagjai, a kisnyugdíjasok, illetve a cigányok jelentékeny hányada.

Köztudomású, hogy a hátrányok felhalmozódása feszítő társadalmi gond. Víz-

gálatakor figyelembe kell venni az egész társadalom szerkezetében bekövetkező változásokat. Az évek során bebizonyosodott, hogy a társadalmi mozgás, mobilitás, az átrétegződés dinamikája sokkal kevésbé fedi el az egyenlőtlenségeket, mint korábban. Megnőtt az anyagi egyenlőtlenség, és feszültségteremtő erő lett a bérrendszer.

A kulturális hátrány leküzdésére elsősorban az iskola volna hivatott. A hatvanas évek közepére azonban kiderült, hogy iskolarendszerünk nemhogy csökkentené, hanem még inkább növeli az indulási hátrányokat.

Mi minden lehet még hátrány az oktatásügyi, az egészségügyi, a demográfiai, a gerontológiai és a települési hátrányok mellett? A kérdés elemzése során a hátrányos megkülönböztetés olyan forrásai is szóba kerültek, mint a tájékozatlanság, az idegen környezet, a verbális, továbbá a „másság”-ból fakadó hátrány (például sznobok vagy más világnézetűek stb.).

Kamarás István tömör megfogalmazásában hátrányos helyzetű az, aki emberi kiteljesedésében akadályozva van.

Mit lehet és kell tennie tehát a könyvtárnak a hátrányos helyzet felszámolásáért? Vállalkozhat-e egyáltalán a könyvtár a hátrányos helyzetűek kulturális felzárkóztatására, nem inkább az egész társadalmat érintő feladat ez? S ha az utóbbié a felelősség, mennyire képes preventív (megelőző) intézkedésekkel megakadályozni a társadalom a hátrányos helyzet kialakulását, avagy a már fennálló problémával szembenézni, azt megoldani?

Nyilvánvaló, hogy egyetlen intézménytől — legyen az kulturális, oktatási vagy egészségügyi — sem várja senki, hogy a hátrányos helyzetűek gondját egyedül oldja meg, de igenis elvárhatjuk, hogy *valamennyi* újabb lépcsőfok, láncszem legyen az ügy előbbre vitelében. Eredményeket csak az elszigeteltség felszámolásával, a különböző rendeltetésű intézmények összefogásával lehet elérni.

Hogy az intézmény elszigeteltsége mennyire gátolja az előbbre jutást, jól érzékelteti a tanfolyami gyakorlaton szerzett tapasztalat: Ellátogattunk a Vakok és Gyengénlátók Szövetségének könyvtárába, tájékoztatást kaptunk az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet mozgássérültjeinek könyvtári ellátásáról, megnéztük a Kórányi Kórház betegkönyvtárát, s volt alkalmunk egy börtönkönyvtárat is megtekinteni Tökölön. Valamennyiünkre nagy hatással volt a vakok könyvtára, amelyben az 1200 Braille-írást, azaz pontírást tartalmazó művet tartalmazó könyvvállományon kívül a hangos könyvtárban magnószalagok, valamint kazetták állnak a kölcsönzők rendelkezésére. Megtekintettük a pontírást nyomdát is, ahol éppen a Rádió- és Televízióújság műsorát dolgozták fel. A könyvtárvezető, aki maga is vak, elmondta, milyen nehézségekbe ütközik egy-egy feldolgozásra kerülő könyv hosszabb időre való kölcsönzése, beszerzése. Hiába nagyok az igények, ha egy-egy olyan műhöz, mint *Kádár Gyulának* A Ludovikától Sopronkőhidáig című könyve, vagy *Széchenyi István* Naplója, nem tudnak hozzájutni.

A kérdés sokunkat önkritikára készítet: Jutott-e valaha is eszünkbe felkeresni őket személyesen vagy akár levélben, mentünk-e igényeik elébe?..

Kulturális elszigeteltségük felszámolásában sokat tehetnek a „látók” könyvtárai, könyvtárosai. Már a tanfolyam ideje alatt is született néhány jó kezdeményezés a vakok könyvtári ellátásának javítására. Több könyvtár duplum példányai egy részét nekik ajándékozta, voltak, akik szöveges kazettákat ajánlottak fel, mások pedig az egyesület felvételeiről újabbak készítésére, sokszorosítására vállalkoztak.

Dr. Bódi István főtitkár előadásában áttekintést nyújtott a szövetség múltjáról, tájékoztatott a jelenlegi helyzetről, a szövetség kulturális életéről és szolgáltatásairól. Végül felhívta a figyelmet a különféle folyóiratokra, különösen a *Vakok Világára*, amelyet síkrásban is megjelentetnek.

A tanfolyam nagy eseménye volt a fiatalok börtönének és fogházának megtekintése Tökölön. Mintegy 700 elítélt tölti le itt fogház- vagy börtönbüntetését. Elsősorban dolgoznak, a munka fontos nevelési módszer. Nemcsak a megszerettetésén van a hangsúly, hanem a kitartó, rendszeres munkavégzésre szoktatáson is. A Dunai Vegyipari Vállalat üzemében többféle munkafolyamatban próbálják alkalmazni őket. A nyomdaüzemben néhány sajtótermék előállítását, sokszorosítását figyelhetjük meg. (Itt készül például a *Magyar Ifjúság*, a *Rakéta*, a *Lúdas Magazin* stb.) Nehéz volt elhinni, hogy a zakatoló gépek mögött álló, munkájukra koncentráló fiatal-

emberek bűnözők. Még inkább fokozta meglepetésünket a következő információ: az elítélteknek több mint a fele nem végezte el még az általános iskola nyolc osztályát sem. Számukra a tanulás itt kötelező. De nagy hangsúlyt fektetnek az ismeretterjesztésre, a tv-nézésre és a sajtóolvasásra is. A fiatalok saját keresetükből újságokat, folyóiratokat vehetnek, de ezek olvasására a könyvtárban is van lehetőség. A könyvtár körülbelül 10 500 kötetet tartalmaz. Az évi beszerzési keret 50—60 ezer forint. Ebből az összegből többféle dokumentumot: könyvet, diafilmet, hanglezott vásárolhatnak. A könyvtárat órarendszerűen és csoportosan látogatják. Eljövetelekkor jóleső érzéssel állapítottuk meg, hogy a könyvek nemcsak a könyvtár polcain láthatók, hanem a cellák éjjeliszekrényeiben is.

A tanfolyam során sok tisztázatlan kérdésünkre kaptunk választ. Többen megkérdezték például, hogy napjainkban, amikor a könyvtári munka egyre sokrétűbb, amikor a szolgáltatásokkal szembeni igények, követelmények állandóan növekednek, az időhiánnyal küszködő könyvtáros hogyan helyezze el munkájában a hátrányos helyzetűekkel való foglalkozást? Honnan szabadítson fel energiát ehhez a feladathoz? Szervezen kevesebb író-olvasó találkozót, vetélkedőt, olvasópályázatot, és csináljon kevesebb ajánló bibliográfiát?

Ha kellően mérlegeljük a kérdéseket, igazat adhatunk annak a véleménynek, amely az igényekre hivatkozva hirdeti: mindenképp csak annyit, amennyit az olvasó befogad.

A tanfolyam megnyitásakor azt a feladatot kaptuk, hogy készítsünk jövőre munkánkhoz cselekvési tervet, írjuk le, mi az, amit saját munkánkban érvényesíteni tudunk, s mi az, amit nem. Ez lesz bizonyítványszerzésünk feltétele.

A tanfolyam januárban befejeződött. A továbbiakban a résztvevő könyvtárosokra vár az a feladat, hogy az ügynek megnyerjék nemcsak munkatársaikat, hanem a különböző társadalmi szervezeteket is az összefogásra.

Bereczky Magda

a gödöllői Juhász Gyula Városi-Járási Könyvtár munkatársa

a lapokban olvastuk

20:0

A fenti arány nem valamiféle sportmérkőzésen alakult ki. Jártam Észak-Magyarország egyik nagy bányászközségében a járási könyvtár igazgatójával, vasárnap volt, esteledett, az utcákon már égtek a lámpák. Valamelyik sarkon két részeg ember támogatta egymást atyafiságos türelemmel. A közelben kinyílt ajtón nem is szűrődött, de szinte kirontott a télbe egy csapszék zaja.

— Itt nem gond az ötnapos munkahét megszervezése? — böktém az italtól felé.

— Nem — biccentett az igazgató. — Hiszed, nem hiszed, kereken húsz helyen lehet nálunk ma bepálinkázni, de a könyvtárat ezen a napon anyagi okokból nem tudjuk nyitva tartani.

... Tehát húsz: nulla a rövidital, a bor, a sör javára a kultúra és az ital párharcában. Még akkor is így van, ha hozzászemez — ez az eset és viszonyítás önkényes, kiragadott és nem alkalmas a valóság teljes érzékeltetésére. Tudom ugyanis, hogy a korcsmák, vendéglők

meg a könyvtárak közönsége nem két külön világ. Attól, hogy valaki megiszik egy-két pohár bort vagy megkíván féldeci barackpálinkát, még szenvedélyes könyvbarát lehet. És olyan gyermeteg ábrándjaim sincsenek, hogy a bányászközség könyvtárának vasárnapi nyitvatartása mint a mágnes rántaná magához még a szesztestvéreket, vagy — uram bocsá' — a szeszszakánokat is. Sőt, az állam gazdálkodásának olyan szemérmesen elhallgatott pénzügyi intimítási sem titkok előttem, hogy a könyvtárak, színházak, mozik, múzeumok fenntartási költségeit — hacsak részben —, de olyan forrásokból is fedezik, mint a lakosság alkoholfogyasztásából eredő bevétel.

De azért az a bizonyos húsz: nulla mégiscsak sok, torz, nyugtalanító arány.

Nézők és olvasók

Nemrégiben arról olvastam valamelyik újságban, hogy egy hírneves labdarúgó

Pest környékén az ottani termelőszövetkezet csapatában rúgja a bőrt. Miért? A válaszban valami olyasféle is előfordult, hogy „ott jobban megtalálja a számítását”. Jobban, mint az NB I-es nagy csapatban. Ez annyit jelent, több pénzt juttatnak neki, mint a miniszterek fizetése.

Kedvem lett volna megnézni, hogy a megyei első osztályban focizgató fiatalembert oly bőségesen javadalmazó községben mennyi pénz jut a könyvtár fenntartására vagy a népművelők fizetésére. Attól tartok, hogy az utóbbiak bére alamiznaszámba megy, ha a futballcsapat edzőjének illetményéhez viszonyítjuk.

Letettem a szándékról, hogy megütköztessem az adatokat. Kimeríthetetlenek a cseles könyvelés lehetőségei. És a végén — ismerve magamat — nyilván elkalandoztam volna ahhoz a kérdéshez is: vajon a fejedelmi bőkezűséggel sportbarát termelőszövetkezeti vezetés miként gondoskodik a maga télesnyugdijasairól. Viszont nem voltam rest, megkérdeztem, hány megyei első osztályú csapat kergeti a labdát Magyarországon. Azt mondták: „Kereken négyszáz.” A második kérdésem: mi az a legkisebb összeg, amit egy ilyen csapat fenntartására évente számíthatunk. Így felelték: „Vagy háromszázezer forint.”

Kiderült a diskurzusból továbbá, hogy mérközésenként nagyjából négy-hatszáz fizető néző előtt játszanak az ilyen kiscsapatok. (Igaz, a Népsportban időnkint 50—100 nézőről is olvasok.) Húsz mérközés esetében évi százhatvan ezer forint beletéridőhöz jut egy ilyen csapat...

Nézzük ezzel szemben azt, amiből kiindultam: a községi könyvtárak nyitvatartási lehetőségeit!

A falvakban működő tanácsi kezelésű közkönyvtárak kétharmada hetente mindössze egy-két alkalommal van nyitva az olvasók számára. Nyitvatartási idejük általában nem több mint heti négy óra.

Vegyünk példának teszem azt egy kétezer lakosú települést. Annak a könyvtára évente hozzávetőlegesen tizenötezer forintot kap könyveszerzésre. (Tudom, vannak ennél sokkal nagyobb összeggel gazdálkodó könyvtárak, de bőséggel akadnak lényegesen szegényebbek is.) Országosan az egy községre jutó állománygyarapítás forintértéke 9398 forint volt. Egy beiratkozott olvasóra mindössze negyvenhárom forint, ami nagyjából egy könyv ára.

A magyar könyvtárügy egyik legjobb ismerője mondotta nekem: „A helyi tanácsok egy része a könyvtárat szociális juttatásnak tekinti, nem pedig olyan

közzolgáltatásnak, mint a villanyvilágítást, a jó ivóvizet vagy a posta működését.”

Talán fölösleges bizonygatnom, de minden félreértést elkerülendő, leszögezem: eszem ágában sincs hangulatot kelteni akár a vendéglátóipar, akár a labdarúgás ellen. Nem is tehetném meg. Ezt a cikket is eszpresszóban írom, a szomszéd asztalnál békésen konyakozik egy korosabb házaspár, odébb három barátom sört fogyaszt. Közülük ketten tanárok, a harmadik meg főorvos. Köztisztelőben álló, sokat olvasó, művelt emberek.

Félreértéseket elkerülendő

A foci pedig?... Boldogít a magyar labdarúgók minden sikere és bizonyosan — ha módom lesz rá — ott ülök majd a képernyő előtt a világbajnokság minden olyan közvetítésekor, amelyik a magyar fiúk küzdelmét mutatja meg... Am a társadalom érdeke, a közművelődés igényei és fontossága mégiscsak más fontossági sorrendet tartana egészségesnek, mint amilyen nálunk manapság tapasztalható. Még akkor is, ha húsz könyvtár se szippantaná magához egyetlen italbolt törzsközönségét. Még akkor is, ha százannyi volna nálunk a meccsre járó, mint a könyvtári tag... Ami márcsak azért se fordulhatna elő, mert nálunk a könyvtári tagok száma csaknem két és negyed millió.

Már a negyvennyolcas szabadságharcban — a politikai, gazdasági követelések mellett — akadtak szószólói a könyvtárügynek. Sallai Pál sárbogárdi néptanító a Pesti Divatlap című korántsem az öltözködést befolyásolni kívánó újságba „Két garasos olvasókor a népnek” címmel fontos cikket írt. Ebben egyebek közt így fordult a lelkészek, tanítók, jegyzők felé: „...sóváróg a nép tudás, ismeretek után s rátok vár, hogy eszközöket mutatssanak előtte, mint testvérek, melyeknek segítségével a növeltség és műveltség küszöbén átléphessen... Próbáljatok az én példámra kétgarasos olvasókört alakítani... két garas mellett háromszázan hallgatják a közköltészen szerzett népi lapok és könyvek tanait lakóhelyiségemben...”

Azt hiszem, ma már jóval több Sárbogárdon a könyvtári tag, mint ahány olvasóköri hallgatóval Sallai rektor uram joggal dicsekedett annak idején. Időnként már dicsekszünk is, hogy itt meg ott milyen szép könyvtárunk született. De az a bizonyos 20:0 mégis azt mondja fennszóval — még mindig nem adjuk meg könyvtárainknak azt, ami azokat megilletné.

Bajor Nagy Ernő
Szabad Föld

A mozgókönyvtár négy éve

1907-ben lovak vontatta társzekéren indult el először több száz mérföldes útjára egy fiatal amerikai hölgy az Egyesült Államokban. Sorra felkereste az útjába eső farmokat, ahol a tulajdonosok mindig nagy örömmel fogadták. A ponyva alatt könyvek voltak. Ekkor született meg az első mozgó kölcsönkönyvtár, amely ma már nagy népszerűségnek örvend az egész világon. Európában főként a skandináv országokban terjedt el ez a módszer: Norvégiában, Svédországban, Finnországban a könyvkölcsönzés nagy hányadát ily módon bonyolítják le. Természetesen motorizált változatban alkalmazzák, hatalmas — erre a célra szerkesztett — kamionok viszik az olvasnivalót a távoli települések lakóinak.

Hazánkban nem tekinthet vissza ilyen múltra a mozgó könyvszolgálat. Mindössze öt helyen alkalmaznak az országban erre a célra átalakított autóbuszokat, köztük Kaposváron is. Az eltelt idő tapasztalatairól beszélgettünk *Hotter Istvánnal*, a kaposvári városi könyvtár igazgatójával.

— 1977. december másodikán indítottuk útnak először mozgókönyvtárunkat a városban. Az előzményekhez tartozik, hogy nem ment könnyen a létrehozása. Régi, kiselejtezett autóbuzsot kaptunk erre a célra; az átalakítást a 13-as Volán Vállalat dolgozói végezték társadalmi munkában. Saját erőnkől erre nem tellett volna. Kaposvár könyvtárhálózata — a 14 fiókkönyvtárat is beleértve — jónak mondható, de voltak olyan területek, főként a város szélén és a lakótelepeken, ahol az olvasni vágyóknak nem volt kölcsönzési lehetőségük. Ezeket a fehér foltokat kívántuk eltüntetni.

— *Sikerült?*

— Részben igen. Eredetileg hét megállót terveztünk, ahol hetente egyszer — délutánonként két órában — fölkereshetik az olvasók az autóbuzsot. Három év után aztán végérvényesen eldőlt,

hogy hol tartanak igényt a szolgáltatásunkra, és hol nem. Kezdetben mindenütt nagy volt az érdeklődés, több mint nyolcszáz beiratkozott olvasót tartottunk nyilván. Később ez a szám visszaesett hétszázra. A fölmérések alapján megszüntettük a Gorkij utcai megállónkat, mivel nagyon csekély volt az érdeklődés, másutt viszont újakat léptettünk be. Ilyen volt tavaly nyáron Töröcske és az idén januártól Répáspuszta. Ott ugyanis megszűnt a könyvtár. Ezeket megelőzően még két évvel előzt a mezőgazdasági főiskola diákjai is kérték, hogy járjunk ki hozzájuk is, mivel az ő könyvtárukban főként szakirodalom található. Teljesítettük a kérésüket, s most mintegy ötvenen látogatják rendszeresen a mozgókönyvtárat — főként szépirodalmat és bestsellereket keresnek.

— *Milyen a könyvvállomány összetétele?*

— Változott az idők folyamán. Kétezer-háromszáz kötetet képes az autóbusz magával vinni. Ezt az állományt kezdetben egy hatezer kötetet tartalmazó úgynevezett tápraktárból naponta cseréltük. Az új városi könyvtárközpont megnyitása óta gyakorlatilag harmincezer kötetből állítjuk össze az olvasnivalót. Természetesen vannak hátrányai a mozgókönyvtárnak: kézikönyveket, újságokat, folyóiratokat nem visz magával, mivel a helyben olvasásra nincs lehetőség. Néhány alapvetően fontos lexikon azonban megtalálható arra az esetre, ha valakinek sürgősen szüksége lenne egy adatra.

— *Milyen az olvasóközönség összetétele?*

— Elsősorban a 14 év alattiak és az ötven éven felüliek látogatják a könyvtárat. Hozzájuk alkalmazkodunk a kínálat összeállításakor. Szépirodalmi műveket, ismeretterjesztő kiadványokat, krimiket, meséskönyveket viszünk nagy számban. Érdekes, hogy az idősebbek szívesen olvasnak meséskönyvet, habár — véleményem szerint — ennek az oka nemcsak érdeklődési körükben keresendő, hanem abban is, hogy azokat nagyobb betűkkel szedik, így a gyengébb szeműek is jobban el tudják olvasni.

— *Terveik?*

— Szeretnénk minél több olvasót megnyerni ügyünknek, terveink között szerepel az is, hogy még ebben az ötéves tervben a Zselic kisebb falvait is rendszeresen fölkeresse a mozgókönyvtár.

L. J.

Somogyi Néplap

HÍREK

DR. JÓBORÚ MAGDA, dr. Ajtai Miklósné, a neveléstudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója 1982. március 19-én, életének 64. évében tragikus körülmények között elhunyt. — 1918. okt. 1-én született Csáktornyan, 1941-ben a budapesti egyetemen magyar—latin szakos tanári diplomát szerzett, majd 1946-ig a mezőtúri leánygimnáziumban tanított, 1946—47-ben pedig a Zrínyi Ilona Női Kollégium igazgatójaként tevékenykedett. A felszabadulás évében lett a Magyar Kommunista Párt tagja, később az MKP Központi Vezetőségének nőtitkára, 1948 és 1950 között a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének főtitkári posztján állt. 1950 és 1958 között oktatásügyi miniszterhelyettes volt, a Nemzeti Könyvtár főigazgatói tisztségére 1958-ban nevezték ki. Kiterjedt társadalmi és közéleti munkásságot fejtett ki: 1962-ben az Unesco végrehajtó tanácsának tagjává választották, 1966 és 1968 között hazánk állandó képviselője volt a szervezet párizsi központjában, s 1974 és 1976 között a legmagasabb fórum, a közgyűlés elnöki tisztségét is betöltötte. 1972 után több éven át elnöke volt az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsnak, a közelmúltban pedig a Magyar Pedagógiai Társág elnökévé választották. Eredményes munkásságának elismeréseként három alkalommal tüntették ki a Munka Érdemrend arany fokozatával, s megkapta az UNESCO aranyérmét is. Temetése március 26-án volt a Mező Imre úti temetőben, ahol a Művelődési Minisztérium, a Magyar Unesco Bizottság és a Magyar Pedagógiai Társaság nevében dr. Hanga Mária művelődési miniszterhelyettes, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak nevében pedig dr. Ferenczy Endréné főosztályvezető búcsuztatta.

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRIGAZGATÓK TANÁCSA idei ülését március 10-én tartotta Budapesten. A tanácskozáson, amelyen a Szakszervezetek Országos Tanácsát *Benkő István* osztályvezető-helyettes képviselte, a SZOT elnökség 1980. szept. 29-i határozatának végrehajtásáról *Bosnyák Péter*, a SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztályának munkatársa számolt be, s ismertette a szakszervezeti könyvtárak soron következő főbb feladatait. A IV. országos könyvtárügyi konferenciáról, a konferencia óta tett, illetve folyamatban levő intézkedésekről és az időszerű könyvtárügyi kérdésekről *Juhász Jenő*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának vezetője tájékoztatta a központi könyvtárak igazgatóit.

ÚJ KÖNYVTÁRAT adtak át a Heves megyei Kápolna községben. Az iskola melletti épület átalakítása révén lehetővé vált, hogy a jövőben az oktatási és a közművelődési funkciókat egy intézmény töltsse be. Az új könyvtár alapterülete 105 négyzetméter, berendezését a megyei könyvtár adta. (O. B.)

KINEVEZÉS. A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának igazgatójává 1982. jan. 1-i hatállyal **DÖMÖTÖR LAJOSNÉ dr.-t**, a könyvtár eddigi igazgatóhelyettesét nevezték ki a művelődési miniszter. A könyvtár volt igazgatója, **dr. KOVÁTS ZOLTÁN**, akinek nyugállományba vonulásáról a Könyvtáros már hírt adott, a Munka Érdemrend ezüst fokozata kitüntetésben részesült nyugdíjazása alkalmából.

430 NÉGYZETMÉTER ALAPTERÜLETŰ OLVA-

SÓTERMET nyitott március 17-én a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Kertész utca 15. sz. alatt. A 22. sz. FSZEK könyvtár százszemélyes prézens olvasótermének helyiségeiben nyelvi és irodalmi szakrészleget, 30 ezer kötet könyvet, 200-féle folyóiratot találnak az olvasók, akik minden formáság nélkül használhatják az Allmedia-bútorzattal berendezett, 6 millió forint költséggel kialakított új intézményt. A közeljövőben felszerelik a 12 személyes, zenei és nyelvi anyagot egyaránt kínáló hangos-képes részleget is. A könyvtár képmagnót is kap, s ennek segítségével főként a televízió által bemutatott műsorokat, irodalmi értékű alkotásokat kívánja újra lejátszani, illetve felhasználni az iskolai oktatásban. Az olvasókat elsősorban a középiskolások és a 7—8. osztályos általános iskolai tanulók, valamint a továbbtanuló felnőttek köréből szándékozik toborozni a könyvtár, amely csütörtök kivételével minden nap 9 és 20 óra között tart nyitva (szombaton és vasárnap 9-től 13-ig). A könyvtár megnyitása előtt *Kiss Jenő* főigazgató tartott sajtótájékoztatót, s ezen emlékeztetett a Könyvtárosban 1964-ben lezajlott vitára, amely egyebek között prézens olvasótermek nyitását is javasolta a fővárosban. A könyvtáratavó beszédet *dr. Hanga Mária* művelődési miniszterhelyettes mondta, aki az új közoktatási és közművelődési törekvések szoros összekapcsolásának jó példjaként külön is hangsúlyozta az olvasótermek létesítésének jelentőségét.

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁK KÖNYVTÁRAINAK KÖZPONTI ELLÁTÁSÁT szervezték meg Heves megye három városában: Egerben, Gyöngyösön és Hatvanban. Az új művek

beszerzéséről az iskolák javaslatai alapján a megyei könyvtár, illetve az érintett városi könyvtárak gondoskodnak, s folyamatosan korszerűsítik a régi állományt is. Növekedtek az állománygyarapítási keretek, s a központi könyvtárak az új rendszerű ellátással egyidőben megkezdték az iskolai könyvtárak katalógusainak szerkesztését is. (O. B.)

A TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRRÁ MINŐSÍTÉS alkalmából március 12-én ünnepséget rendeztek két honvédségi intézményben: a Hadtudományi Könyvtár fenntartó szervénél, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban, valamint a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián rendkívüli állománygyűlésen hirdették ki, hogy a művelődési miniszter a tudományos könyvtárak II. kategóriájába sorolta be a Hadtudományi Könyvtárt, illetve a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárát. Az ünnepélyes állománygyűléseken képviseltette magát a Honvédelmi Minisztérium, a Művelődési Minisztérium képviselőiben pedig Juhász Jenő, a könyvtári osztály vezetője vett részt az ünnepségeken. Az egyik helyszínen dr. Lipta, Ervin ezredes, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka ismertette a Hadtudományi Könyvtár 60 éves történetét, mai eredményeit és a jövő feladatokat, a másikon, az akadémián dr. Lantódy Mihály vezérőrnagy, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka méltatta a főiskola könyvtárának teljesítményeit, munkatársainak tudományos tevékenységét. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban Szombathelyi Ferenc ezredes, a Zrínyi Katonai Akadémián pedig Szántó Mihály ezredes — mindketten agitációs és propaganda csoportfőnök-helyettesek — nyújtották át a könyvtárvezetőknél, Nádor Tibor

alezredesnek (Hadtudományi Könyvtár), illetve dr. Földi József alezredesnek (Zrínyi Miklós Katonai Akadémia) a Magyar Néphadsereg politikai főcsoportfőnöke által adományozott, Közművelődésért elnevezésű emléklakettet. Beszédükben kiemelték a könyvtáraknak a közművelődésben játszott fontos szerepét, s a tudományos kutatás és a közművelődés szoros kapcsolatának kialakítására hívták fel a figyelmet. Az állománygyűlések után a vendégek megtekintették a két könyvtárt.

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KÖNYVTÁRAKBAN MŰKÖDŐ diplomás fiatalok pályakezdési, beilleszkedési problémáiról szervezett összejevelet márc. 3-án a Magyar Könyvtárosok Egyesületének társadalomtudományi szekciója. A vitát, illetve beszélgetést Huszár Ernőné dr., a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának igazgatóhelyettese, a szekció alelnöke vezette. A fiatalok helyzetét hét kiemelt budapesti intézményben vizsgálták meg a Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának munkatársai. A tapasztalatokról három beszámoló hangzott el: dr. Ékes Ildikó a KISZ-szervezeteknek a pályakezdők beilleszkedésében játszott szerepével, Hegedűs Péter a tudományos munkába való bekapcsolódásuk lehetőségeivel, dr. Szalkai Istvánné pedig bérézésükkel, a munkahelyek bér- és jutalmazási politikájával foglalkozott. Az előadásokat élénk vita követte. (H. E.)

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK 1981 őszi újjaszervezett könyvtári munkabizottsága havonta tart ülést, hogy javaslataival, véleményével folyamatosan segítse a SZOT kulturális osztályának könyvtár-

rakat irányító, felügyelő munkáját. Legutóbbi ülésén Győri Erzsébet, a KÖNYVÉRT könyvtárellátó főosztályának vezetője tájékoztatta a bizottságot a vállalat munkájáról, terveiről, majd válaszolt a könyvtárak ellátásával kapcsolatos kérdésekre. — A munkabizottság tagjai kidolgozták a szempontokat a szakszervezeti könyvtárüggyel foglalkozó. 1980. szeptember 29-én kelet SZOT elnökségi határozat végrehajtásának ellenőrzésére; ezek alapján őszig tájékozódunk a szakszervezeti közművelődési könyvtárak hálózati központjaiban, s tanácsalkalmakról tájékoztatjuk a SZOT kulturális osztályát, illetve javaslatot teszünk a szükséges intézkedésekre. A munkabizottság tervet készített a szakszervezeti művelődési otthonokban levő könyvtárak működési kérdéseivel kapcsolatos tapasztalatgyűjtésre is. (B. P.)

MÁRCIUSI ÉRTEKEZLETI NAPTÁR: 2. A gyermekkönyvtárosok évadnyitó konferenciája az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központban; A Hazafias Népfront Olvasó néperért mozgalmi munkabizottságának ülése a HNF székházában, a Művelődő közösségek és az Olvasó néperért mozgalom című módszertani tájékoztató szövegtervezetének megvitatása; Beszélgetés a Magyar Könyvtárosok Egyesületének rendezésében az Eötvös-klubban a könyvtárak műszaki fejlesztésének új irányjáról; 10. A Szakszervezeti Könyvtárak Igazgatói Tanácsának ülése Budapesten; 25. Az Országos Könyvtárügyi Tanács elnökségének ülése a Művelődési Minisztériumban; 29—31. A Fejér, Győr-Sopron, Komárom és Vas megyék „A”- és „B”-típusú könyvtáraiban dolgozó módszertani munkatársak tanácskozása a Vas megyei Velemben.

Az ÉTK-SZISZ, az Építésügyi Tájékoztatási Központ számítógépes információs szolgáltatása

A népgazdaság VI. ötéves terve az építésügyi ágazattal szemben is új követelményeket támaszt, és ezek az ágazat információs igényeinek kielégítésében is változtatásokat tesznek szükségessé. A felkészülés során az Építésügyi Tájékoztatási Központ (ÉTK) mint ágazati tájékoztatási bázisintézet az építésügy középtávú tervének és a tájékoztatási tevékenység általános fejlődési irányának figyelembevételével részletesen elemezte a várható információs igényeket, változásokat, és saját tevékenységét is igyekezett ezekhez igazítani. Meghatározta a következő ötéves tervidőszakra vonatkozó fejlesztés irányait, és úgy döntött, hogy a rendelkezésre álló, a korábbiaknál szűkösebb szellemi és anyagi erőforrások felhasználásával 1981 második felében — az eredeti elképzelésektől eltérően elsősorban külföldi, illetve nemzetközi adatbázisokra és együttműködésre támaszkodva — megindítja a számítógépes szakirodalmi információs szolgáltatást. Ezzel párhuzamosan felkészül arra, hogy a tervidőszak második felében a termékinformáció területén is áttérjen a számítógéppel segített szolgáltatási rendszerre, amely a Számítógépes Információs Szolgáltatás — ÉTK SZISZ — nevet kapta.

Mindez természetesen nem jelenti az úgynevezett hagyományos szolgáltatásokról való lemondást vagy azok visszafejlesztését, sőt, ezeket a számítógépes szolgáltatásokkal és a tájékoztatási célokkal összhangban — főként minőségileg — továbbra is fejleszteni kívánja az ÉTK. Ezekről most nem szólnunk részletesen, csupán azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy az Építésügyi Tájékoztatási Központ mind a hagyományos, mind a korszerű, gépi szolgáltatásait egységes rendszernek tekinti, és fejlesztésüket is eszerint tervezte meg, és hajtja végre.

A számítógépes szakirodalmi információs szolgáltatás bevezetésének előkészítése, a szolgáltatások kialakítása

Az ÉTK az 1970-es évek elejétől foglalkozik alaposabban a számítógépes szakirodalmi szolgáltatások kialakításával. A fejlesztés első szakaszában azzal számolt, hogy a KGST-országok építésügyi tájékoztatási együttműködése keretében létrejövő mágnesszalagos információcsere mellett és annak egy részét felhasználva kialakítja magyar nyelvű, főként hazai feldolgozáson alapuló szolgáltatásra képes adattárát. Az ezzel kapcsolatos kísérletek igen eredményesek voltak, az ÉTK munkatársai számos tapasztalatot szereztek mind a teauruszok kimunkálása, mind pedig a számítástechnikai gyakorlat területén. Törekvéseik sikerét jelzi, hogy az 1977—79 között feldolgozott szakirodalom alapján kialakított csaknem tízezer információegységből álló adattár megfelelően működött. A program teljes megvalósítása azonban, elsősorban anyagi okok miatt, elhúzódott. Ez alatt más országokban már előbbre jutottak, és több számítógépes szakirodalmi információs szolgáltatás kezdte meg üzemszerű működését.

A hetvenes évek végére az is nyilvánvalóvá vált, hogy rövidesen a megvalósulás és az üzemszerű működés szakaszába lép a KGST mágnesszalagos információcsereje, amely a vártnál kedvezőbb eredményekkel kecsegtetett.

Szakmailag és — mivel az ágazat és az ÉTK erőforrásai csökkentek — gazdaságilag is új helyzet állt elő. Részben emiatt, részben pedig az egyre növekvő dokumentum- és információáradat következtében a teljes szakirodalom áttekintését, fel-

dolgozását az Építésügyi Tájékoztatási Központ nem vállalhatta az eredeti terv szerint. Ezért úgy döntött, hogy kihasználva a már meglévő és működő külföldi szolgáltatásokat, valamint a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségeket, főként ezekre építi a hazai rendszert. Saját feldolgozást elsősorban a KGST-kötelezettségek teljesítésére folytat, illetve csak a hazai szakembereket érdeklő, de az adattárból hiányzó különleges információk feldolgozására fekteti a fő hangsúlyt. Az ismertetett alapelvből kiindulva adattárait a következők szerint alakította ki:

1. KGST-adattár

- a) a KGST-országok építésügyi tájékoztatási szervei között fennálló együttműködés eredményeként mind a tagországok, mind a világ más országainak építésügyi szakirodalmi információit feldolgozó, mágnesszalagos csere keretében kapott és folyamatosan fejlesztett soknyelvű információs bázis, amely a dokumentumok eredeti nyelvű címei mellett közli az orosz nyelvű címfordítást, a feldolgozó ország nyelvén pedig a referátumot. E rendszer a megfelelő program segítségével lehetőséget ad a deskriptorok magyar nyelven történő automatikus kiírására is;
- b) a KGST-együttműködés keretében feldolgozott hazai, továbbá a nemzetközi munkamegosztás keretében az ÉTK által feltárt skandináv szakirodalom, valamint a speciális hazai szakmai igényeknek megfelelően kiegészítésként folyamatosan feldolgozott információs bázis magyar nyelven.

2. A már működő mágnesszalagos információs szolgáltatásra épített, szakmailag és nyelvileg széles körű, az információk visszatekintő elérését is lehetővé tevő adattár.

E célra a stuttgarti Informationsverbundzentrum Raum und Bau (IRB) nevet viselő építésügyi tájékoztató központ német nyelvű mágnesszalagos szolgáltatását vásárolta meg az ÉTK a Tervezésfejlesztési és Típustervező Intézettel együttműködve, amelynek már előzetes tapasztalatai is voltak a felhasználásról. A választásban szerepet játszott az a körülmény, hogy a rendszer több mint 1100 szakfolyóiraton kívül egyéb dokumentumtípusokat is feldolgoz, és információi 1979-ig visszamenőleg beszerezhetők — így már az induláskor jelentékeny számú információ áll rendelkezésre —, de nem utolsósorban az is, hogy az Építésügyi Tájékoztatási Központ által igénybe vett számítóközpont Siemens 4004/151 J típusú nagy számítógépével párbeszédés üzemmódban működtethető (software: Siemens-GOLEM 2), éppen úgy, mint a KGST-adattár. Az szintén a döntés mellett szólt, hogy a stuttgarti szolgáltatás része lesz a Conseil International du Bâtiment (CIB = Nemzetközi Építéstudományi és Dokumentációs Tanács) keretében szervezés alatt álló CIBDOC rendszernek, amelyhez később az ÉTK is csatlakozni fog.

A könyvek és folyóiratok adatain kívül mindkét információtár tartalmazza a szabályozási kiadványok (műszaki előírások, szabványok, technológiai irányelvek), szabadmunkák, kutatási jelentések, disszertációk, termékmismertetőik adatait is. Az egyes bibliográfiai tételek a következő főbb adatelemekből állnak: a közlemény címe eredeti nyelven; a cím magyarul vagy oroszul (az IRB esetében németül); a szerző(k) neve; a kiadás éve, a kötet- és füzetszám, kiadó, terjedelem, illusztrációk, ábrák stb.; a dokumentum típusa, nyelve; referátum (KGST) a feldolgozó ország nyelvén (az IRB-ben németül); a tárgyszavak magyarul (az IRB-ben németül); egyéb azonosító jelzetek (lelőhely, mikrofilmjelzet, az adatbázis szerinti dokumentumszám stb.).

1980 végére elkészült a részletes rendszerfejlesztési terv, az Építésügyi Tájékoztatási Központ meghatározta a szolgáltatási formákat, megtette az előkészületeket az egységes rendszerben történő feldolgozásra, és megkezdte a szükséges kiegészítő felhasználói programok kidolgozását is. 1981 januárjától a hazai feldolgozás teljes egészében a KGST-rendszer szerint történik, ez évente mintegy 2500 hazai és skandináv dokumentum cserecélokra is alkalmas feldolgozását és mintegy 3000—3500 részben hazai, részben más országok — már említett szempontú — információinak feldolgozását jelenti. Ezzel párhuzamosan megkezdődött az adattár feltöltése, valamint a beérkező és már ellenőrzött KGST-mágnesszalagos információinak adattárba vitele is.

Az Építésügyi Tájékoztatási Központ az IRB-től 40 témakörben 1979-ig visszamenőleg is megrendelte a mágnesszalagos adatokat. Az általa kialakított szolgáltatási formák tervezetét 1981 első felében széles körben megvitatta a felhasználókkal, felvilá-

gosító előadásokat tartott, és megkezdte az igények felmérését is. A felhasználókkal folytatott megbeszélések során nyilvánvalóvá vált, hogy az új szolgáltatási rendszer bevezetéséhez hosszabb időre van szükség, s az is, hogy a szélesebb körű igénybevételt akadályozzák a nyelvi korlátok. Éppen ezért az ÉTK nagy figyelmet fordított arra, hogy már az induláskor felkészüljön a számítógépes rendszerekhez kapcsolódó és a rendszer használhatóságát fokozó kiegészítő szolgáltatásokra, a gyors átfutású, többirányú fordítási munkára is. Ennek érdekében a folyamatba beiktatta a címfordítást is, amelyről a későbbiekben még szó lesz. Az előkészítéshez tartozott annak vizsgálata is, hogy milyen mértékben szükséges bekapcsolni a rendszerbe a mikroképtechnikát, pontosabban a mikrofilmlapot. Ezt több ok is indokolta: A KGST mágnesszalagos információcseréjével párhuzamosan megkezdődött bizonyos dokumentumtípusok mikrofilmlapos cseréje is, amely növeli a szolgáltatás hatékonyságát. Ezenkívül Magyarországon az építésügy területén is elkerülhetetlen a mikrofilmtechnika alkalmazása, bár hazánk mind a fejlett tőkés államokhoz, mind számos szocialista országhoz képest lépéshátrányban van. A szakirodalmi információban az eredeti dokumentumok rendelkezésre bocsátásának, a számítógépes produktumok tárolásának és újrafelhasználásának szükségessége nélkülözhetetlenné teszi e technika alkalmazását. A termékinformáció területén a nagy tömegű, számítógépben gazdaságosan nem tárolható adatok, rajzok, fotók stb. szintén megkövetelik a számítástechnika és a mikroképtechnika összekapcsolását.

Mindezeket figyelembe véve úgy döntött az ÉTK, hogy már kezdetben kihasználja a mikroképtechnika adta előnyöket, a későbbiek folyamán pedig mind szélesebb körben alkalmazza a technikát. A kísérleti jellegű első időszakot a felhasználók felkészítésére szánta.

A szolgáltatási formák véglegesítése és az üzemszerű információnyújtás megindítása

Az 1981 első félévi előkészítő szakasz tapasztalatainak figyelembevételével július 1-től — mindkét adattárból — az alábbi információs szolgáltatások nyújtását kezdte el az ÉTK:

Az *Aktuális Témák Figyelőszolgálat* (ATF) az építésügy tíz előre meghatározott, az időszzerű műszaki fejlesztési feladatokhoz kapcsolódó szakterületének legfrissebb szakirodalmáról tájékoztat kéthavonta. A témakörök: alapozás; beton- és vasbetonépítés; előregyártott elemek és építésszerelés; acélszerkezetes építés; könnyűszerkezetes építés; építési és szakipari munkák; közműépítés; fenntartási építés; energiatakarékosság a magasépítésben; energiatakarékos épületgépészeti megoldások. Az egyes füzetek a szakterülettől függően 80—120 közlemény adatait tartalmazzák. E szolgáltatás esetében úgy történik a nyelvi nehézségek áthidalása, hogy az ÉTK a számítógép által kiírt irodalomjegyzék deszkriptorait (az IRB adattárból), a dokumentumok címét magyar nyelvre fordítja, közli a bibliográfiai adatokat. A teljes jegyzékről mikrofilmlapot készít, amely szükség esetén a referátumok teljes szövegének tanulmányozását is lehetővé teszi.

A *Szelektív Folyamatos Témafeldolgozás (SZFT)* meghatározott témákban a felhasználók szakmai és egyéni szempontjai szerint csak a témakörbe tartozó legújabb fontos információkat közli folyamatosan. A felhasználók kéthavonta áttekintést kapnak az általuk kiválasztott és figyelt témák szakirodalmáról. Az igényelt témával foglalkozó szakirodalmi források keresése az erre kidolgozott keresőprofil segítségével történik. Az első keresési eredmények értékelése alapján lehetőség van a keresőprofil módosítására, változtatására is.

A *retrospektív témakeresés* keretében az igényelt bármely építésügyi téma szakirodalmi információi visszamenőleg is kikereshetők az adattárból. A keresés eredményét tartalmazó, számítógéppel kiírt irodalomjegyzéket az igénylő megkapja.

A *Szelektív Folyamatos Témafeldolgozás* és a *retrospektív témakeresés* igénybevételekor a felhasználók többféle szempont szerint kérhetik az adattárban levő szakirodalmi információforrások adatait, tehát a feldolgozott közlemények szerzőinek nevét, a megjelenés évét, illetve a meghatározott évben vagy időszakban megjelent publikációk, folyóiratcikkek esetében az őket közlő folyóiratok címét; az eredeti közlemény nyelvét, a dokumentum típusát s a tartalomról tájékoztató deszkriptorokat,

illetve a felsoroltak tetszés szerinti kombinációját. A felhasználói igények szerint megszerkesztett keresőprofiloknak köszönhető, hogy elfogadható mértékű (20—25 százalékos) „zaj” terheli a keresés eredményét.

A szolgáltatás hatékonysága érdekében az Építésügyi Tájékoztatási Központ a megváltozott körülményekhez igazította úgynevezett háttér szolgáltatásait is. Egyik legfontosabb feladatának tartotta, hogy gyorsan és lehetőleg teljességre törekvően elégítse ki az eredeti dokumentumok iránti igényt. Ennek érdekében egyebek között folyóirat-ellátottsági vizsgálatot végzett, amely kiterjedt az építésügyi ágazat könyvtáraitra és részben a nagyobb országos könyvtárak állományára is. A vizsgálódás kiderítette, hogy a legfontosabb folyóiratok 65—70 százaléka megtalálható a hazai könyvtárakban; a nem ebbe a kategóriába tartozó vagy határterületi szaklapok esetében pedig ez az érték megközelíti a 40 százalékot. (A vizsgálat tervezett kiterjesztése további könyvtárakra feltehetően javítja majd ezt az arányt.)

Az eredmények alapján az Építésügyi Tájékoztatási Központ egyrészt módosította saját folyóiratállományának összetételét, másrészt pedig szervezettebbé tette másolatszolgáltatási kapcsolatait más könyvtárakkal. Az igények kielégítésekor az ÉTK a már említett mikrofilm- és cserére támaszkodik, és a korábbinál nagyobb mértékben épít a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésre, valamint az IRB igen gyors másolatszolgáltatására. A szolgáltatás fontos kiegészítője a fordítás: mind a gépi irodalomkutatókról, mind az eredeti dokumentumokról igyekeznek gyorsan fordítást készíteni a központ munkatársai.

Az adattárak állománya 1981 végére meghaladta a 80 ezer információegységet. Az ÉTK új szolgáltatását 1981 második félévében már több mint 30 kutató- és tervezőintézet, vállalat vette igénybe. A központ a Szelektív Folyamatos Témafeldolgozás keretében például 95 témáról adott tájékoztatást, s összesen 23 retrospektív témakeresést végzett. A szolgáltatás bevezetésének időszaka eredményesnek mondható.

A szolgáltatások új típusú kapcsolatok kiépítését is igényelték a felhasználókkal. Ez a folyamat kétirányú. Egyfelől közvetlen és élő kapcsolatot kellett kiépíteni az információt igénylő szakemberekkel, s pontosan tisztázni a célt, a témát, szükség szerint pedig a nyelvi, dokumentumtípus stb. szerinti kötöttségeket is ahhoz, hogy a profilszerkesztő a szakmai és a gépi szempontoknak megfelelően végezhesse munkáját; másfelől a hagyományos szolgáltatásokhoz képest nagyobb hangsúlyt kapott az eredmények értékelése, amelynek alapján lehetőség nyílik az esetleges módosításokra, szűkítésekre, bővítésekre stb. Az értékelést először a profilszerkesztő mérnök végzi el, majd a kapott eredményt a felhasználóval közösen is elemzi.

A szóbeli értékelésen kívül van egy írásbeli visszajelző rendszer is, ez azonban kevésbé hatékony, mint a személyes kapcsolat.

Merre tovább?

A számítógépes szakirodalmi szolgáltatás bevezetésével az ÉTK csak a kezdeti lépéseket tette meg a korszerű számítógépes információnyújtás terén. A rendszer teljes kibontakoztatása még hosszú időt vesz igénybe, és további szellemi és anyagi eszközöket, szervezési munkát igényel. A fejlesztésre vonatkozó elképzelések — a működés során eddig szerzett tapasztalatokat is figyelembe véve — a következőkben foglalhatók össze:

A KGST adattár — beleértve a hazai feldolgozást is — megfelelő biztonságot nyújt a felhasználók alapinformációkkal való hosszútávú ellátására. A KGST mágnesszalagos információcsere-rendszerének teljes kiépülése után nyilvánvalóan fontolóra kell venni, szükség van-e az IRB mágnesszalagok további igénybevételére, vagy helyesebb beszerzésüket megszüntetni. Ezzel párhuzamosan az információellátás minőségének javítása, az információs bázis szélesítése érdekében szorgalmazni kell a külföldi adatbázisokkal való online kapcsolat kiépítését, amely szakmai és gazdasági előnyökkel is jár. Az eddigi hazai kísérletek — és nem utolsósorban a külföldi tapasztalatok — ezt a feltevést igazolják. Fontos feladat — különösen a határterületek esetében — a szorosabb kapcsolat kiépítése is a hazánkban már működő számítógépes szakirodalmi információs rendszerekkel, szolgáltató intézményekkel.

Törekedni kell a számítógéppel segített termékinformációs rendszer működésének mielőbbi megindítására. Ennek programja, szolgáltatási formái már ki vannak dolgozva, megoldandó kérdés azonban a rendszer finanszírozása, illetve a szükséges adatok folyamatos beszerzése, ez ugyanis a jelenlegi hazai piaci viszonyok között még nehézségekbe ütközik. A számítógépes szakirodalmi információs szolgáltatást, a számítógépes termékinformációs rendszert egységes egésznek kell tekinteni, és meg kell teremteni ezek összehangolt szolgáltatási rendszerének működését. (A faktografikus — konkrét tényeket tartalmazó — adattárak kiépítése későbbi feladat.)

A meglévő és a kiépítendő rendszerek hatékonyságának növelése érdekében tökéletesíteni, illetve bővíteni kell a számítástechnikai és a mikroképteknikai tájékoztatási „termékek” összekapcsolását, szorgalmazni a mikroképteknika széles körű elterjesztését. A tervidőszak második felében feltehetően előtérbe kerül a COM (Computer Output on Microform) technika alkalmazása is, amely növelheti a szolgáltatás gyorsaságát, gazdaságosságát. (A mikroképteknika alkalmazásában további feladat a műszaki tervrajzok mikrofilmezésének megkezdése.) És végül tovább kell javítani a felhasználókhöz fűződő kapcsolatokat, mind a felhasználói kör bővítése, mind a szolgáltatások hatékonyságának javítása érdekében.

Kovács Dezső

Lapozgató

● A KULTÚRA ÉS KÖZÖSSÉG című művelődéseméleti folyóirat elmúlt évi utolsó (1981/6.) száma két tanulmányt közöl az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatói műhelyéből: Kamarás István Woland fogadtatása Magyarországon című írásában a csaknem 280 ezer példányban megjelent Bulgakov-mű, A Mester és Margarita magyarországi kiadástörténetét, utóéletét és tetszési indexeit közli a közművelődési könyvtárak olvasóinak körében végzett vizsgálódások adatai alapján; a Heit Gábor—Lőrincz Judit szerzőpáros pedig Közelkép közművelődési könyvtárainkról címmel a könyvtár és társadalmi környezete című több éves kutatási terv keretében végzett adatgyűjtés eredményeit teszi közzé. (Lásd a szerzők cikkét a *Könyvtáros* 1981. évi júniusi számában is.)

● A ZENTRALBLATT FÜR BIBLIOTHEKSWESEN 1981. évi 11. száma közli dr. Szentirmai László szegedi olvasáskutató hozzászólását az NDK-ban készülő, a könyvtárhasználókkal kapcsolatos felsőoktatási tankönyv tervezetéről Zur Diskussion über die Konzeption des Lehrbuches, Arbeit mit Bibliotheksbenutzern címmel. (1)

● A BIBLIOTHECA BEKESIENSIS nevű bibliofil helytörténeti sorozat 22. kötete VÉSZTŐRŐL INDULT EL címmel Sinka István pályakezdésével foglalkozik. A nagyszalontai születésű költő a harmincas években Vésztőn volt juhász, s első verseskötetét a szeghalmi Péter András Gimnázium jelentette meg 1934-ben Himnuszok Kelet kapujában címmel. A szeghalmi helytörténeti gyűjtemény gondozója, Miklya Jenő által a költő születésének 85. évfordulójára összeállított kötet a Vésztőhöz és környékéhez kapcsolódó, ott írt és témájuknál fogva oda tartozó Sinka-írásokból nyújt válogatást, de több verset, valamint Sinkára vonatkozó emlékezéseket is közöl. Gazdag a könyv jegyzetapparátusa és fényképdokumentációja is. — A sorozat 23. kötete a magyar településföldrajz megalapozójának, Mendöl Tibornak SZARVAS FÖLDRAJZA című munkája, pontosabban az 1928-ban Debrecenben megjelentetett első kiadás újraközlése. Az 1966-ban elhunyt földrajztudós 1905-ben a Békés megyei Nagyszénáson született; jeles munkáját most Becsei József rendezte sajtó alá, és látta el bevezetővel. A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium gondozásában és az érdekelte tanácsok támogatásával igen értékes sorozat e kötetit is Szabó Ferenc megyei levéltárigazgató szerkesztette, a kitűnő Petőcz Károly tipográfus elképzeléseit pedig a gyomai Kner Nyomda valósította meg. Mindkét kötet 500—500 számozott példányban jelent meg; a Sinka-kötetből azonban Szeghalom részére további 500 példány is készült — sorozaton kívül. (1981 [1982] 157, illetve 141 l.)

A TANÁCSAI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK (SZOLGÁLTATÓHELYEK) 1981. ÉVI FONTOSABB ADATAI

Megnevezés	Az önálló és frók szolgáltatóhelyek száma			Az összes állomány (állományegysége)			A beiratkozotti olvasók száma			A kölcsönzött állományegységek száma		
	1981. XII. 31-én	Az 1980. év %-ában	10 000 lakosra jut	1981. XII. 31-én	Az 1980. év %-ában	1000 lakosra jut	1981. XII. 31-én	Az 1980. év %-ában	1000 lakosra jut	1981. XII. 31-én	Az 1980. év %-ában	1000 lakosra jut
BARANYA												
tanácsai	316	99,7	7,3	1 410 839	104,1	3251	66 327	100,2	153	1 368 037	96,8	3152
szakszervezeti	219	104,3	5,0	403 096	105,1	929	21 510	101,2	49	290 918	100,4	670
összesen	535	101,5	12,3	1 813 935	104,4	4180	87 837	100,5	202	1 658 975	97,4	3822
BÁCS-KISKUN												
tanácsai	345	99,7	6,1	1 838 034	108,2	3942	104 860	101,1	185	2 895 912	100,2	4984
szakszervezeti	147	100,0	2,6	234 364	105,3	413	19 160	100,5	34	319 851	107,7	564
összesen	492	99,8	8,7	2 072 398	107,8	3955	124 020	101,0	219	3 145 768	100,9	5548
BÉKÉES												
tanácsai	167	90,3	3,8	1 293 998	103,8	2988	73 091	97,1	169	1 899 391	101,1	4387
szakszervezeti	107	100,0	2,5	224 496	108,1	519	12 499	105,9	29	170 238	99,2	393
összesen	274	98,8	6,3	1 518 494	104,4	3507	85 590	98,3	198	2 069 629	101,0	4780
BORSOD-A.-Z.												
tanácsai	453	100,9	5,6	2 664 820	104,2	3306	140 733	101,6	175	4 099 810	100,4	5087
szakszervezeti	257	100,0	3,2	674 365	103,9	837	40 489	96,3	50	886 553	100,5	1700
összesen	710	100,6	8,8	3 339 185	104,1	4143	181 222	100,4	225	4 986 363	100,5	6187
OSONGRÁD												
tanácsai	256	100,8	5,6	1 643 290	104,7	3804	81 998	100,5	180	2 182 780	92,0	4787
szakszervezeti	169	105,0	3,7	309 035	103,6	678	17 170	95,3	33	287 800	92,3	631
összesen	425	102,4	9,3	1 952 325	104,6	4281	99 168	99,6	218	2 470 580	92,1	5418
FEJÉR												
tanácsai	154	100,7	3,6	1 154 131	105,9	2722	49 837	101,3	117	1 255 873	104,2	2982
szakszervezeti	220	101,9	5,2	595 921	105,0	1405	33 835	99,6	85	707 096	100,3	1698
összesen	374	101,4	8,8	1 750 052	105,6	4127	85 672	100,6	202	1 962 969	102,7	4680
GYŐR-SOPRON												
tanácsai	203	98,5	4,7	1 314 023	104,6	3049	61 270	100,3	142	1 394 139	97,4	3235
szakszervezeti	202	109,2	4,7	406 230	103,4	942	31 823	106,2	74	618 685	102,5	1435
összesen	405	103,6	9,4	1 720 253	104,3	3991	93 093	102,3	216	2 012 824	98,9	4670
HAJDÚ-BIHAR												
tanácsai	213	98,6	3,9	1 507 434	104,3	2751	88 200	101,5	160	2 386 104	104,7	4323
szakszervezeti	163	102,5	2,9	296 312	110,4	537	21 729	102,3	38	310 019	96,5	561
összesen	376	100,3	6,8	1 803 746	105,2	3288	109 929	101,7	198	2 696 123	103,7	4884
HEVES												
tanácsai	145	100,0	4,2	1 118 331	103,5	3204	54 995	99,1	158	1 260 418	98,5	3612
szakszervezeti	154	96,9	4,4	242 301	105,7	694	15 483	95,8	44	163 366	89,9	468
összesen	299	98,4	8,6	1 360 632	108,9	3898	70 478	98,3	202	1 423 784	97,4	4080
KOMÁROM												
tanácsai	111	100,9	3,4	1 028 789	104,8	3179	43 910	98,3	136	955 009	89,9	2957
szakszervezeti	160	104,6	5,0	385 706	108,1	1794	27 688	101,5	86	444 739	102,8	1377
összesen	271	103,0	8,4	1 412 495	105,7	4973	71 598	101,5	222	1 399 748	93,6	4334
NÓGRÁD												
tanácsai	169	97,1	7,1	952 387	105,6	3985	39 028	96,7	163	929 925	98,6	3891
szakszervezeti	148	101,4	6,2	201 157	102,1	842	11 920	105,6	50	193 449	119,8	809
összesen	317	99,1	13,3	1 153 544	104,9	4827	50 948	98,6	213	1 123 374	101,7	4700
PEST												
tanácsai	380	102,6	4,0	2 578 106	105,4	2828	130 289	101,8	133	2 942 205	99,4	2999
szakszervezeti	307	103,8	3,0	537 576	105,9	548	29 407	101,3	30	454 506	100,9	494
összesen	691	103,1	7,0	3 115 682	105,5	3176	159 696	101,3	163	3 496 711	99,6	3493

tanács	308	100,0	8,6	1 523 276	1 035,8	100,2	85 395	1 965 971	100,2	5532
szakszervezet	706	100,0	3,4	212 767	104,8	305,0	12 376	207 370	105,2	577
összesen	492	101,2	12,0	1 736 043	104,0	100,8	97 771	2 193 281	100,7	6109
SZABOLCS-SZATMÁR										
tanács	398	97,0	5,6	1 911 775	103,3	97,1	94 354	2 499 501	99,4	4236
szakszervezet	706	100,0	7,8	187 609	108,2	98,5	23	247 613	97,6	420
összesen	494	97,8	13,4	2 099 284	108,7	97,3	106 183	2 747 114	98,2	4656
SZOLNOK										
tanács	297	100,0	5,8	1 839 081	104,3	101,4	97 226	2 461 107	97,3	5531
szakszervezet	233	101,3	5,2	302 100	106,4	102,3	19 311	345 877	102,0	777
összesen	490	100,6	11,0	2 141 181	104,6	101,5	116 537	2 806 984	97,9	6308
TOLNA										
tanács	149	100,0	5,6	1 064 858	105,6	102,0	46 709	987 948	98,4	3686
szakszervezet	83	98,8	3,1	151 595	105,5	93,9	28	85 397	85,7	319
összesen	292	99,6	8,7	1 216 453	105,6	100,8	54 174	1 073 339	97,2	4005
VÁS										
tanács	266	101,1	9,3	1 321 134	103,3	103,6	48 447	1 194 588	102,3	4177
szakszervezet	148	88,7	5,2	253 635	98,9	93,9	16 147	309 460	89,6	1082
összesen	414	96,1	14,5	1 574 769	102,6	101,0	64 594	1 504 038	96,4	5259
VÉSZPRÉM										
tanács	283	100,7	7,3	1 496 937	106,0	101,6	75 187	1 983 179	99,4	5098
szakszervezet	163	94,2	4,2	341 308	99,9	96,0	24 649	402 248	103,4	1034
összesen	446	98,2	11,5	1 838 245	104,8	100,1	99 836	2 385 427	98,1	6132
ZALA										
tanács	297	100,0	9,1	1 311 538	106,4	103,3	58 799	1 456 087	97,6	4593
szakszervezet	146	102,8	4,6	212 293	106,6	100,4	11 658	139 293	89,9	439
összesen	463	100,9	13,7	1 523 831	106,4	102,6	70 457	1 595 380	97,4	5032
MÉGYÉK ÖSSZESEN										
tanács	4 800	99,6	5,5	28 970 781	104,8	100,3	33 449	36 067 924	99,1	4170
szakszervezet	3 250	101,2	3,8	6 172 196	105,0	100,4	389 553	6 614 492	99,4	765
összesen	8 050	100,3	9,3	35 142 977	104,8	100,5	1 830 208	42 682 416	98,1	4895
BUDAPEST										
tanács	99	102,1	0,5	3 000 340	105,9	98,1	163 809	4 257 544	98,9	2085
szakszervezet	2 347	98,7	11,3	4 408 183	102,6	98,7	230 015	4 548 382	97,9	2206
összesen	2 440	98,9	11,8	7 408 523	103,9	98,5	388 824	8 805 936	98,3	4271
ORSZÁGOS ÖSSZESEN										
tanács	4 899	99,7	4,6	31 971 121	104,9	100,2	1 604 464	40 325 468	99,0	3765
szakszervezet	5 597	100,1	5,2	10 580 379	103,9	99,3	619 568	11 162 834	98,8	1042
összesen	10 490	99,9	9,8	42 551 500	104,7	100,1	2 224 032	51 488 302	99,0	4807
AZ ORSZÁGOS ÖSSZESEN RŐL										
DEBRECEN										
tanács	35	102,9	1,8	389 178	107,9	110,0	22 741	562 885	118,2	2872
szakszervezet	127	102,4	7,0	262 297	109,6	98,9	7 973	266 378	92,8	1359
összesen	172	102,2	8,8	651 475	108,6	104,8	40 654	839 263	106,7	4231
GYŐR										
tanács	15	88,2	1,2	387 086	107,4	111,2	18 748	368 003	105,1	3898
szakszervezet	111	105,7	8,7	276 842	104,6	102,8	18 499	377 232	102,6	2970
összesen	126	103,3	9,9	663 928	106,2	106,9	37 247	745 235	103,8	5868
MISKOLC										
tanács	29	103,6	1,4	705 963	106,1	103,2	35 768	1 037 786	101,2	5037
szakszervezet	132	93,0	6,3	399 147	114,6	92,9	7 800	393 559	97,3	1874
összesen	161	96,4	7,7	1 105 110	109,0	98,3	55 806	1 451 345	100,1	6911
PECS										
tanács	21	105,0	1,2	386 726	105,5	106,5	20 815	394 494	97,1	2293
szakszervezet	152	106,3	8,8	257 127	107,3	100,7	13 428	157 597	98,5	916
összesen	173	106,1	10,0	643 853	106,2	104,2	34 243	552 021	97,5	3209
SZÉKESÉVÉSZ										
tanács	24	100,0	1,4	535 665	88,0	101,1	27 475	704 984	94,9	4052
szakszervezet	99	99,0	5,6	234 226	103,7	93,8	1633	211 162	94,3	1213
összesen	123	99,2	7,0	819 891	92,9	98,8	30 342	916 146	94,7	5265

Bemutatjuk

a Magyar Képzőművészeti Főiskola könyvtárát

Az egykori Sugárúton egymás mellett állnak a Képzőművészeti Főiskola palotái: a Népköztársaság útja 69-es szám alatt a régi Múcsarnok 1877-ben *Láng Adolf* tervei szerint emelt épülete (belsőjében Lotz Károly freskóival), korinthoszi féloszlopokkal tagolt homlokzatával elterelve kissé a figyelmet *Scholtz Róbert* sgraffitóiról, amelyek a főiskola tulajdonképpeni épületének homlokzatát díszítik a 71-es szám alatt. A látogató — aki ezúttal könyvtárt látni jött fel az utóbbi épület első emeletére — csak áll a könyvtár 1902-ben berendezett, ma is változatlan terméinek egyikében, és nagyon megérti azt az idős festőművészt, aki nemrég, *alma materét* felkeresve, itt, a könyvtárban érezte meg igazán ifjúkorának hangulatát. Lehet, hogy a látogató is csak a nosztalgia divatjának hódol, de első gondolata az, hogy ezt a könyvtárt nem lehet bemutatni, a hangulatot, ami árad falaiból, a századfordulónak ezt az igézetét talán csak versben lehetne visszaadni...

Az intézmény alapítása óta azonban több mint százöt év telt el, és ha a nyolcvan éve beépített bútor és a hangulat változatlan is, a hatalmas asztalon már a legmodernebb nyomdatechnikával készült könyvek fekszenek, a könyvtár állománya pedig az eltelt évtizedekben csaknem a nyolcszorosára növekedett.

Intézménytörténet — dióhéjban

A középkori mesterek műhelyeiben folyó oktatásnak, a Mária Terézia korában működött első újkori rajziskolának és *Marastoni* mester pesti művészakadémiájának (ahol *Lotz Károly* és *Székely Bertalan* is tanult) intézményes, állami alapítású utódját már *Eötvös József* is tervezte, a megvalósulás azonban *Trefort Ágoston* miniszterségének idejére esett. Az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképző 1871-ben kezdte meg működését, bérelt helyiségekben. Mai épületét az akkori Sugárút és Izabella utca sarkára *Rauscher Lajos* (grafikus, festő és építész, a mintarajztanodában az ornamentika tanára, később az Iparművészeti Iskola vezetője, 1884-től a műegyetemen a szabadkézi rajz tanára) tervezte 1874-ben. Az építkezés 1877-re már be is fejeződött — hogy 1894/95-ben újra kezdődjék, az Izabella utcai front pótlépezésével. Az intézmény ekkor már a

mai fül számára egyszerűbben hangzó „mintarajziskola és rajztanárképző” nevet viselte, falai között *Lotz Károly* és *Stróbl Alajos* vezetésével mesteriskolák indultak. Az intézet első vezetője, *Keleti Gusztáv* festőművész 1902-ben halt meg, utóda az igazgatói poszton *Székely Bertalan* lett. Az intézmény 1907-ben kapta a Képzőművészeti Főiskola nevet. 1920 és 1922 között *Lyka Károly* számos reformot vezetett be, egységesítette a főiskolai képzés elveit. A mai főiskola a hagyományos (festő, szobrász, grafikus) képzés mellett már restaurátorokat és szcenikusokat is képez. Nem lehet a Képzőművészeti Főiskoláról úgy szólni, hogy tanárai közül legalább néhányat — a már említetteken kívül is — fel ne soroljunk: *Ferenczy Károly*, *Réti István*, *Rudnay Gyula*, *Vaszary János*, *Csók István*, *Ferenczy Béni*, *Kisfaludi Stróbl Zsigmond*, *Bernáth Aurél*, *Szönyi István*, *Pátzay Pál*, *Domanovszky Endre*, *Barcsay Jenő*. Valamennyien a könyvtár használói is voltak, de a könyvtár vezetői is a főiskolai tanárok közül kerültek ki: először *Gregus János* festőművész, röviddel később pedig *Várdai Szilárd* személyében. Várdait a művészettörténet mint iparművészt és rajzpedagógust tartja számon: 1880 és 1892 között az iparművészeti iskola tanára volt, ezután került a mintarajziskolába, ahol előbb az „étképményes rajzolás”, majd az ábrázoló geometria és az elméleti távlatlan tanára, valamint a könyv- és metszettár őre volt. Illusztrációkat és monumentális étképményeket is rajzolt. Műveként az 1910-ben megjelent *Magyar díszképmények* című könyvet említi a lexikon, de ő állította össze a könyvtár 1900-ban megjelent nyomtatott *szak-katalógusát* is. 1902-ben *Székely Bertalan* mellett igazgatóhelyettes lett, a könyvtár irányításáról azonban egészen nyugdíjba vonulásáig (1923-ig) nem mondott le. Nyilván neki is köszönhető, hogy a könyvtár az 1902/1903-as tanévben beköltözhetett beépített bútorokkal, raktári állványzatokkal ellátott mai helyiségeibe, s hogy *Várdai* nyugalomba vonulásakor 11 250 kötetes állomány maradt utódjára. Annak viszont, hogy az utód, *Horn Antal*, az ábrázoló geometria tanára az 1940/1941-es tanévig alig három ezer kötettel tudta gyarapítani a könyvtárt, nyilván külső okokban lelhetjük magyarázatát.

Nem volna teljes a történeti kép, ha legalább a nyilvános forrásokban fellel-

hető adatokat nem állítanánk sorba, mégha az adatsor hiányos, és az időpontok véletlenszerűek lesznek is. Elsőként azonban érdemes a *Magyar Minerva* 1900-ban megjelent első évfolyamából a könyvtárra vonatkozó részt teljes egészében idézni:

„1871-ben keletkezett. Katalogusai 1883-ban és 1899-ben adattak ki.

A könyvtár jellege művészeti és iparművészeti szakkönyvtár.

Állománya 5709 kötet, 52 786 műlap, ú. m. fényképek, fény- és színnyomatok, metszetek, eredeti rajzok és festmények, négy teremben elhelyezve, 120 egyénre berendezett olvasóhelyiséggel. Betűrendes czédula-katalogusa van.

Használók számára a vasár- és ünnepnapok kivételével, mindennap du. 3—7 óráig nyitva van. Az intézeten kívül álló egyének a könyvtárt csak igazgatói engedéllyel használhatják. Kikölcsönzés van kivételesen, pénzbeli biztosíték mellett.

Évi javadalmazása 3200 kor., melyet a m. kir. vallás- és közokt. minisztériumtól kap.”

A *Magyar Minerva* 5. kötetéből az 1912. évi adatokat idézzük: az állomány már 9981 kötet, „fenntartására fordított 7560 K. ... Az olvasók száma a könyvtárhelyiségben volt 4057, s az ott olvasott művek és megtekintett műlapok száma 11 739”. Végül a *Magyar Minerva* utolsó kötetéből az 1931-es adatok: 12 114

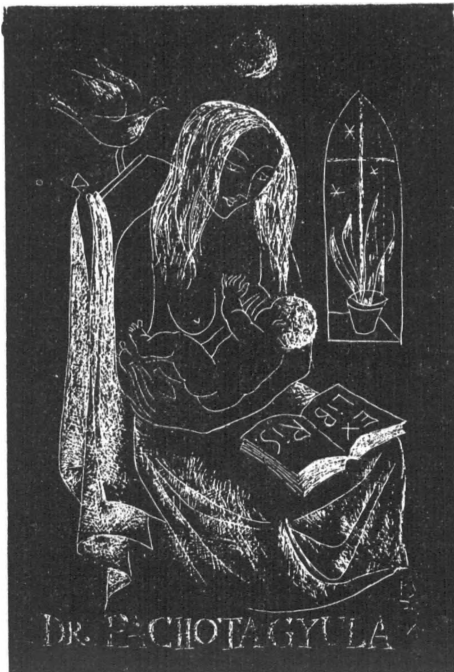
kötet, betűrendes és szakkatalógus. „Évi átalánya: 3000 P.” A könyvtár látogatóinak száma 4368 volt.

A felszabadulás utáni fejlődésről csak két év adatait idézzük: a *Könyvtári Minerva* szerint 1962-ben az állomány 28 900 könyv és 2800 folyóirat, a nagyolvasó 50, a kisebbik 25 ülőhelyes, a kutatóhelyek száma 15. Az országos feladatokról szakkönyvtárak 1980. évi statisztikája szerint az állomány 40 359 darab, az állománygyarapításra fordított összeg 343 223 forint, a könyvtár látogatóinak száma 5764, a helyben használt dokumentumoké 12 604 volt. És hogy a könyvtárosok névsorát is folytassuk: *Faludi János* irodalomtanár, majd *dr. Végvári Lajos*, a művészettörténeti tanácsok vezetője volt a könyvtár „gazdája”, de közben az egyre gazdagodó gyűjteménynek képzés nélküli vezetője is akadt.

A könyvtár történetének új fejezetét 1957-ben (nem könyvtárosként, hanem főigazgatóként) *Domanovszky Endre* nyitotta meg. Talán családi kapcsolatai is ösztönözték, hogy úgy érezze: a főiskolának méltó könyvtár, ehhez pedig megfelelő könyvtárvezető kell. Így esett válassza egy fiatal művészettörténész-tanársegédre, akit először is az Egyetemi Könyvtárba, *Domanovszky Akos*hoz küldött, új szakmát tanulni. A gyakorlati tanulmányokat követte az egyetemi könyvtár szak elvégzése is, így a könyvtárnak először lett olyan vezetője, aki az íratlan hagyományoknak (a főiskola tanára volt) és valamennyi szakismereti kívánalomnak egyaránt megfelelt, s még abban is a hagyományokat követte (de legalábbis *Várdai Szilárd* szép példáját), hogy több mint negyedszázada áll a gyűjtemény élén. Nevét a főiskolai könyvtárosok és a művészeti jellegű könyvtárak munkatársai jól ismerik: *Kovanez Ilona*. Az ő neve és működése azonban már nem a könyvtár történetéhez, hanem jelenéhez kapcsolódik, ezt a jelent pedig nem csak belülről kell bemutatni.

Másként közelítve

Felsőoktatásunk rendszerében két intézménytípus van: az egyetem és a főiskola. Az egyetem adja az adott szakterületen a legmagasabb szintű és hangsúlyosabban elméleti képzést, a főiskola gyakorlati szakembereket képez magas színvonalon. E két típus között átmenet az az öt felsőoktatási intézmény, amely bár elsődlegesen gyakorlati irányultságú, mégis bőséges elméleti tudást is nyújt, és egyben az adott szakterületen a legmagasabb szintű képzést adja. Talán leegyszerűsítve és durva megközelítés-

ben, de mégis ez az a furcsa kettősség, ami az úgynevezett egyetemi jellegű főiskolák sajátossága, s ami természet-szerűleg könyvtáraikra is kihat. E hatás eredménye pedig — ismét durván fogalmazva — az, hogy az egyetemi jellegű igényeket főiskolai lehetőségek birtokában kellene kielégíteni. Támassza alá ezt a sommás megállapítást néhány adat, ismét csak az 1980-as szakkönyvtári statisztikából (egyéb forrásból és egy évvel korábbi adatokkal szerepel a Színház- és Filmművészeti Főiskola könyvtára, amely — mivel az 5/1978. (XII. 12.) KM sz. rendelet nem minősítette országos feladatkörű szakkönyvtárrá — nem szerepel az évenkénti statisztikai tájékoztatóban). Az állományát és dolgozóinak létszámát tekintve kisebb egyetemi könyvtáraink közül a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtára állománybeszerzésre több mint háromszor annyit fordíthatott, mint öt egyetemi jellegű főiskolánk könyvtára együttvéve, az öt könyvtárba 212-vel kevesebb időszaki kiadvány jár, mint az említett egyetemi könyvtárba. E könyvtár dolgozóinak száma mindössze tízzel kevesebb, mint az öt egyetemi jellegű főiskolán dolgozó összes könyvtárosé együttvéve. Még szomorúbb képet kapnánk, ha az egyetemi jellegű főiskolák közé nem számítanánk be a Testnevelési Főiskolát (időszaki kiadványainak és dolgozóinak számát tekintve egyaránt kimagaslik az ötös mezőnyből), amely köztudomásúlag szakterületének dokumentációs központjaként is működik. Ha viszont csak a művészeti főiskolák könyvtáraitól szólnunk, ezek adatait érdemes a szakterület néhány más könyvtárának adataival is összevetni. Maradjunk most már szűkebb témánknál, a képzőművészetenél, ahol a Magyar Képzőművészeti Főiskola könyvtára mellett még két intézmény: a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria könyvtára jelentik a magas szintű szakirodalmi ellátás és minden könyvtári szolgáltatás bázisát, mint országos feladatkörű szakkönyvtárak. A három könyvtár közül állományát, dolgozói létszámát, a könyvtárba járó kurrens időszaki kiadványok számát tekintve a képzőművészeti főiskolai könyvtár a harmadik helyen áll. Az állománygyarapítási összeget nézve a második, viszont több látogatója volt, és a helyben használt dokumentumok száma is több mint kétszerese a két másik könyvtárban összesen használt dokumentumnak. (A Szépművészeti Múzeum könyvtára kölcsönzés és helyben használat során összesen 6031 dokumentumot forgalmazott, állományának 7,3 százalékát. A Nemzeti Galéria esetében a forgalom 4,7 százalék. A Képzőművészeti Főiskola

könyvtárának forgalma 14 743 dokumentum, az állomány 36 százaléka. A könyvtárak dolgozóinak létszáma az említés sorrendjében: nyolc, tizenhárom, illetve négy.)

Az adott körülmények között mit tesz, mit tehet, hogyan tölti be a könyvtári rendszerben kijelölt helyét a Magyar Képzőművészeti Főiskola könyvtára? A többször említett Várdai Szilárd 1899-ben így vélekedett: „a könyvtár gazdag tartalmánál, célszerűbb elhelyezésénél s a könyvtári órák nagyobb mérvű szaporításánál által [így!] annak látogatói annyira gyarapodtak, hogy ma már mondhatni, teljes mértékben tölti be hivatását a növendékek tervszerű tanulmányainak kiegészítése s a világművészeti mozgalmak iránt való érdeklődésük állandó ébrentartása által”. Akár ma is írhattuk volna, hiszen a könyvtár ma is ezt teheti, ezt teszi, és ha jól meggondoljuk, ez nem is kevés...

Végül: tárgyszerűen

A Magyar Képzőművészeti Főiskola könyvtára, mint említettük, a főiskola központi épületének első emeletén található. A könyvtári helyiségek alapterülete 321 négyzetméter, ebből 92 az 50 személyes nagy olvasóterem, amelyet azonban előadóteremként is használ a főiskola, ezért valódi, szabadpolcos kézikönyvtárral berendezett olvasóteremmé nem válhatott. A kisebb olvasói tér 65 négyzetméter, ezenkívül 5 elkülönített kutatóhely áll az olvasók rendelkezésére. A könyvtár állományát általában egyetlen példányban meglevő művek alkotják, legnagyobb részét képzőművészeti kiadványok. A gyarapítás fontos szempontja, hogy minél jobb minőségű reprodukciókkal gazdagon illusztrált műveket szerezzen be. Mindez kellő magyarázatul szolgál annak, hogy a könyvtár elsősorban a helybenolvasási igényeket tudja kielégíteni. Reprodukciókat tartalmazó kiadványokat kölcsönözni csak kivételes esetben, külön engedéllyel lehet. A könyvtár elsődleges célja a főiskolán folyó munka segítése, és ez még az állomány raktározási rendjén is tükröződik: az anyag nagyrészt ma is a 1900-ban kialakított szakrendben áll a polcokon, a következő szakok szerint: „enciklopédiák; folyóiratok; bölcsészet és szépirodalom; tanügy; történelem; művészet- és művelődéstörténet; művészetbölcsélet; jelmezek és fegyverzetek; archeológia, heraldika, mitológia és valóstörténet; építészet; iparművészet; geometria és matematika; rajzoktatás; művészeti technikák; földrajz, utazások, népismeret [azaz néprajz] és monográfiák; természettudományok; bonctan; grafikus

művek". Ha a főiskolai képzést tartjuk szem előtt, talán csak a restaurálás szakirodalmának nincs külön szakcsoportja, s mivel a fotó 1970 óta tantárgy, szcenikusokat pedig 1976 óta képez a főiskola, ezeket a hiányokat nem róhatjuk fel az 1900-ban kialakított raktári rendnek. Természetesen az állományt betűrendes (szerzői és tárgyszavas), valamint ETO-szakkatalógus is feltárja. A gyűjtemény egészében véve rendkívül értékes, néhány darabja külön is említést érdemel; például az a harminc nagyméretű metszet-album, amely egyebek között *Piranesi*, a 18. században élt olasz grafikus és építész híres sorozatait tartalmazza vagy az *Art et Decoration* 1898-tól, a *The Studio* 1894-től és a *Kunstchronik* 1878-tól meglevő évfolyamai. (Gyakori beszédtema illetékes körökben a főiskolai oktatás és a könyvtár kapcsolata,

kölcsönhatása; ennek jó példájául szolgál, hogy a scenikus-növendékek egy alkalommal azt a feladatot kapták, tervezzenek színpadképet valamely Piranesi-metszet alapján. A feladatot aligha oldják meg, de a kitűnő ötlet sem jutott volna a tanár eszébe, ha a metszettek nincsenek a könyvtár állományában.)

Említettük már, hogy a könyvtár elsősorban a főiskolai képzést szolgálja. Ennek ellenére gyakori vendége például a Magyar Televízió (számos műsorához innen szerzi be a képanyagot), és nem csekély a külső olvasók száma sem. Állományából a könyvtár — érthető okokból — csak kivételesen kölcsönöz, de az olvasóterem minden délután 1-től este 7-ig (a vizsgaidőszakban délelőtt is) bárki előtt nyitva áll. Érdemes felkeresni...

Mohor Jenő

A KÖNYVTÁROS KISLEXIKONA

Információanalízis, információszintézis

Analízis-szintézis, gondolkodás-alkotás. Az analízis és a szintézis dialektikus fogalompár. Bár mindkettő egyenként, önállóan is a gondolkodás, a szellemi munka, a feladatmegoldás alapvető módszere, elsősorban mégis egymást kiegészítő, úgynevezett komplementer szerepük van. Az analízis a dolgok, jelenségek, ismeretek széttagolása, izekre szedése, „felboncolása”, a szintézis pedig az előzőleg külön élő elemek összeépítése, összehangolása. Röviden: Az analízis az alkotó elemek egyenkénti mérlegelése, a szintézis az elemek összekapcsolása, komponálása, melynek eredménye az összekapcsolt részek összegénél több, gazdagabb, új vagy újszerű „kompozíció”.

Az információanalízis, információszintézis természetesen ismeretelemekkel foglalkozó szellemi művelet. Már magában a megismerésben, gondolkodásban is van valamiféle „hajlam” (az ezt végző személytől függően) arra, hogy inkább analitikus vagy inkább szintetikus vonásokat mutasson, és esetenként úgy működjék, hogy ezeket a vonásokat harmonikusan összeegyeztesse.

Az alkotástani (kreatológiai) vizsgálódások, megfigyelések arra mutatnak, hogy a legmagasabb rendű művek — tudományban és művészetben egyaránt — jórészt az analízis és a szintetizáló gondolkodás „merész” együttműködésének eredményeként jönnek létre. Ez a tény és követelmény az információs munkában még elég kezdetlegesen mutatkozik meg — abban a hiszemben, hogy ami nem egészen „releváns”, nem kifejezetten a tárgyhoz tartozó, az csak zavart, „zajt” okozhat. Pedig ez általában csak a „rutinmunkák” esetében van így, a valóban alkotó munka során sokkal kevésbé.

Valószínűnek tarthatjuk, hogy az analitikus és a szintetikus gondolkodás agyunk bal és jobb féltékéjének („hemiszférájának”) idegműködéséhez, e két terület munkamegosztásához kapcsolódik: erre mutatnak — többek között — *Roger Sperry*-nek, az 1981. évi orvosi Nobel-díj egyik kitüntetettjének kutatási eredményei is. A bal agyfélteke főként a tudományos-elemző, verbális (szóbeli-írásbeli) szellemi folyamatok, a jobb hemiszféra elsősorban a művészi-egybelátó, képszerű elméműködés helye. A két szférát összekötő „közlekedési híd” (corpus callosum) teszi lehetővé, hogy a kétféle gondolkodási mód, mentalitás együttesen, egymást „ellenőrizve” fejtsse ki hatását. Az analitikus-szintetikus szellemi folyamatok harmóniájához vagy „ellenségeskedéséhez” hozzájárul még a tudat és a tudatalatti között áramló kommunikáció is. A pszichológiai megállapítások szerint ez is összefüggés-

ben van az analitikus és szintetikus látásmóddal, s „a rendkívüli egyéniségek tudatos és tudattalan lelkiviláguk egységében élnek”, vagyis szükség szerint képesek szintézisek létrehozására.

Az analízis és szintézis folyamata. Igen találó D. J. Cooper megjegyzése, amely szerint a könyvtári-információs állományok rendezettek, sőt rendszerezettek ugyan — az állományt használó emberek elméje azonban nem vagy legalábbis nem állandóan. Ezért van szükségünk új meg új információkra és a legtöbbször igen termékeny „böngészésre”. A rendezetlenség—rendezettség ellentéte így enyhíthető némileg, de teljesen nem szüntethető meg. Az ellentétek megnyilvánulásának és feloldásának jó mintája lehet egy szilárd vezérlő elv alapján összeállított antológia. J. H. Shera az eredményes könyvtárost-informátort az antologiaszerkesztőhöz hasonlítja, aki az egy kérdéskörhöz tartozó ismereteket, műveket, szemelvényeket példásan elrendezve, szépen „csokorba kötve” mutatja be. S közben elméje elmélyvedve végigjárja a szükséges analízáló-szintetizáló műveleteket. Hogyan megy végbe ez a szellemi folyamat?

Az információanalízis alkalmazása során főként a következő tevékenységeket végezzük: összegyűjtjük a lehetőleg megbízhatóan releváns adatokat, ezekről leírásokat készítünk, a kívánt szempontok szerint csoportosítjuk őket, jellegzetes példákat emelünk ki a tények élesebb megvilágítására. Az adatok rendezése után összeállításokat, jegyzékeket, táblázatokat stb. készítünk (ma már sok helyen számítógépek segítségével). Miközben analízáló tevékenységünkben előrehaladunk, egyre inkább észrevesszük, hogy a feltárt adatok között — kisebb-nagyobb mértékben — összefüggések, logikus vagy analogikus csatlakozások vannak. Ekkor kezd analízáló eljárásunk átalakulni szintetizáló módszerré, amelynek lényege éppen az, hogy felszínre hozza, láthatóvá teszi az ismeretelemek közötti mélyebb összefüggéseket. Ezek felismerése segít abban is, hogy áthidaljuk, „meghaladjuk” az egyes elemek között mutatkozó ellentmondásokat, és alkalmazzuk a dialektikából jól ismert tézis-antitézis-szintézis elvét, s általánosítható következtetésekre jussunk.

Az információanalízis, információszintézis során „leszűrt” eredményeket természetesen csak a gyakorlat igazolhatja vagy cáfolhatja. Ez különösen érvényes a magas fokon összegezett döntéselőkészítő információkra, amelyek már a (helyes vagy helytelen) cselekvés küszöbét, „vizsik” a felhasználót.

Az információanalízis jellegzetes intézményi és szolgáltatási formái. Az analízis-szintézis folyamatai — magától értetődően — nem csupán elméleti kérdések, hanem a könyvtári és információs intézmények, szolgáltatások egyes típusaihoz, főként a szakmai információs rendszerekhez kapcsolódnak. (A kutatási intézményekről most nem beszélünk!) Az információanalízis s az erre épülő információszintézis eljárásai, a felhasználók ellátására kialakult formái elsősorban a tudományterületek, ipari ágazatok szerint szervezett információs-dokumentációs központokban, intézetekben, tudományos és szakkönyvtárakban valósulnak meg.

Az analitikus feltárásban túlnyomórészt megmarad az információs források (dokumentumok, közlemények) különállása, „individualizmusa”. Ez az eljárás jut szerephez például a folyamatos (kurrens) információs feldolgozásokban, így a szelektív információterjesztésben (SZIT), a referáló-indexelő kiadványokban, vagy az analitikus témadokumentációs összeállításokban, az irodalomkutatásban (témabibliográfiában). Erre az eljárásra jellemző, hogy a dokumentumoknak megfelelő mértékben a lényegre rövidített, tömörített ismerettartalmát meghatározott információs profil alapján egymás mellé rendezzük, meghagyva a dokumentumok önállóságát és így — mintegy mozaikszerűen — szolgáltatjuk a felhasználóknak. Ebben az esetben az ismeretelemek tehát nem keverednek, nem olvadnak egymásba, nem „rakódnak rá” egymásra. Ez a mozaikszerűség egyúttal szellemileg „ingerli” is a felhasználót arra, hogy különféle változatokban megkísérelje összeilleszteni az ismert elemeket. S ekkor már a másik, a szintetizáló eljárás veszi kezdetét.

A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerben (NTMIR) jórészt az ágazati rendszerek (NATMIR-ek) valósítják meg az analitikus-szintetikus feldolgozás magasabbrendű formáit, elsősorban a szemle jellegű összeállításokkal, előrejelző (trend- és prognózis-) tanulmányokkal, továbbá faktográfiai (tényadatokat feltáró) információk kidolgozásával. Ezekben a tevékenységekben komplexen érvényesülnek az információanalízis és információszintézis módszerei.

Ez a komplex információfeldolgozó módszer jellemzi az Egyesült Államokban és még egy-két nyugati országban létrehozott „információelemző” központokat (IAC — Information Analysis Center) is. Ezek elsősorban az államilag támogatott nagyobb kutatási programok igényes információellátása érdekében létesültek. Jel-

lemzőjük, hogy az információk megszerzésében, feldolgozásában és szolgáltatásában minderfajta ismeretszerző forrást, ismerethordozót figyelembe vesznek, és esetenként maguk is „termelnek” ilyeneket, például a legkiválóbb tudósokkal folytatott szakmai megbeszélések, konzultációk rögzítésével. Másik jellemzőjük, hogy általában csak olyan, erősen megsűrt, értékelt információkat és adatokat igyekeznek szolgáltatni, amelyek valóban hozzájárulnak a kutatási feladat vagy abban egy meghatározott fázis megoldásához; információs tanulmányaik egy része így már az elsődleges szakirodalmi források körébe sorolható.

Az *információsztézis néhány típusa*. Az analízis mozaikszerű eljárásaival szemben az információsztézisben elsősorban az ismeretelemek összeszerelése, montírozása megy végbe, ezért az idetartozó műveleteket „montázzstehnikának” is nevezhetjük. Ezt az eljárást az jellemzi, hogy a dokumentumok különállóságát megszüntetjük, legalábbis csökkentjük, s beágyazzuk egy átfogóbb, mélyebb információ-tartalomnak az egyéni dokumentum mondanivalóját meghaladó ismerethalmazába, szövegekörnyezetébe. Ilyen stíztézisműfaj például a kritikai szakirodalmi szemle, a témadokumentációs összeállítás, a szemletanulmány vagy az annotált bibliográfiának az a típusa, amelyről *Kóhalmi Béla* beszélt *A bibliográfia rangemelése* című tanulmányában. A stíztézishez kapcsolódó elnevezések a kontamináció (az ismereteknek egymáshoz viszonyított, árnyalt bemutatása), a kompiláció (szövegrészeknek egy vezérfonal szerinti csoportosítása), a parafrázis (szövegek, művek átalakítása). Minden információsztézisben alapvető szerepe van a szövegek, adatok „átstrukturálásának”, ami mint szellemi tevékenység az információfeldolgozás egyik legnehezebb művelete.

A tudományos-műszaki információsztézisben *J. Koblitz* az alábbi hat fő típust különbözteti meg: 1. *áttekintő beszámoló* (state-of-the-art report) a szakismertetek, feladatcsoportok meghatározott körének jelenlegi helyzetéről; 2. *ismerettár* a lehető legkedvezőbb redundanciával, amely minden felesleges részlettől megtisztított információkat, adatokat tartalmaz formalizált, számítógépes kezelésre is alkalmas nyelven; 3. *fejlődési jelentés* egy szakterület alakulásának várható irányairól; 4. *trendjelentés, prognóztanulmány*, amely a jövőkutatás módszereivel, számítógéppel, matematikai apparátussal szolgáltat adatokat a távlati tervezéshez; 5. *tematikai tanulmány*, döntésselőkészítő stíztézis az ismeretek alkalmazásának konkrét lehetőségeire; 6. *a világszínvonalal való összehasonlítás* (kapcsolódik az 1–2., 5. ponthoz is!) annak meghatározására, hogy milyen tényezők, folyamatok, mutatók stb. hasonlíthatók össze megfelelő pontossággal. — A hálózatszervezés általános elterjedése, a számítógépes információs-kommunikációs technika mind nagyobb arányú alkalmazása jelentősen fokozza az információsztézis eljárásainak eredményességét.

Györe Pál

IRODALOM

Aluri—Yannarella: Publications of selected information analysis centers. = Special Libraries, 1974. 10—11. sz.

The knowledge explosion. Ed. F. Sweeny. N.Y. 1966, Farrar, Straus.

J. Koblitz: Intensivierung durch Informationssynthese. = Informatik, 1977. 2. sz.

Richtlinie für die Erarbeitung synthetischer Informationen... Berlin, 1970.

M. Kochen: A világméretű információsztézis és enciklopédia — a WISE. = Könyvtári Figyelő, 1973. 5—6. sz.

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa eredményes munkája elismeréseként, nyugállományba vonulása alkalmából *dr. Szegárdy-Csengery József*nek, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárosának a MUNKÁ ERDEMREND EZÜST fokozatát; a művelődési miniszter nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréseként *Bókay Béláné*nek, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosának és *Ulveczki Józsefné*nek, a püspökladányi Nagyközségi—Járási Könyvtár igazgatójának A SZOCIALISTA KULTURÁÉRT; *Érces Elemérné*nek, az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi kari könyvtárosának pedig a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta.

Kemény G. Gábor

1915—1981

Kemény G. Gábor történész, irodalomtörténész, bibliográfus és könyvtáros volt, de emellett minden megnyilvánulásában a szó igaz és tiszta értelmében vett „dunatáji” ember is, akit mindig az a cél vezérelt, hogy e táj népeit közelebb hozza egymáshoz, s hogy összekötő vonásaikat domborítsa ki.

Szinte eleve elrendelte erre származása is. Kassán született 1915. június 2-án értelmiségi-tisztviselői családból; s családi kapcsolatai egyaránt kötötték a Felvidékhez, Erdélyhez és a Duna-medence középső részéhez. Szülővárosában érettségizett, majd a budapesti egyetemen végzett 1937-ben magyar—francia—történelem szakon, s szerzett doktori címet 1944-ben. Értekezésének témája a nemzetiségi kérdés története volt. A felszabadulás előtt nem dolgozott tudományos intézményben, de érdeklődése már ekkor a közép-kelet-európai nemzetiségi kérdés felé fordult. Külső munkatársa volt a Statisztikai Tudósító (STUD) című időszak kiadvány kelet-európai lexikonának és a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének. 1940-ben jelent meg *Így tűnt el egy gondolat* című kötet a két háború közötti felvidéki magyar irodalomról, 1942-ben pedig a *Láthatár* közölte tanulmányát a nemzetiségi kérdésről.

Tudományos munkássága, szervező-készsége a felszabadulás után több területen is kibontakozott. 1945 elején az Anonymus könyvkiadó munkatársa, majd szeptembertől az Országos Széchényi Könyvtár szerződéses, 1948-tól pedig kinevezett tudományos munkatársa, a hírlaptár helyettes vezetője lett. Nemzeti könyvtárunk gazdag anyaga biztos kutatási bázist teremtett számára. Itt dolgozott 1957-ig. Ezután az MTA Irodalomtörténeti Intézetében a bibliográfiai osztály vezetője volt 1962-ig, majd ismét visszakerült az OSZK-ba, ahol 1980-ig, nyugdíjazásáig a hírlaptárban és az olvasószolgálatban tevékenykedett. 1960-ban az irodalomtudományok kandi-

dátusa lett; hatvanadik születésnapján kitüntették a Munka Érdemrend arany fokozatával. Az elismeréseket széles körű tudományos munkájával érdemelte ki, a következőkben ennek legfontosabb területeiről kívánunk megemlékezni.

Szervezői tevékenysége számos területre terjedt ki. Néhány hónappal a felszabadulás után már irányító szerepet játszott a *Dunai Munkaközösség* létrehozásában, amelynek célját az alapítólevél így

határozta meg: „a dunatáji országok és nemzetek kulturális közeledésének és együttműködésének irodalmi eszközökkel (könyvkiadás, előadások, kultúrce-re révén) történő szolgálata, a dunatáji népek tartós megbékélésének és összefogásának érdekében”. A munkaközösség 17 kötetre tervezett *Szomszédaink — barátaink* című sorozatából csak egyetlen kötet jelent meg (Gáldi László: *A váradi hídverés*. Bp. 1946.) magyar, majd román nyelven, Kemény G. Gábor szerkesztésében. A munkaközösség tagjai közül még *Gál István*, *Knieszta István*, *Hadrovics László*, *Csuka Zoltán* és *Szalatnai Rezső* nevét említhetjük meg. — A sajnálatosan rövid életű, *Kodály Zoltán* és *Balázs T. Béla* vezetésével működő Magyar—Román Társaságban szintén értékes munkásságot fejtett ki. Hasonlóképpen kezdeményező és alkotó szerepe volt a nemzetiségi megbékélés szolgálatára alapított *Mocsáry Kollégium* létrejöttében. Az intézmény történetét Nagy Bélával mint társszerzővel a *Kortársban* és a *Korunkban* közölt kisebb cikkekben, valamint egy kéziratban maradt tanulmányban dolgozta fel.

Forrás publikációs tevékenysége elsősorban ugyancsak a nemzetiségtörténeti tudományos kutatást szolgálta. A szabadságharc centenáriumi kiadványai között látott napvilágot első ilyen jellegű kötet *1848—49. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről* címmel, a román és a jugoszláv baráti társaságok kiadványa-

ként. Legjelentősebb alkotása ezen a téren az *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában* című forrásgyűjtemény, amelynek első kötete 1952-ben, utolsó, ötödik kötete pedig 1971-ben jelent meg. Jó lenne, ha a záró, hatodik kötet megjelentetéséről — amely a legfontosabb évek (1913—1918) anyagát tartalmazza — az érdekelt szervek mielőbb gondoskodnának, mivel az iratgyűjtemény nélkülözhetetlen forrása a kutatómunkának.

Egyéb forráspublikációi — egy kivételével — kéziratban maradtak, azonban a tudományos tájékoztatás érdekében ezekről is említést kell tennünk. Ilyenek az *Iratok az 1867. évi osztrák—magyar kiegyezés történetéhez, tekintettel az 1861—1868 közötti időszak nemzetiségi problematikájára* című gyűjtemény (1967. kb. 900 l.); s a *Bosniaco-croatica-szöveggyűjtemény és -bibliográfia* a bosnyák—horvát kérdés 1906—1918 közötti történetéről. A *szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből* című antológia (Bp. 1962. 1039 l.) ma is használt felsőoktatási segédkönyv. Viszont szintén csak kéziratban hozzáférhető az *Iratok a magyar felsőoktatás történetéből 1867—1918* című, 1975-ben *Felkai Lászlóval* közösen készített forrásgyűjtése.

Bibliográfiai tevékenysége révén Kemény G. Gábort szinte „főfoglalkozású” bibliográfusnak tekinthetjük. Mind a forrásokat, mind a bibliográfiákat a tudományos tevékenység alapjának tekintette. Az általa gondozott bibliográfiák közül kettővel kiemelten kell foglalkoznunk, mivel ezek még befejezetlenek, s teljessé tételük rendkívül fontos lenne.

A *Magyar történeti bibliográfia 1825—1867* című kiadvány negyedik kötetét (első három kötete *I. Tóth Zoltán* szerkesztésében jelent meg) *Katus Lászlóval* együtt Kemény G. Gábor szerkesz-

tette (Bp. 1959. 675 l.). A gyűjtemény befejező, ötödik kötetének anyaga, mintegy 48 000 tétel sajtó alá rendezve letétként a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában található meg. Ez a kötet a románok, az erdélyi szászok és a hazai németek nemzetiségi problémakörét öleli fel. Hasonlóan fontos az 1974-ben megkezdett *Nemzetiségek Magyarországon 1945—1975* című munka, amelyet *Käfer Istvánnal* együtt az MTA égisze alatt gondozott 1980-ig. Ennek első kötete, a hazai németekre vonatkozó anyag kéziratban már elkészült (1979. 1053 l.). A második, a hazai románsággal foglalkozó kötet anyaga nagyrészt együtt van, és jelenleg átdolgozás alatt áll. Magát az anyagot — szakkönyvtáraink gyűjtőköri átszervezése következtében — az Állami Gorkij Könyvtár vette át. A téma fontosságát a *Valóságban* és a *Kritikában* megjelent cikkeken kívül bizonyítja, hogy az anyag további sorsával az MTA könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottsága szintén foglalkozott, s az ügyben egy szűkebb szakbizottság kiküldését határozta el. A társ-szerkesztő referátuma szerint „az Állami Gorkij Könyvtár jövő [1982] évi kiadványtervében, illetve középtávú munkatervében szerepel” mindkét bibliográfiai kötet közreadása és a munka folytatása.

Kéziratban maradt számos szakbibliográfiai összeállítása is, amelyek témái szintén „dunatájaiak”. Égető szociális problémánk történeti áttekintését szoleálja az *Irodalom a magyar kivándorlás-ügy történetének tanulmányozásához... 1944-ig bezárólag* (1966) című gyűjtése, a nemzetiségi problémakört különös figyelemmel kísérő *Bibliográfia az 1867. évi osztrák—magyar kiegyezés történetéhez* című bibliográfiája (1967), valamint a kolozsvári *Korunk* kelet-európai vonatkozásairól készített összeállítása (1966). Kéziratban maradtak fontos sajtórepertóriumai is, például *A szomszédos szocialista országokban megjelenő magyar nyelvű sajtó bibliográfiája... 1944-ig* (1966). Szakfolyóiratokban jelent meg *A szomszéd államok magyar nyelvű folyóiratainak irodalomtörténeti repertórium* (1957—1960), és a *Rokontudományok folyóiratainak irodalomtörténeti vonatkozású írásai* (1958—1961) című repertórium. Az OSZK kiadta *Külföldi magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok címeiruzóke és adattára 1945—1970. I. Szomszédos szocialista országok* című bibliográfiai összeállítását (1974).

Tudományos tevékenysége természetesen egységet alkot forráskiadói és bibliográfiai munkájával. 1945 után kisebb írásai jelentek meg a Századok és tanulmányok című sorozatban. Ezt követte

A váradi hídverés, majd A magyar nemzetiségi kérdés története a törvények és tervezetek tükrében 1790—1918 című műve, amely először a *Radisics Elemér* szerkesztette *Dunatáj* című gyűjteményben látott napvilágot (1946). Érdekes kísérlet a *Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban* című írása (1957), amelyet a Hadtörténeti Intézet adott ki. Tudományos munkásságának tetőpontja a következetesen radikális függetlenségi politikus *Mocásy Lajos* életművének feltárása, ennek során valóban „önmagát adta”. *Mocásy* válogatott írásait (12 íves bevezető tanulmánnyal) 1958-ban jelentette meg a Bibliotheca, a mai Gondolat Kiadó előde. Kandidátusi értekezését *Mocásy Lajos és a nemzetiségek* címmel 1960-ban írta meg. A román tudományos élet azzal ismertette el tevékenységét, hogy a bukaresti Politikai Könyvkiadó gondozásában kiadta *Mocásy Lajos a népek barátságáért* című, 10 íves bevezető tanulmánnyal ellátott kötetét (1972). A Teleki László válogatott munkái című kétkötetes kiadványhoz, amelynek egyik társszerkesztője volt, szintén terjedelmes bevezető tanulmányt írt.

Több tanulmánya nyújt közép-kelet-európai kitekintést. Ezek közül kéziratban maradt a *Huszádik századi szomszédnépi kapcsolataink néhány kérdéséről* (1968) című tanulmánya. A pozsonyi Madách Kiadó jelentette meg *Kapcsolatok vonzásában* című kötetét (1977), amelyben egyik legrégebb témájához, a felvidéki közös irodalmi és történelmi hagyaték kérdéséhez nyúl vissza. Az I. Internacionálé és hazánk kapcsolatáról szóló kötetbe *Fejezetek a függetlenségi baloldal és a korai munkásmozgalom kapcsolatai történetéből 1864—1874* címmel írt értekezést. Az ő szerkesztésében jelent meg a *Tanulmányok a magyar—*

orosz irodalmi kapcsolatok köréből című háromkötetes tanulmánygyűjtemény (1961), amelyet rövidítve 1964-ben Moszkvában is kiadtak. Kisebbségi cikkeiben mindig a dunatáji kapcsolatokkal foglalkozott; legyen elég itt csupán *Riedl Szende, Anton Straka, Mocásy Lajos* nevét és a magyar—szlovák irodalmi kapcsolatok témakörét említenünk.

Tudós könyvtáros-bibliográfus volt akkor is, amikor 1965-től kezdődően az OSZK olvasószolgálatának keretében dolgozott, nyújtott készségesen tájékoztatást a hozzá fordulónak, vagy például vitázott — a könyvtár *Híradójában* — a szakreferatúra kérdéseiről. Minderre alkalmassá tette elmélyült tudományos és könyvtári szaktudása, bibliográfiai gyakorlata és széles látóköre.

Munkásságának ismeretében úgy gondolnánk, hogy Kemény G. Gábor „sikerekben gazdag” életpályát futott be. Ez sok szempontból valóban megfelel az igazságnak, de műveinek címe mellett számos esetben a „kéziratban maradt” jelzést találjuk, ami arra figyelmeztet, hogy törekvéseit nem mindig kísérte siker. Életművével kapcsolatban vannak rendezésre váró kérdések, és pedig nem csupán az íróasztalban maradt tanulmányok, hanem elsősorban a szakbibliográfiák vonatkozásában. Témái, az anyag mennyisége, a kutatás igényei és a szorgos gyűjtő-szerkesztő emlékének tisztelete valóban indokolttá teszik, hogy ezzel a kérdéssel az érdekelt tudománypolitikai és könyvtári szervek foglalkozzanak, s hogy a megoldandó kérdéseket megnyugtató módon rendezzék. Itt csupán az a feladatunk, hogy a fentiek ismeretében újból megállapítsuk: Kemény G. Gábor valóban *dunatáji* tudós, komplex szemléletű könyvtáros-bibliográfus és történész volt.

Tóth András

Hallottuk,

hogy az 1982/83-as tanévben, ősszel ismét indít *központi továbbképző tanfolyamokat* az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási osztálya. A *gyermekkönyvtáros* tanfolyamra, amelynek hallgatói a tanév folyamán havi három napon át a gyermeklélektan, az olvasáspedagógia és az ifjúsági irodalom kérdéseivel foglalkoznak, könyvtárosi képzettségű, de tanári (pedagógiai) szakot nem végzett gyermekkönyvtárosok jelentkezhetnek. — A módszertani munkát végző szakszervezeti és tanácsi könyvtárosok részére szintén egy tanéven át havonta három napot igénybevevő tanfolyam indul a *módszertani tevékenység sajátos tudnivalóiról*. A jelentkezés feltételei: felsőfokú könyvtárosi végzettség és módszertani munkakör. — Az ETO-t használó, általános gyűjtőkörű nagyobb könyvtárak rövid gyakorlattal rendelkező osztályozói részére féléves (havi 3 napos) tanfolyam indul az *ETO időszakos kérdéseiről*. — Amennyiben az *időszaki kiadványok bibliográfiai leírásának szabványa* megjelenik, e témakörben is indul tanfolyam. Valamennyi tanfolyamra a hálózati központokon keresztül lehet jelentkezni.

Hódmezővásárhely közkönyvtárának története

1880—1944

Vásárhelynek a török időkben is lényegében sikerült megőriznie a Hunvadi Jánostól kapott mezővárosi kiváltságát. A környék elpusztult falvainak népe idemenekült a Hód-tó védelmébe, a megszorodott lakosságú helység szultáni birtok lett. Nem is néptelenedett el: az élet, a termelés folyamatossága a hódoltság idején is kimutatható. A 18. század elején a visszatért földesúrral szemben az önállóságát minden eszközzel védeni igyekvő, egységes, ekkor még demokratikus parasztközösség óriási hártárt, 132 ezer holdat vehetett munkába. A falvak nem települtek vissza, tanyás gazdálkodás kezdődött, amelynek eredményessége később, az 1850-es években a legelők feltörésével tovább fokozódott. E sajátos gazdálkodási rendszer mintegy kétszáz évre, az első világháborúig terjedő időszakra megeremtetten a színmagyar, kálvinista, ellenzéki város általános fejlődésének feltételeit. A parasztság differenciálódását az úrbéri rendezés megindította ugyan, s az örökváltság, majd pedig, 1867-től a felgyorsuló kapitalista fejlődés kiteljesítette (a 19. század végére ez már éles társadalmi ellentétben nyilvánult meg), a tanyás mezővárosi rendszernek azonban még ekkor is volt tartaléka: a kiegyezéssel megnyílt előtte a monarchia piaca, ahol gabonáját az olcsó orosz és amerikai búza megjelenése idején is el tudta adni. A fejlődésről tanúskodik, hogy 1910-ig egyenletesen emelkedett a lakosság száma, s éppen a századforduló nagy építkezései alakították ki a városmag mai arculatát, ekkor alapították meg a múzeumot, nyitották meg a könyvtárat stb.

Az első világháború idejére azonban ez a rendszer túlélte önmagát. Tőkeképződés nem ment, nem mehetett végbe, a város nem iparosodott, ellenzékiisége miatt különben is gyanús volt, ezért állami beruházást sem kapott. (Igaz, ezt a várost vezető nagygazdaréteg nem is igényelte, mert szüksége volt az olcsó munkaerőre.) Demográfiai pangás, majd hanyatlás következett — Vásárhelyen a két világháború között az anyagi és a szellemi élet nyomorúságosan vegetált.

A hatalmas határ termékeny földje, bár a Károlyiak óta nem uralt nagybirtokost, mégsem tudta eltartani gyerme-

keit: már az 1890-es években is csak lényegében minden tizedik gazdának volt 25 holdnál nagyobb birtoka, a birtokosok 74 százaléka pedig a földnek mindössze 40 százalékaival rendelkezett. A törpebirtokos és a föld nélküli mezőgazdasági lakosság tömegeiben óriási szociális feszültség halmozódott föl, s az ipar nélküli, külterjes gazdálkodású városban lényegében 1944-ig konzerválódott az agrárlakosság nyomora.

Nem csoda hát, hogy Debrecenhez hasonlóan Vásárhely is a „kövér dísznök — sovány poéták” városává vált, és hogy a kultúra helyi kis búvópatakjai is oly lassan, vékonyan csörgedeztek. S ilyen körülmények között az az abszurd tény sem tűnik különösnek, hogy a város 1880-ban alapított közkönyvtára 1907-ig csak papíron létezett.

Olvasóközönség és könyv a század utolsó harmadában. A könyvtár megalapítása

Vásárhelyen az 1870-es népszámlálás adatai szerint a lakosságnak csak 48,1 százaléka tudott írni, olvasni. A hivatás szerint a szellemi munkát végzők — a lehetséges olvasók — száma maroknyi, 316 volt. Egy író (nyilván *Ábrai Károly*, korának népszerű szerzője, gimnáziumi tanár, egyben könyvtáralapító polgármester), 12 pap, 95 tisztviselő, 57 tanító, 78 művész (valószínűleg ide számították a cigányzenészeket is), 26 ügyvéd, 10 orvos, 17 bába, 4 gvógvsvvsvsvsvsv és 16 „más” alkotta az értelmiséget. Hogy több, illetve más rétegből való könyvszerető embert, például mezőgazdasági foglalkozást vagy az elenyésző számú iparos- és kereskedőréteg tagjait hiába keresnénk a lehetséges olvasók táborában, azt két korabeli mű előfizettséggyűjtő akciója is bizonyítja. *Ábrai Károly Hangok a viharból* című 48-as elbeszéléskötetére (Pest, 1869. Aigner, helyi Wodiáner ny.) mindössze 14 helyi és 129 vidéki előfizető jelentkezett; *Matók Béla Mezei virágok* című verseskötetét (1870, Pest, Aigner, Wodiáner ny.) pedig a belekötött jegyzék szerint csupán 36 helyi és 24 vidéki előfizető vette meg 1 forintos előfizetési áron.

Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy az 1833-ban alapított első kaszinó három év múlva feloszlott, s 694 köte-

tes könyvtárának könyveit a gimnáziumnak ajándékozta — amint az *Hajdú Géza* Vásárhelyi egyletek és könyvtárak 1827—1944 című munkájában olvasható. (A Szegeden 1977-ben megjelent könyv több adatára is hivatkozunk a továbbiakban.) A kéziratot *Emlékkönyv* néven az egész reformkorban nem volt helyi újság. A korábbi időkbe visszapillantva a kultúra jelentkezésének bizonyosságául pedig jószerivel csak *Szőnyi Benjámin* (1717—1794), a külföldi egyetemeket járt, énekszerző, versíró lelkészt említhetjük, továbbá *Vörös Mihály* asztalosmestert (1750—1820), aki máig élő elbeszélő költeményt írt a gyulai végvár hőseiről, meg *Nótás Szabó Pál*: (1790—1869), az írástudatlan dalköltő pásztort, akinek értékét halála után *Török Károly* fedezte fel, s akinek dalait *Móricz Zsigmond* oly örömmel hallgatta Andre Béléktől, s használta fel egyik-másik színművében.

A szerény igények megfeleltek a szükséges lehetőségeknek, ám lassacskán mindkettő fejlődésnek indult. *Wodianer Fülöp*nek, a neves nyomdásznak 1868-ban engedélyezték, hogy szülővárosában is nyomtathasson. Üzeme 1869 elején indult, s Ábrai Károly szerkesztésében megjelentette az első vásárhelyi hírlapot. (A hetenként megjelenő *Vásárhelyi Közlöny*nek az év őszén 480 előfizetője volt.) Ugyanebben az évben megalakult az Első Olvasó Népkör. 1870-ben *Garzó Imre, Csengeri Ferenc* helyi könyvkereskedő kiadásában, havi folyóiratot indított, amelyre 140-en fizettek elő. Ebben az évben a Második Olvasó Népkör is megalakult. Már működött és gyarapította könyvtárát a Kaszinó (1860), az Iparegylet (1867), s a református főgimnázium tudományos jellegű gyűjteménye is egyenletesen szaporodott, főleg hagyatékokból, adományokból. Állománya 1870-ben négyezer kötet körül volt. Körülbelül ebben az időben vetették meg a későbbi nagyobb magánkönyvtárak alapját is. A fejlődést befolyásoló tényezőként feltétlenül megemlítendő, hogy a város 1873-ban törvényhatósági jogot nyert.

A lassú fejlődés 1880-ig nem eredményezett lényeges változást: az értelmiség száma szinte változatlan maradt, s bár egy helyett két hírlap jelent meg, továbbá az olvasókörök száma nvoicra emelkedett, csak egyetlen középfokú iskola működött a városban, a gimnázium. 1879-ben megalakult a Gazdasági Egylet, amely szintén rendelkezett könyvtárral, s *György Aladár* öt évvel későbbi felméréséből visszakövetkeztetve, a magángyűjtők birtokában is lehetett már 3—4 ezer könyv. György Aladár felmé-

rése azonban hiányosnak mondható, mivel nem terjedt ki az ezer kötetesnél kisebb gyűjteményekre.

S ami talán a legfontosabb eredménye az időszaknak, Ábrai Károly, a literátus polgármester a városi tanács 1880. július 10-i ülésén végre javaslatot tett a közkönyvtár megalapítására. A javaslat „egyhangú lelkesedéssel fogadtatván”, az ülés jegyzőkönyve szerint kimondta a tanács, hogy „... egy közkönyvtárnak létesítését szükségesnek látja, s annak megvalósítását óhajtja”. A további jegyzőkönyvekből kiderül, hogy az 1881-es költségvetés tárgyalásakor a könyvtár alapítására szánt összeget — 100 forintot — a törvényhatósági közgyűlés is megszavazta. A száz forintokat a helyi takarékpénztárban helyezték el „gyümölcsöztetés végett”, hogy a Franklin kiadó rendkívüli árleszállítása alkalmával hamarosan föl is használják. A polgármester az összeg kiegészítését kérte 60 forinttal, hogy a „jelenebb könnvek már azúttal meghozhatók lennének”. Egy 1882-es tanácsülési jegyzőkönyv még tudósít a könyvtár használati szabályzatát kidolgozó bizottság megalakulásáról, de utána az ügygel érdemben sokáig nem foglalkoztak. Ábrai polgármestert 1884-ben helyi politikai ellenfelei megbuktatták, s a nevéhez fűződő kezdeményezést is igyekeztek elfelejteni: már a megnyitás idején, 1907-ben is úgy tudták, hogy a könyvtárat 1887-ben alapította a város. Ezt közli *Székely János*, a nyomtatott katalógus összeállítója, s ez az adat szerepel az 1907-es polgármesteri jelentésben is, noha a száz forintokat 1884 után is évente gépiesen fölvtették a költségvetésbe. (Amiért egyébként meg is róttá a várost a *Hódmezővásárhely* című lap 1886-ban, hisz úgymond „közkönyvtár létesítésére szükség nincsen.”)

A század utolsó évében már érezhetőbb a haladás — amely nemsokára kikényszeríti a könyvtár megnyitását is —, nagyobbak az eredmények.

Az olvasóközönség, az olvasási igény kialakulásának oly nehezen mérhető folyamatát érdemes összefoglalóan áttekinteni.

Míg 1870-ben a város megközelítően 50 ezer lakosának csupán 48,1 százaléka tudott írni, olvasni, addig 1900-ra a csaknem 61 ezer lakosból már csak 21,5 százalékot tett ki az analfabéták aránya. A két időpont adatainak további összevetéséből az is kitűnik, hogy például a szellemi foglalkozásúak száma 316-ról 863-ra, a középfokú iskoláké 1-ről 5-re nőtt. A könyvtári mutatók pedig ekként alakultak: a kezdeti 4 olvasókör, illetve könyvtárral rendelkező

egyesület száma 44-re, 7 ezer kötetes állományuk 35—40 ezresre, ezzel együtt az ezer lakosra jutó kötetszám 143-ról 614-re növekedett.

Könyv és olvasóközönség a városi könyvtár első évtizedeiben

A 20. század első éveiben — főleg a második reformnemzedék itteni képviselőinek jóvoltából — Vásárhely kultúrája is kitört a minimális igények — minimális lehetőségek ördögi köréből. Az író, újságíró, egyben városi tanácsnok *Gonda József* (1877—1913), a festő *Tornyai János* (1869—1936) és barátaik: a néprajztudós *Kiss Lajos* (1881—1965), az ugyancsak festő *Endre Béla* (1870—1928) és *Rudnay Gyula* (1878—1957), a szobrász *Pásztor János* (1881—1945) minden eszközt megragadtak, hogy a várost kiemeljék provinciális elmaradottságából, s fölkeltsék a vásárhelyiekben a művelődési igényeket. „... Legelső sorban azért jöttem [ti. vissza] Vásárhelyre — írta Tornyai —, hogy lassanként, csendesesen egy kis életet hozzak be a városba, és a magam csekély tehetsége szerint ápolgassam itt a művészeti életet. E célom elérésére legelső teendő néha-néha egy kis felolvasás, egy-egy hírlapi cikkecske, majd azután valami szerényebb kiállítás, és mihamarabb egy városi múzeum s benne nyilvános könyvtár, régiségtár és képtár...” Irodalmi, művészeti társaságot szerveztek, megalapították a Művészek Majolika- és Agyagipari Telepét, nevükhöz fűződik az első vásárhelyi tárlat rendezése, s ők indították meg a *Nyugati* legjobb vidéki követőjét, az *Ady* elismerését is kiérdemlő *A Jövendő*t. A pezsgésnek induló légkörben ismét napirendre került a könyvtár ügye, hi-

szen időközben megnőtt az információéhség, s a hírlapokon felnőtt egy néhány ezres olvasóközönség.

Többé-kevésbé megteremtődtek a könyvtár megnyitásának lehetőségei is: amikor az ellenzéki lap, a *Vásárhelyi és Vidéke* az 1906. évi szeptember 18-i számában terjedelmes cikkben számon kéri az 1880 óta vásárolgatott s a levéltárban őrzött könyvhalmoz sorsát, a tanács *Szalay Józsefet* (1870—1937), a művelt, könyvszerető rendőrkapitányt bízta meg a megnyitás előkészületeinek elvégzésével. *Szalay* kidolgozta a használat és a működés szabályzatát, összeírta a még megrendelendő könyveket, *Kiss Lajos* segítségével rendezte az állományt — és 1907. május 12-én a városi közkönyvtár végre fogadhatta első olvasóit. Első felügyelője *Szalay József*, kezelője pedig *Székely János* városi írnok volt évi 200 korona tiszteletdíjjal. A 3441 kötetes állományt nem a legmegfelelőbb helyen, a városházán levő főispáni lakásban helyezték el. Az olvasók díjtalanul látogathatták az olvasótermet, és vasárnap délutánonként 2-től 5-ig elismervény ellenében kölcsönözhettek (a megnyitás évében nyolcvan ketten 121 kötetet olvastak helyben, és nyolcszázhetvenkilencen 1678 kötetet kölcsönöztek.)

Az eredményeket jelző számok az első világháborúig évről évre emelkedtek, s a fejlődés a háromszori költöztetés ellenére is (lehetetlennél lehetetlenebb helyekre!) egyenletes maradt, a kölcsönzési idő azonban csak 1912-ben érte el a heti 10 órát. E rövid virágkor eredményeit még harminc év múlva, 1942-ben sem tudta megközelíteni a könyvtár! Állomány, olvasóinak száma 1907-től 1913-ig háromszorosára nőtt, s forgalmát mintegy hússzorosára növelte. A forgalom, az állomány 1913-ban a hasonló, több mint ezer vidéki könyvtárhoz képest itt a legmagasabb, a forgási sebesség az országos 2,2-del szemben 3,3. A jó eredmények elérésében nagy része volt a könyvtár kezelőjének, *Székely János*nak, aki egy kéthetes tanfolyam elvégzése után mind több tapasztalatra szert téve, odaadó munkája révén igazi könyvtáros-sá vált. Sürgette a könyvtári órák szaporítását, hogy mód nyíljon az olvasókkal való foglalkozásra, különös gondja volt a helyi kiadású, helyi vonatkozású könyvekre, és *Kiss Lajos* közreműködésével összeállította a könyvtár nyomtatott katalógusát. Az évi 200, majd 1910-től évi 800 korona tiszteletdíj könyvszeretet nélkül nyilván nem tarthatta volna helyén 1922-ig. Elősegítette a könyvtár háború előtti fejlődését az az összesen 11 300 korona összegű államsegély

is, melyet a város 1908 és 1913 között kapott a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának segítségével.

Fontos esemény volt 1911-ben a könyvtár katalógusának megjelenése. A kiadvány — amelyből 1912-ben 40 filléres áron 518 darabot adtak el — tehermentesítette a könyvtárost, hatására emelkedett a forgalom, nőtt az ismeretterjesztő munkák iránti igény. (1912-ben a kölcsönzött művek 11,3 százaléka; főleg történeti, irodalomtörténeti munkák tartoztak e csoportba.) A nyomtatott címjegyzék (*Gulyás Pál* ismertette a *Magyar Könyvszemlében*) bemutatta a könyvtár szakrendjét, és közölte a gyűjtemény használatának fontosabb szabályait is. Eszerint „a közkönyvtár helyiségébe ... minden 18 évet betöltött tiszteességes öltözetű és komoly magaviseletű egyén beléphet”, és állományát ingyen használhatja, a könyvtáros által nem ismert olvasótól azonban biztosítékot kellett kérni. (Jellemző egyébként a város vezetőinek gondolkodására, hogy a könyvtár alapításakor először tudományos könyvtárra gondoltak, s csak a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének határozott javaslatára lett a vásárhelyi „szélesebb alapokra fektetett népkönyvtár”.)

Az egyszerű szakrendszer hét csoportra osztotta a könyvtár — hála Szalaynak és Székelynek — viszonylag jó színvonalú állományát. Az első négy csoport tartalmazta a szakirodalmi munkákat, az ötödik a szépirodalom volt, a vegyes hatodik után pedig a hetedik a hírlapokat, folyóiratokat foglalta magában. Az olvasók számos földrajzi munka, útleírás, művelődéstörténeti, történeti mű és szépszámú ismeretterjesztő füzet (például *Madzsar József* az ember származása, *Nagyváthy János* A szorgalmas mezei gazda, a Műveltség Könyvtárának 1905—1910-es darabjai stb.) mellett megtalálhatták az állományban a magyar klasszikusok: Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, a két Eötvös, Jósika, Kemény munkáit, a költőket Balassitól Adyig (Adytól az Új verseket és az Illés szekérént), Móricztól három, Kaffka Margittól két könyvet, Tömörkény munkáit, Móra egyik első művét, a Rab ember fiait, a külföldieket pedig egy-két francia, Verne összes művei, több Dumas- mint Anatole France-mű, Dickens hét kötete, a Shakespeare-összes nyolc kötetben, Tolsztoj hat kötete, két Gorkij-, három Gogol-kötet, valamint a Don Quijote kétféle kiadása képviselte. Persze könnyű olvasmányokat is kézbe lehetett venni, *Conan Doyle*, *Bársony István*, *Szomaházy*, *Marlitt*, *Rákosi Viktor*, *Herczeg Ferenc*, *Benicz-*

kyné munkáit. (1913-ban a legolvasottabb írók: Jókai 3756, Beniczkyné 1982, Mikszáth 1342, Verne 983 kölcsönzéssel.) Igen sok könyv ajándékozás révén került a gyűjteménybe, 1908-ban például az évi gyarapodás adományozó részét 51 magánszemély adományozta a könyvtárnak. Szalay József — aki Szegedre helyezése után is a szívéen viselte a könyvtár sorsát — ugyancsak többször ajándékozott könyvet. A könyvtár szállítói — az első évtől eltekintve — főleg helyi könyvkereskedők voltak, akik megosztva kapták a megbízást, vagy árlejtés (versenytagyalás) útján nyerhették el azt. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének megbízottai rendszeres látogatásukkal, tanácsaikkal segítették a fiatal intézményt. (1920. március 2-án például *Móra Ferenc* volt a főfelügyelőség megbízottja. Az író a román megszállók kivonulása után a „nemzeti” hadsereg bevonuló egységét szállító szerelvény egyetlen civil utasaként érkezett barátjával, Szalay Józseffel.)

A gyűjteményt mind nehezebben tudták elhelyezni a városházán levő főispáni lakosztály hátsó szobáinak szekrényeiben. Ide hozták vissza ugyanis a könyvtárat, miután 1908-ban és 1910-ben két különböző bérleményben — magánházak három-négy helyiségében — is hasztalan próbálkoztak elhelyezésével. A város a kaszinó épületét szándékozott megvásárolni a könyvtár és a múzeum közös elhelyezése céljából, erre államsegélyt is kaptak (1909-től öt részletben 30 ezer koronát), 1913-ban mégis egy másik épületet, *dr. Imre József* házát vették meg, amely lakóház lévén éppoly kevésbé volt alkalmas könyvtár vagy múzeum befogadására, mint a kaszinó ugyancsak más célra készült épülete. A háború miatt csak 1919 április végén hurcolták át a jelenlegi múzeum épületébe a könyveket, amikor a román megszállók, lefoglalván a főispáni lakosztályt, elrendelték annak kiürítését. Természetesen az Imre-féle ház nem volt még előkészítve, az átalakításra a tanácsnak 1919 után sem volt pénze, s a halomba rakott könyvek csak 1922-ben kerülhettek az akkor kialakított polcrendszerre. Ekkor viszont az akadályozta a nyitást, hogy Székely lemondott tisztségéről. (Nagyon belefáradhatott a reménytelen küzdelembe.) A könyvtár 1923-tól közös vezetővel egy épületben működött a múzeummal, ami nem vált előnyére egyik intézménynek sem. Bár a közös vezetés megmaradt, 1939-ben még egy költözködés várt a könyvtárra. Az állam pénzen vásárolt múzeumi épületben a közzellátási hivatalt helyezték el, a könyveket pedig a zsidó hitköz-

ségtől 1930-ban vásárolt Kálvin tér 2. számú ház emeleti részébe, a könyvtárnak immáron hatodik helyére szállították. A költőzködések idejére természetesen hetekre bezárták a könyvtárat, amely működését nyáron is hagyományosan több mint két hónapig szüneteltette. A heti nyitvatartási idő csak lassan emelkedett háromról tizenegy órára. (1908-ban két alkalommal négy és fél óra, 1910-ben három napon 6 óra, 1912-ben pedig a hét minden napján, összesen 10 óra, 1927-ben négy alkalommal 11 óra.)

A Tanácsköztársaság időszaka Vásárhelyen lényegében egy hónapra szűkölt, a város április végén francia, majd román megszállás alá került, s a munkáshatalomnak nem volt ideje a könyvtárral foglalkozni. Bár a sajtó követelte a munkáskönyvtárak felállítását, és *Medgyesi János* közművelődési megbízott előterjesztést tett a direktoriumnak szocialista irodalmat tartalmazó könyvtárak fölállítására, ám mindez csak elképzelés maradt, amint ezt *Szappanos Mihály* könyvtári felügyelő 1920. március 12-én kelt jelentésében kárörvendően megjegyezte: „az úgynevezett közművelődési politikai megbízott idejét a lapok és a színház szocializálása kötötte le, minél fogva közkönyvtárunk szerencséjére ez intézménynek békét hagyott és azzal nem foglalkozott.”

A két háború közötti időszakban a vásárhelyi könyvtár eltűnt a magyar könyvtárügyből. Nem sorolták föl a működő vidéki könyvtárak között 1924-ben, és nem tudott róla a *Magyar Minerva* 1932-ben megjelent VI. kötete sem. Nem létezik *Radó István* cikke szerint sem, aki az 1938-ban működő könyvtárakról írt a Könyvszemlében. A gazdasági viszonyoknak s az akkori városvezetés lelkiismeretlenségének tudható be, hogy a 14—18 ezres, nagyobb részt értékes gyűjtemény hosszú évekig kihalás nélkül hevert. Az első világháború okozta kényszerszünet — mint láttuk — kitolódott. Még a 20-as évek elején is csak városi alkalmazottaknak kölcsönöztek évente egy-két ezer kötetet, gyakorlatilag csak az évtized közepétől lehet beszélni az intézmény valóságos működéséről. Az időszak apró eredményei: 1926-ban újra megnyitották az olvasótermet, 1927-ben eltörölték az óvadékrendszert, s a munkásokért a szakszervezeti csoportok vállaltak kollektív anyagi felelősséget. A stabilizáció és az 1929—33-as válság utáni fellendülés néhány évét kivéve a könyvtár létéről a város lakói nem is tudhattak. Kiss Lajos írta ezekről az időkről: „A törvényhatósági közgyűlés 1931-ben megszüntet-

te a könyvtár- és múzeumkezelő számára megállapított tiszteletdíjat, és arra utasította a polgármestert, hogy a meglévő tisztviselők közül küldjön ki egyet, aki köteles legyen ezt a teendőt minden külön díjazás nélkül végezni. A polgármester Gravázt Ferenc adótisztet szemelte ki, egyidejűleg a könyvtár nyitvatartási idejét két napra korlátozta, a múzeumot pedig télre bezáratta.” Vagy 1938-ból: „... A polgármester Varga József könyvtárkezelőt bízta meg a múzeum kezelésével is. Varga József a polgármesterhez intézett kérelmében azt panasolja, hogy a két intézményt becsülettel ellátni havi 13 pengő 33 fillérért csak rövid ideig lehet, akkor is csak idealizmussal. Felelmi, hogy a melléje rendelt altiszt javadalmazása havonta 40—45 pengő ...” Ugyanakkor kifelé így büszkélkedett a város: „A város által alapított könyvtár tulajdonképpen népkönyvtár. Elsősorban a legszélesebb néprétegek veszik igénybe... Jelenleg 18 ezer 500 mű áll az olvasók rendelkezésére. Ebből 7900 szépirodalmi, a többi tudományos [?] mű. Az olvasók száma 1942-ben elérte az 1076 számot... Az 1942 évben kikölcsönzött, illetve olvasásra kiadott művek száma eléri a 28 000-et, ami nyugat-európai viszonylatban is tisztes szám. [1912-ben 28 267 kötetet kölcsönöztek, nem Nyugat-Európában, hanem helyben!] Hetenként két napon tart a könyvtár hivatalos órát. Legújában az olvasók fizetnek olvasói díjat éspedig 4 fillért könyvenként. Ezt a díjat 1941 óta szedjük, a beszedett díjakból a könyvtár újdonságokat vásárol az olvasók számára.” (Részlet a *Magyar szociálpolitika* című készülő munka számára adott jelentésből.)

Mint láttuk, a „szélesebb alapokra fektetett” vásárhelyi „népkönyvtár” az atomizált társadalomban, a biztató kezdet ellenére sem vált, válhatott a Szabó Ervin-i gondolat megtestesítőjévé, azaz „a városi népeség minden rétegét és valamennyinek mindennemű olvasószükségletét” kielégítő, igazi közművelődési könyvtárrá. Működő periódusában a polgárság kisebb jövedelmű rétegeit és a munkások egy részét látta el főleg szórakoztató könyvekkel, kisebb mértékben az önműveléshez szükséges munkákkal.

Ilyenformán természetes, hogy a lassacskán növekvő olvasási igény kielégítésében mindvégig nagy szerep hárult az egyéb könyvtárak sokszor ötletszerűen összehordott, vegyes értékű állományára is. Ezek állományának színvonala fordított arányban állt nyilvánosságuk fokával, a legsilányabb könyveket

a bárki által hozzáférhető magán-kölcsönkönyvtárak tartották. Az első ilyen üzleti vállalkozások a 20-as évek elején jöttek létre, amikor a közkönyvtár még zárva tartott, a többi (1944-ig összesen 9) pedig a 30-as évek derekától alakult, az akkor tetőző ponyvateremésre építve. A gyakran könyvkereskedést is fenntartó, olykor nyomdát is üzemeltető vállalkozások egy-két ezres könyvanyaga kizárólag könnyű, népszerű olvasmányos művekre — művecskékre — korlátozódott, ezeket naponként bő nyitvatartási időben kölcsönözték csekély biztosíték fejében.

A város 1903 és 1913 között a népkönyvtári mozgalom keretében kapott összesen 37, a tanyai iskolákban vagy olvasóköri körben elhelyezett úgynevezett vándorkönyvtári, gazdasági népkönyvtári gyűjteményt is, ezek összes kötet-száma azonban még az ötzetet sem érte el (4830). A frissítés minden reménye nélkül, irányzatosan összeválogatott, kétes értékű gyűjtemények hatása ropant csekély volt, s valószínűleg be is olvadtak az olvasóköri állományába. Az olvasóköri (1922-ben 51, 1938-ban 64 volt a városban), az egyletek könyvanyaga már jobb volt, ezeket viszont érthetően kevesebben használhatták, s nem volt megteremtve a fejlesztés, gyarapítás lehetősége sem. (A Gazdasági Egylet könyvtára például 1912-től 1930-ig egyetlen kötetet sem gyarapodott.) A századforduló óta gyűjtötték a könyveket a különféle iskolák is (az óvónőképző, a Domonkos-rendiek lánynevelő intézete, a fiú- és lánypolgári, a földmivesiskola stb.), együttvéve mintegy ötezer kötetüket azonban csak a tanárok és a diákok használhatták. A főgimnázium tudományos gyűjteményét, bár a valóban értékes könyvtár 1905 óta formálisan nyilvános volt, a heti négyórás kölcsönzési idő alatt évente csak négy-öt százán használta. Állománya 1935-ben 23 917 kötet volt. Ugyancsak sok értékes mű gyűlt össze a magánkönyvtárakban. A gyűjtők — főleg orvosok, tanárok, vezető tisztviselők, egy-két kereskedő — nem ritkán 2—5 ezer kötettel is rendelkeztek. A mintegy húsz könyvgyűjtő mellett becslésem szerint legalább kétszáz olyan, inkább szellemi foglalkozású személy — de például érettségizett vagy egyetemet végzett gazda is — volt a városban, akinek házikönyvtára legkevesebb száz-kétszáz kötetből állt, s aki több-kevesebb rendszerességgel szintén vásárolt könyveket, főleg részletre. (Az iparos-kereskedő Győrben 1935-ben 535 magánkönyvtárt tartottak számon, 143 685 kötettel.) Bár nem ez volt a legelzártabb, mégis utoljára hagytam a szakszervezeti könyvtárat: kis gyűjtemé-

nyének hatása meghaladta állománya nagyságát; a Munkásotthon, a Tornyai Társaságot megteremtő „Műveröm” csoporttal együtt Vásárhely korabeli kultúrájának legértékesebb bázisát alkotta. Amellett, hogy a munkások állandó olvasói voltak a városi könyvtárnak, a korábban szétszórta munkások, majd a 30-as évek elején létesült Munkásotthonban állandó helyet kapott szakcsoportoknak Szántó Kovács óta saját könyvtáruk is volt. A munkások lassan, szívesen növelték a kicsiny, de jó állományt. *Bodrogi János*, a széles olvasottságú kőműves, az építőmunkás csoport önkéntes könyvtárosa 1923-ban például 300 kötettel kezdte a munkát, 1944-ben pedig már 3000 kötetre vigyázott. A kölcsönzés mellett ő ajánlotta is a könyvet, kinek-kinek a megfelelőt, és szak társait kikérdezte az olvasottakról! (Könyvtáros, 1977. 12. sz.)

Mindent összevetve 1935 körül a városban a könyvek száma már körülbelül 170 ezer kötet volt. Ezer emberre 2833 jutott, személyenként tehát csaknem három. Fél évszázaddal korábban még négyszáz sem jutott ezer lélekre. A sok könyv azonban még több helyre volt szétszórva, nagyobb és értékesebb hányada pedig a nyilvánosságtól elzárva. Könyv tehát már volt, szükségképpen bizonyos minőségű műveltség, kultúra is, nem a köz jóvoltából ugyan, hanem egyének, csoportok áldozatkészségéből. A *Galyasi Miklós* költő (1903—1974) vendégszerető lakásának, a „Műveröm”-nek értelmiségi köre, az ugyancsak költő *Pákozdy Ferenc* (1904—1970), a festő *Kohán György* (1910—1966), *Vén Emil* (1902—) és mások éppen 1934-ben alapították meg a hazatelepülőfélben levő Tornyai körül széles közművelődési programmal a Tornyai Társaságot, a baj tehát most már nem a könyvek hiánya, hanem az volt, hogy ez a kultúra magánkultúra, legfeljebb elszigetelt osztálykultúra, rétegekultúra maradt. A városnak, amely sok szempontból megrekedt a 18. századi félfudális, félkapitalista gazdaság, társadalom szintjén, nem is volt szüksége ennyi kiművelt főre, itt e kevés is sok volt, relatív túlnépesedés következett be az értelmiségből. A legszegényebbekhez viszont a jószándék dacára sem jutott el a könyv, a kultúra, s ha bizonyos része el is ért hozzájuk, sorsuk miatt képtelenek voltak életükbe integrálni, hogy felemelkedésük segítője legyen. Ehhez már a kulturális forradalomra volt szükség.

Kőszegfalvi Ferenc

(A Könyvtáros jubileumi cikkpályázatán díjazott munka)

A nyugős könyvtáros

Mindnyájunkkal elő-előfordul, hogy nem találjuk azt a szót, amelyikre szükségünk volna, s így nem egészen azt írjuk, mondjuk, amit akarunk. Az előadást tartó, a valahol felszólaló, a rádióban, tévében szereplő embernek bocsánatos bűne ez — hacsak nem vét egészen primitív, durva hibát —, hiszen nincs ideje latolgatásra, de a cikk-, tanulmány- és jelentésíró megállhat, töprenghet, válogathat, javíthat — mégis mi mindent olvashatunk tekintélyes orgániumokban neves szerzők tollából is!

Mi a *felületes szóhasználat* oka?

Például a pillanatnyi *figyelemkihagyás*. Ez a szakíró *könyvtárost* gondolt, de *könyvtárat* írt: „a *könyvtár* függetlenítése”. Mitől kellene függetleníteni a könyvtárat: az állománygyarapítástól, a kölcsönzéstől, a tájékoztatástól? Nem tudom, ki „biztosítja a levelezéseknek kétsedelem nélküli, pontos továbbítását” (OMKDK-híradó, 80.7-8:5). A szó első jelentése: *levelek útján való érintkezés*. Ezt az elvont fogalmat aligha lehet „továbbítani.” A második jelentés konkrétabb: *valamely személy vagy intézmény által írt és hozzá intézett levelek összessége*. Világos, hogy egyetlen könyvtár sem továbbítja sehova levelezését, csak a *leveleit*, „levelezései” pedig egyetlen intézménynek sincsenek, csak *levelezése*: egyes számban.

Néha a *hasonló szóalak* zavarja meg az embert. Egy Fejér megyei kolléga úgy látja: *egyelőre* — vagyis: *most és még egy ideig* — a hálózati-módszertani munkának az alapvető dolgokra kell koncentrálnia (Fejér 81.1:16). Milyen igaza — *volna*, ha nem keverné össze a fenti időhatározó szót (helyes kiejtése: *égyelőre*, félig zárt *é*-vel) az *egyelőre* szóval. Egy hang vagy betű — de micsoda különbség! Az *egyelőre* melléknév jelentése: *valamely szempontból valamivel teljesebben megegyező*. Például *egyelőre* választójogunk van, szeretnénk, ha a társadalom minden tagja *egyelőre*

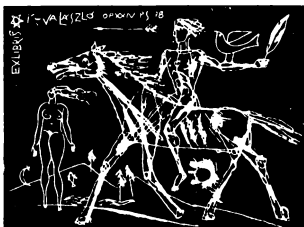
esélyekkel élhetné le életét stb. Ennek a melléknévnek a határozóragos alakja az *egyelőre*: a középvonal két *egyelőre* részre osztja a sportpályát, rövidebben így mondhatnánk: *egyelőre* osztja. Meg kell mondani: az azonos meg a hasonló alakú szavak használatában többet hibázik az, aki nincs pontosan tisztában az éppen használt szó jelentésével.

S ez a felületes szóhasználat legfőbb oka: a *jelentés pontatlan ismerete*. Ami egyáltalán nem csoda: a nyelvtudomány megállapítása szerint anyanyelvünknek körülbelül egymillió-hatvanezer szava létezik.

Tévedés volt azt állítani, hogy egy múzeum éves jelentése „sok egyéb adat mellett *közi* a múzeumi dolgozók tudományos *publikációit*”. *Közölni* annyit tesz: *kinyomtatva közzétenni*. Ha ez történt, rettentő terjedelmes lehetett az a jelentés. Bizonyára csak *főlsorolta* a publikációkat, ahhoz kevesebb hely kellett. (Tolna, 78.2:50.) A Békés megyei szakfolyóirat szerint „a békéscsabai szlovák báziskönyvtár rendszeresen *ápolja* a kisebb könyvtárak könyv- és hanglemezállományát” (78:14). *Ápolja*? Vagyis (tárgyakra vonatkoztatva ez az ige nem jelenthet mást) *tisztán, rendben tartja, gondozza*? Ez maguknak a kis könyvtáraknak a feladata! A báziskönyvtár inkább *figyelemmel kíséri* a könyv- és hanglemezállomány alakulását.

Vajon nem sértő egy kicsit a regényíró-irodalomtörténész-akadémikus „*féktelenül* áradó szavai”-t emlegetni egy tudósításban (Kisalföld, 77:14)? A kitűnő személyiség cselekvése valóban *mértéktelenül heves, szilaj*, sőt esetleg *eszéktelenül felfokozott* volt? Ildomosabb például *felszabadultan* áradó szavakat, feltörő mondatokat emlegetni. Végül jöjjön elő a címben emlegetett könyvtáros! Aki *nyugós*, az *minden csekélység miatt panaszkodik, sírdogál*: legtöbbször a *kisgyerek* ilyen. A szónak *táji-népi* ízzel létezik ugyan *terhes, kínos* jelentése, mégis óvakodnék könyvtári szakszövegben ilyet írni: „A könyvtárosi megbízatás *terhes*, nem egyszer *nyugósen végzett* társadalmi tevékenység volt” (Bács, 75.2:33). Megmosolyogtató s a *terhes* jelző után szószaporító is a fordulat. A *kellemetlen, kelletlenül végzett* stb. jelzők valamelyikét ajánlom helyette.

Szabó Ernő

Plugor Sándor

Erdély képzőművészeti életében Kolozsváron és Brassón kívül fontos szerepet játszik még Sepsiszentgyörgy is, ahol Nagy Imre, Nagy Albert és Bene József mellett Plugor Sándor neve fémjelzi a város művészeti életét. Munkásságának két jellemzője a korszerűség és a sokoldalúság. Festő, grafikus, díszlettervező, könyvillusztrátor, s az ex librisnek is hivatott művelője.

1940. március 4-én született Kőkösön, Kovászna megyében. Középiskoláinak elvégzése után a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be, ahol 1964-ben kapott diplomát. Könyveket, folyóiratokat 1961 óta illusztrál rendszeresen, emellett fest, szabadgrafikákat készít, díszlet- és jelmezterveket alkot. Jelenleg a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház díszlettervezőjeként dolgozik. Művészete nemcsak a város életében van állandóan jelen, nevét kiállításai révén több európai országban, sőt Amerikában is ismerik. 1963 óta munkái rendszeresen szerepelnek a megyei és az országos kiállításokon. Kollektív tárlatokon 1971-ben Zentán és Szabadkán, 1977-ben pedig Moszkvában szerepelt, de a hajdúböszörményi, a tokaji és a debreceni alkotótáborok tagjaként 1972-ben, illetve 1974-ben hazánkban is bemutatkozott. Egyéni tárlatai voltak Kolozsváron, Csíkszeredán, Sepsiszentgyörgyön, Bukarestben, Kézdivásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Brassóban. 1976-ban az Egyesült Államok több városában (Miami Beach, New Brunswick, Arlington) is bemutatkozott; 1978-ban pedig a Német Szövetségi Köztársaságban (Stuttgart, Böblingen) láthatta munkáit a közönség. A művész 1968 óta tagja a romániai képzőművészek országos szövetségének.

Plugor Sándor kedveli az alakos kompozíciókat. Ragaszkodik a valósághoz, de ez a kötődés nem akadályozza meg abban, hogy éljen a szürrealizmus modernebb eszközeivel is. Kerüli a harsány színeket, a vörös, kék, zöld, sárga árnyalataival azonban így is mindent ki tud fejezni.

Színpadképeivel díszlettervezőként is az előadott darab hangulatához igazodik. A hagyománytisztelet és a korszerűség egyformán jellemzi munkáit, de a jól bevált utakat ritkán hagyja el egy-egy kísérlet kedvéért. Amire mindig

ügyel: díszletterveit sohasem függetleníti a daraboktól, bár ezeknek szolgailag nem is rendeli alá a terveket. Akik látták, azokban feledhetetlen élményként maradnak meg Tamási Áron két darabjához (Hullámzó vőlegény, Csálóka szivárvány) és Dürrenmatt Az öreg hölgy látogatása című tragikomédiájához készített díszletei.

Illusztrációiban ugyanazok az esztétikai elvek érvényesülnek, mint egész képzőművészeti tevékenységében. Illusztrációi nem a reprodukív, hanem a kreatív szándék szülöttei; az illusztrátor Plugor úgy szolgálja az irodalmi műveket, hogy közben nem adja fel saját egyéniségét. Mindezt jól mutatják Szilágyi Domokos Öregek könyvéhez vagy Kiss Jenő román balladafordításokat tartalmazó kötetéhez készített illusztrációi; hangulatteremtő ereje ott a bölcsességből, itt a drámai erőből táplálkozik.

Az ex librisek Plugor Sándor művészetében külön világot képeznek. A fekete alapból hajszálvékony vonalakkal bontja ki a formát, s ahol foltot is használna (mindig fehérrel), azt is többnyire finom vonalhálókból hozza létre. Könynyen felismerhető egyéni stílusjegyei ellenére sem válik művészete egyhangúvá. Bízik a vonal mindent kifejező erejében. Noha szűkszavú művész, kifejezőképessége meglehetősen változatos. Szinte varázslója a vonalnak: hajlékonyság, simaság, könnyed futás, s ha kell, lendület jellemzi vonalkultúráját. Kisgrafikai művészete teljesen alkalmazkodik a síkhoz. Nem él a perspektíva adta lehetőségekkel, alig árnyékol, alak- és tárgyformálását kizárólag vonal-as megoldások segítik. Egyszerűségének köszönhető, hogy mindig közvetlen esztétikai élményt nyújt, közérthető grafikai nyelvet beszél, amelyben a szimbólumok alárendelt szerepet játszanak. Ex libriseinek gyakori témája a szép női test, amelynek ábrázolásában az anatómiai hűségtől a szürrealista elvonatkoztatásig minden eszközt felhasznál. De népmesei elemeket, mitológiai motívumokat is alkalmaz, ha ezzel az ex libris tulajdonosának egyéniségéhez közelebb juthat. Plugor kisgrafikáit gondolati gazdagság és érzelmi telítettség jellemzi.

Galambos Ferenc

Ember Győző: Levéltári terminológiai lexikon

A szerző több évtizedes levéltári gyakorlatát felhasználva, s a nemzetközi — meglehetősen csekély számú — terminológiai összeállítások alapos ismeretében készítette el munkáját. A bevezető tanulmányban jogosan hivatkozik is könyvének úttörő jellegére. Kötetével csak az NDK-ban 1976-ban megjelent *Lexikon — Archivwesen der DDR* hasonlítható össze, ám Ember Győző csaknem ötször annyi fogalom, kifejezés meghatározását adja: 2194 szócikkével szemben a német kötet csupán 473 kifejezést értelmez. A fogalmak ilyen nagy száma az eltérő szerkesztési, gyűjtési elvekből adódott. Szembefordulva azzal a felfogással, miszerint a levéltári lexikonnak meg kell elégednie az úgynevezett levéltári alapfogalmakkal, Ember Győző gyűjtését mindazokra a fontosabb fogalmakra kiterjesztette, melyek a levéltári munka során adódhatnak, és amelyek ismerete nélkülözhetetlen.

A lexikon anyagát tematikus rendbe csoportosítva közli, a 22 csoport a levéltári munka egy-egy területének, illetve a levéltári munkával kapcsolatos bizonyos területeknek a terminológiáját

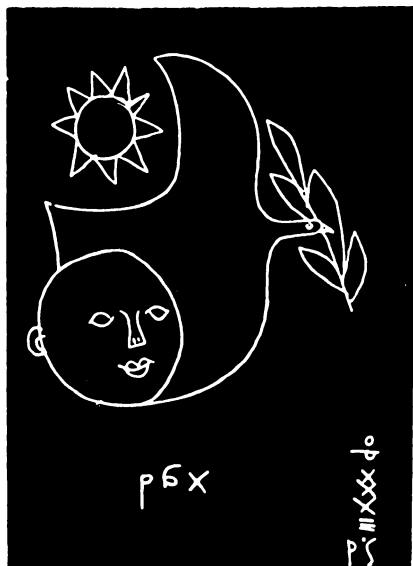
tartalmazza. Könyvtáros szemmel nézve külön öröm, hogy a 19. csoport a *Könyvtári szolgálat* címet viseli. A csoportokon belül a szerző további alcsoportokat alakított ki, így a 19. csoport részei: A könyvtár — A könyvtári átlomány — A könyvtári nyilvántartás — A könyvtári raktározás — A könyvtári katalogizálás — A bibliográfia — A könyvtárhasználat — A könyvtáros — A könyvtártudomány. A szócikkek a kifejezés meghatározása után — a lexikon műfajának megfelelően — rövid magyarázatokkal, értelmezésekkel tisztázzák a fogalmak pontos jelentését. Mivel az alcsoportokon belül is a tematikus összetartozás alapján követik egymást a rendszavak, a kereséshez feltétlenül használni kell a részletes tartalomjegyzéket, illetve az egyes kifejezéseket tartalmazó betűrendes mutatót, amelyben a szinonimák is szerepelnek. A mutató értékét fokozza, hogy a több tagból álló címszavak, fogalmak minden egyes tagnál (szónál) szerepelnek. A mutató az egyes cikkek számára utal; a számok két részből állnak: az első a főcsoport száma, a második pedig a főcsoporton belüli sorszám.

A mutató minden erénye mellett egy-két — gondosabb szerkesztéssel könnyen elkerülhető — hibát is tartalmaz. Zavaró, hogy az ékezetes magánhangzók külön betűként szerepelnek; az „irat” kezdetű kifejezések kétlapnyi felsorolása után következik az „írás” szó stb. Előfordul néhány sajtóhiba is: a kalendar kifejezés például nem a 10—27-es, hanem a 10—25-ös szám alatt található.

A kötet nélkülözhetetlen része a csaknem 20 oldalas bibliográfia, mely a lexikon szakcsoportjainak rendjében az 1976-ig megjelent, magyar nyelven hozzáférhető levéltartani irodalomból válogat.

Ember Győző kötetének ismertetését csak egy kívánsággal fejezheti be a recenziós: bárcsak a könyvtárügy is rendelkezne hasonló kötetekkel! (*Akadémiai, 1982. 380. [2] l. [A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltartan és történeti forrástudományok 4.]*)

Pogány György

Borsodi könyvtári krónika III.

A II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár 1976. évi első és 1978. évi második évkönyve után 1981-ben megjelent az évkönyv harmadik kötete is. Nagyon jól tették a miskolci könyvtárosok, hogy nem hagyták abba a néhány éve kezdett sorozatot, sőt a mostani előszó ígérete szerint ezt a jövőben is folytatják. Kötetről kötetre mind értékesebbé válnak az évkönyv tanulmányai. Ez annak köszönhető, hogy a szerkesztők, *Szabó Gyula* és *Urszin Sándor*, valamint a tanulmányírók a könyvtárak tevékenységét és a művelődés megyei jelenségeit mindinkább igyekeznek távlatban szemlélteni s értékelni. Ily módon időtállóbb értékelések születnek, s nagyobb hatással szólnak a megyei művelődési élet jelenségeiről, illetve folyamatairól.

A mostani kötetről szólva mindenkéltől tartalmi megkomponálása és a tanulmányírók kiválasztása érdemel elismerést. A Sárospatak 450 éves jubileumára megjelentetett négy tanulmány méltó a kiemelkedő alkalomhoz. Tömören is szemléletes képet adnak a sárospataki Nagykönyvtár történetéről, a Tudományos Gyűjtemények Adattárának fejlesztéséről és a kéziratár nagy értékű zenei dokumentumairól.

Hasonlóan érdekes és fontos mondánivalója van a kötet három helytörténeti tanulmányának. Az elsöben *Szendrei János* 1886 és 1911 között öt kötetben kiadott *Miskolc város története és egyetemes helyirata* című hatalmas monográfiáját elemzik a szerzők. Ez az értékes munka megjelenésétől máig is a miskolci helytörténetírás és a város történetében való tájékozódás legfőbb forrása. Harmadik kötete gazdag oklevéltár Miskolc történetéhez. A mű a könyvtárakban hozzáférhető, ma is használják, de megjelenése óta sok idő telt el, fejlődött a történettudomány, gazdagodott a forráskutatás, változott a történelemszemlélet, a mai történészek tehát jócskán van igazítani- és hozzátennivalója az eredeti műhöz. Ezt a fontos kiegészítést és javítást végezték el Szendrei könyvének mai kritikusai. Rámutatnak a mű értékeire, de felhívják a figyelmet szemléleti fogyatékságaira, hiányaira is, és közlik a mondánivalót kiegészítő legfontosabb mai irodalom jegyzékét. Alapos tájékoztatást nyújtanak tehát a mai kutatóknak és

érdeklődőnek. Szükségtelen bizonygatni, hogy milyen fontos ez a kritikai áttekintés a helytörténeti tájékoztatásért felelős könyvtárosoknak, ám ezen felül a Borsodi könyvtári krónika kitűnő segítséget ad az írással a honismereti mozgalomnak is.

A második helytörténeti tanulmányban a szerzők az első világháború után Eperjesről Miskolcra helyezett jogakadémianak és könyvtárának a város kulturális életében betöltött szerepéről adnak összefoglaló képet. A harmadik ilyen tárgyú tanulmány Sátoraljaújhely közművelődéstörténetének 1945 és 1948 közötti úgynevezett *szabadművelődési* korszakával, valamint az 1958—1970-es időszak népművelésével foglalkozik, s az utóbbit a kibontakozás korának nevezi. Ez az írás elsőként dolgozza fel egy hazai táj legújabbkori népművelésének történetét. A téma iránt napjainkban élénkül az érdeklődés, szerencsés tehát a tárgyválasztás, és megfelelően árnyalt a kidolgozás is.

Az évkönyv harmadik része kifejezetten könyvtári szakirodalom. A nemrég új otthonhoz jutott Sátoraljaújhelyi Városi-Járásai Könyvtár megnyitása kapcsán ismertetést kapunk eddigi szerepéről és terveiről. Mint ebből is észrevehető, a Borsodi könyvtári krónika harmadik kötetének súlypontja a szemlélni táj művelődéstörténetének felelevenítése. A kiadványt záró két írás a megyei könyvtárral foglalkozik. Felvázolják a szakrészleges fejlesztés tervét, illetve bemutatják a megye tanácsi könyvtárhálózatának helyzetét az V. öt-éves tervidőszakban, és ismertetik a fejlesztés tennivalóit. A könyvtári tárgyú tanulmányok is szakszerű, tartalmilag megbízható írások, nincs bennük vitatni való. Elírásnak kell azonban minősíteni az egyik szerzőnek azt az állítását, hogy a könyvtárban az olvasó megtalálja „a színvonalas irodalmat éppúgy, mint a népszerűsítő műveket”. Nyilvánvaló, hogy a népszerűsítő mű nem elmenté a színvonalas irodalomnak. Az előbbi éppúgy lehet színvonalas, mint a tudományos célú és módszerű feldolgozás.

A könyvtári szakirodalom e két tanulmányának nyelvezetét azonban szóvá kell tenni. Nagyon érződik rajtuk ugyanis a mai hivatali bürokrácia csú-

nya nyelvhasználata. Ez a könyvtárosok írásaiban jobban szemet szúr, mert a könyvtárosoktól, akik a magyar írók közvetlen munkatársainak tekinthetők, jogosan megkövetelhető, hogy ne írjanak „elvárásokról”, ne használják sokszor tartalmasabb jelzők helyett a „jelentős” divatszót, s főként ne „biztosítanak” annyit, mert bőven akad nyelvünkben kifejezőbb ige is.

Végül megismételjük a *Könyvtáros* 1979-es évfolyamának 5. számában tett javaslatunkat: Mivel ma is úgy látjuk,

hogy Miskolc a könyvtárakkal legarányosabban ellátott vidéki városunk, érdeklődéssel olvassánk tanulmányt arról, hogy ezek a könyvtárak együtt mit nyújtanak a város és a környék lakosságának, s az érdekeltek hogyan élnek a könyvtárhasználat felkínált nagy lehetőségeivel. Érdemes lenne elvégezni ezt a vizsgálódást, mert nemcsak Miskolcra nézve lehet tanulságos az eredmény. (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc, 1981. [1982.] 415 l.)

P á l d y R ó b e r t

Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802—1867

Nemzeti könyvtárunk tudományos és művelődési életünk szerves része, kiemelkedően fontos forrásbázis, tudományos műhely, nemzetközi kulturális kapcsolatainknak pedig egyik legfontosabb szervezője. A történetéről szóló könyv megjelenése ezért öröndetes eseménye nem csupán könyvtártörténetírásunknak, hanem művelődéstörténetünknek is. Hazai és nemzetközi tudományos és művelődési funkciója megérdemli múltjának alapos, teljes feltárását.

E múlt első, nehéz szakaszát mutatja be *Berlász Jenő* kötete, amelyből az Országos Széchényi Könyvtár előtörténetét ismerhetjük meg a legapróbb részletekig. Az *előtörténet* kifejezést kell használnunk, hiszen a nemzeti könyvtár alapításától szinte egészen a kiegyezésig terjedő első korszakában — bármennyire kívánatosnak tartotta azt már az alapítólevél is — társadalmi, politikai és művelődési adottságaink következtében nem érte el a nyilvánosságnak azt a fokát, amely egy valóban *nemzeti* könyvtár esetében természetes követelmény. Ennek a sajnálatos ténynek számos oka volt. Európa nagy nemzeti könyvtáraival ellentétben — amelyek túlnyomó többségükben az uralkodók családi gyűjteményeiből nőttek ki — a mi nemzeti könyvtárunk egy, a felvilágosodás eszméitől nem idegenkedő, európai műveltségű, hazafiúi érzelmű, dúsgazdag főúr áldozatkészségének köszönhette megszületését. További fejlődése is elsősorban az alapító és családja, valamint néhány mecénás jóindulatú figyelmétől függött, s nem élvezhette az idegen uralkodó és a magyar érdekekkel szemben lényegében ellenséges államhatalom támogatását. A hátrányos helyzetben nem sokat segített sem József

nádor több évtizedes megértő támogatása, sem annak a néhány művelt és gazdag főúrnak és gazdagabb birtokosnak, elkötelezett tudósoknak a jó szándéka, akik a könyvtárat első korszakában gyarapítani, gazdagítani igyekeztek. Jóllehet a könyvtár az „ország” (az országgyűlésben képviselt rendek) intézménye és tulajdona volt, mégsem lehetett egy önálló magyar államé. Sorsát paradox módon az is megnehezítette, hogy belőle és mellette nőtt fel a nemzeti múzeum. A múzeum nagyságrendje és bonyolult problémaköre következtében az anyagi és a szellemi erő elaprózódtak, emiatt kevesebb figyelem jutott magának a könyvtárnak, az intézmény voltaképpeni magjának. Így annak valóságos könyvtári élete is csak nehézkösen tudott kibontakozni.

Berlász Jenő kötetének első fejezetében az alapító, *Széchényi Ferenc* személyével foglalkozik, és felvázolja azt a társadalmi és művelődési környezetet, amelyben a könyvtáralapítás nemes gondolata megszületett. A felvilágosult, „aufklärista” könyvtáralapító külföldi utazásai során megismerkedett az európai tudományos igényekkel, és végiglátogatta a legnagyobb nemzeti könyvtárakat, felkereste vezető munkatársaikat. Ily módon bizonyos fokig maga is szakemberré vált, s így született meg benne egy — kezdetben magánjellegű — *hungarika-könyvtár* létesítésének gondolata. Könyvgyűjteményét először cenki kastélyában helyezte el (s katalógizáltatta!), és csupán a „nemzeti könyvtár” alapításának uralkodói engedélyezése után szállíttatta át Pestre, az ország központjába. Itt vált aztán az 1802-es alapítás után a családi hagyományok alapján is izig-vérig magyar főúr ma-

gánkönyvtára az „ország” nemzeti könyvtárává.

A „nyitány”, az alapítás ismertetése után a szerző három fejezetben szól arról, miként alakult a könyvtár sorsa az alapítástól a reformkor kezdetéig (1802—1825), a reformkor és a szabadságharc korszakában (1825—1849), majd végül az önkényuralom korszakától a kiegyezésig tartó időszakban (1849—1867). A könyvtárnak hosszú ideig hányatott sors adatott osztályrészül. Szinte fél évszázadig nem volt saját épülete. Először az egykori pálos rendházban (annak ma is megcsodálható barokk könyvtártermében), majd — szintén az egyetemi templom mellett — a papnevelde épületében helyezték el. A nemzeti múzeum létrejötte után a mai Múzeumkertben, a volt Batthyány-villában kapott szállást. A nagy múzeumi építkezést hosszú időre visszavetette az 1838-as árvíz, amikor is a könyvtár (biztonsági okból) az akkori városszéle, a katonai tisztképző főiskola, a Ludoviceum épületébe kényszerült, s ott a nyilvánosságtól szinte teljesen elzártan élte belterjes könyvtári életét. Csupán közvetlenül a szabadságharc előtt készült el az új múzeumépület, amely ma is otthont nyújt nemzeti könyvtárunknak. Bár a tudományos kutatás számára — pár esztendő kivételével — a könyvtár elvileg mindig rendelkezésre állt, állományát csak lassan dolgozták fel, s olvasóterme csupán 1866-ban nyílt meg. Nemzeti könyvtárunk ekkor vált valójában nyilvános közkönyvtárrá.

Berlász Jenő mindhárom fejezetben azonos módszerrel dolgozik. Módszerének elsődleges jellemzője a fellelhető teljes forrásanyag feltárása, valamennyi adat felhasználása, a szövegbe való beépítése, tehát (néha talán kissé túlzottan is) a legapróbb részletekre is kiterjedő, tudományos pontosságra, tudományos akribiára és teljességre törekvés. Ez a módszer viszont biztosítékot nyújt arra, hogy nemzeti könyvtárunk történetének első szakaszára vonatkozóan a jövőben nagyon kevés olyan adatra bukkanhatunk, amelyet ő ebben a kötetben nem hasznosított. Alaposságának köszönhetően a könyvtár belső életének minden fontos és apró részletével megismerkedhetünk. Ezek persze — az esetek többségében — nem csupán könyvtártörténeti szempontból érdekességek. A mű egyik legnagyobb művelődéstörténeti értékeként azt a törekvést könyvelhetjük el, hogy szemléletes képet kíván rajzolni (minden fejezet elején) arról a művelődési környezetről, amelyben a könyvtár kezdti korszakában létezett, illetve amelyben később élt. Az

első fejezet elején *Pest-Buda polgári fejlődése* címmel szól a szerző az ikerváros kereskedelmi-gazdasági szerepéről, értelmiségéről, irodalmi életéről, nyomdairól, könyvkereskedéseiről, könyvtáiról és közgyűjteményeiről. Még életszerűbbé válik ez a kép a reformkorral szóló fejezetben, amelyben a főváros polgárosodásáról, lélekszámának és szellemi-gazdasági életének gyors ütemű fejlődéséről, sajtójának élénk életéről olvashatunk. Az önkényuralom évtizedeiben pedig (mint ezt művelődéstörténetünkől egyébként is tudjuk) minden politikai elnyomás ellenére is a város éppen a szellemi élet és a művelődés terén igyekezett fennmaradni, s törekedett létét a gazdasági fejlődés ütemének gyorsításával megszilárdítani.

Az egyes fejezetek kifejezetten könyvtártörténeti részei a könyvtári élet egészére kiterjednek. Az alapítás körüli évek katalógusmunkálatai, a kötelespéldányjoggal kapcsolatos intézkedések mellett sok szó esik a személyi kérdésekről, és jó jellemzéseket kapunk a könyvtári-muzeumi tisztségviselőkről (így például *Miller Jakab Ferdinándról*, *Horvát Istvánról*, *Kubinyi Agostonról* és másokról). Az ajándékozásokkal kapcsolatban a könyvtár iránti társadalmi érdeklődés hiányos voltára derül fény. Mindebben persze nem kis szerepet játszott a személyzet sokszor emlegetett elégtelensége. Minden fejezetből az állapítható meg, hogy nemzeti könyvtárunk első korszakában a nyilvánosság fokozásánál többet foglalkoztak — helyesen — a katalogizálással és a katalóguspublikációval, továbbá (helytelenül, de szükségszerűen) az ellenőrzéssel és a leltározással. A nyilvánosság kiterjesztésére csak az új épületben, a politikai viszonyok rendeződése után kerülhetett sor.

A nemzeti múzeummal való együttélés — mint említettük — nem vált hasznára a könyvtár egészséges és önálló fejlődésének. A nagyobb intézménynek mindig több pénzre volt szüksége, s a kért összegek nagysága sok esetben viszolygást váltott ki az országgyűlési és a kormányzati-pénzügyi szervekből. Az is gondot okozott, hogy a reformkor elején létesített tudományos akadémiát (s annak könyvtárát is) szorosabb kapcsolatba öhajtották hozni a nemzeti múzeummal. Ez ismét csak bizonytalan éveket jelentett a könyvtár életében is. Végül mind a múzeum, mind a nemzeti könyvtár ügye az abszolutizmus éveiben rendeződött. Ekkor került sor az új múzeumi épület berendezésére, a könyvtár belső rendjének kialakítására, hozzáférhetetlenségének megszüntetésére,

az addig feldolgozatlan állományrészek és ajándékkönyvtárak részbeni feltárására. A nemzeti könyvtár használhatóságának fokát jelzi az az elgondolkodtató adat, hogy az alapgyűjtemény feldolgozott 60 ezer kötete mellett még 1866-ban is csaknem 110 ezer kötetnyi ajándék, hagyatéék és vételi anyag várt feldolgozásra.

Csupán nagy vonalakban tudtunk itt számot adni a testes kötet leglényegesebb mondanivalóiról. Mindezekon túl igen fontos tájékoztatást nyerhetünk belőle nem csupán a kor művelődéspolitikai összefüggéseiről, hanem a könyvtári munka, a feltárás, a közönségszolgálat és állományvédelem, valamint az illetmények, lakás gondok, fűtés, világítás stb. apró részletekéről is. Bizvást mondhatjuk, hogy a kötet teljes és

igaz képet nyújt nemzeti könyvtárunk egész kezdeti korszakáról. A kép ugyan csak kivételes esetekben mozgalmas, de ennek van magyarázata: a könyvtár, jóllehet az alapítója által tervszerűen ápolta nemzeti és nemzetközi érdeklődés később is megnyilvánult iránta, nem élt ebben a korszakban voltaképpen könyvtári életet. Állományát csak kevesen használhatták a tudományos és a politikai közélet tagjai közül. Az „ország” könyvtára volt ugyan, mégis azt lehet mondani: százak sem férhettek hozzá gazdag forrásaihoz. Erre csupán 1867 után került sor.

Berlász Jenő kötetéről végeredményben megállapíthatjuk, hogy bizonyosan egyik alapműve lesz a magyar könyvtártörténeti szakirodalomnak. (OSZK, 1981. 555 l. 130 Ft)

T. A.

bibliográfiák

Karl Marx és Friedrich Engels művei magyar nyelven

Bibliográfia

A kötet nem egyszerű bibliográfia, hanem Marx és Engels magyar nyelven, különféle kiadásokban, fordításokban és válogatásokban megjelent műveinek részletes, analitikus idő- és betűrendes mutatója. Nagy segítséget jelent a könyvtárosoknak és mindazoknak, akik a marxizmus e két klasszikusának valamelyik írását kívánják megtalálni.

A csaknem ötszázoldalas összeállítás első része időrendben sorolja fel a szerzőktől magyar nyelven közreadott könyvek, cikkek, valamint az elhangzott beszédek címadatait, megjelölve, hogy azok mely kiadványokban találhatóak.

A *Marx és Engels Művei* sorozatban, illetve a *Marx-Engels Válogatott Művek* és a *Marx-Engels Válogatott Levelek* kötetekben közreadott írások esetében a keresés megkönnyítésére a lapszámokat is közli. Az időrendbe sorolt írásokat, beszédeket tételszámozta. Az *Időrendi mutató* összesen 1684 tételt tartalmaz.

Az időrendi mutató élén A *megjelent és bibliográfiája* a már említetteken kívül felsorolja azokat a magyar kiadványokat, amelyek szintén tartalmazzák a Marx és Engels Művei sorozat eddig megjelent kötetekben közreadott írásokat.

A kötet második főrésze *betűrendes címmutató*, amely csupán az időrendi mutató tételszámaira utal, és nem ismétli meg az illető művet tartalmazó kiadvány címét, illetve a megfelelő lapszámok feltüntetését. A *Kommunista Párt kiáltványának* címe után például a címmutatóban a 91-es tételszám szerepel. Az időrendi mutató 91-es tétele az 1847-ben keletkezett művek leírásai között lehető fel, és részletesen tájékoztat arról, hogy A Kommunista Párt kiáltványa mely kiadásokban, melyik kötetben és annak hányadik lapján található meg.

A kötet harmadik főrésze Marx és Engels levelezésének időrendi mutatója. Külön csoportban szerepelnek Engels Marxhoz és másokhoz, valamint Marx Engelshez és másokhoz írt leveleinek adatai. Önálló csoportba vannak sorolva Marx és Engels másokhoz közösen írt levelei, és külön csoportokban kaptak helyet a Marxszal és Engelsszel kapcsolatos egyéb levelek, valamint Marx leányának, Jenny Marxnak a levelei és cikkei is. A levelek szövegének megkeresését könnyíti, hogy a mutató a kötet- és lapszámokkal együtt felsorolja azokat a kiadásokat, amelyekben a leveleket közreadták.

Az egyes mutatók anyagának összegyűjtése és rendezése a kötet összeállítójának, *Gut Ferenc*nének, a sajtó alá rendezés a *Marxizmus-leninizmus klaszszikusai* szerkesztőségének munkáját dicséri. Mindkét feladatot megoldása sikeresnek tekinthető, s talán csak a vállalkozás nagysága okozott néhány olyan — egy következő kiadásban könnyen javítható — hibát, amely megfelelő lektor közreműködésével minden bizonnyal elkerülhető lett volna. Ezek közül elsőként említjük azt, amelyet a címleírást készítő könyvtárosok hamar fel fognak fedezni, nevezetesen, hogy a kötet címlapjáról elmaradt a kiadó megjelölése, bár ennek közlését az MSZ 3402—80. számú magyar szabvány előírja. (Persze az ISBN szám második tagjából gyorsan megállapítható, hogy az előszót „A kiadó”-ként aláíró nem más, mint a Kossuth Könyvkiadó.)

További hiba az összeállításban mutatkozó némely következetlenség. Így például *A megjelenés bibliográfiája* felsorolásban szerepel *A tőke* első kötetének 1948-as kiadása is. (Marx Károly: *A tőke*. A politikai gazdaságtan bírálata. Első kötet. I. könyv. A tőke termelő folyamata. Fordította: Rudas László és Nagy Tamás. Szikra kiadás. Budapest 1948.) Az *Időrendi mutató* e

kiadásból csupán az *Előszó az első kiadáshoz* (1867. júl. 25.) és az *Utószó a második kiadáshoz* (1873. jan. 24.) című írásokat tünteti fel (az 1234., illetve 1452. tételszám alatt). Nem jelöli viszont e kiadásból a mutatóba felvett következő írásokat: *Elő- és utószó a francia kiadáshoz* (1872. márc. 18. 1398. sz., illetve a harmadik kiadáshoz (1883. nov. 7. 1544. sz.), *Előszó az angol kiadáshoz* (1886. nov. 5. 1572. sz.) és a negyedik kiadáshoz (1890. jún. 25. 1600. sz.). Ezek az írások az 1948-as kiadásban is kivétel nélkül megtalálhatók.

Ugyancsak hiba, hogy *A megjelenés bibliográfiája* felsorolásban *A tőke* második kötetének első magyar nyelvű kiadását 1961-es évszámmal jelölik, holott ez a kötet már 1953-ban is megjelent. (Marx Károly: *A tőke*. A politikai gazdaságtan bírálata. Második kötet. II. könyv. A tőke forgalmi folyamata. Szikra kiadás. Budapest 1953.) Így azután az *Időrendi mutató*ban az erre a kiadásra történő utalások egyáltalán nem találhatók meg.

A felsorolt hibák ellenére a mutatók jól használhatók, és hasznos szolgálatot tesznek a Marx és Engels írásait tanulmányozóknak. (*Kossuth Könyvkiadó* 1981. 489 l. — 70 Ft)

Ónódy Miklós

A Kiskunság és a Forrás repertórium 1955—1978

Helyismereti tanácskozásainkon gyakran vitáztunk a teendők sorrendjéről: a megyei, sőt a városi-járásai könyvtárak erejüket, idejüket, pénzüket elsőként milyen kiadványra, bibliográfiára szánják? *Páldy Róbert* kétévtizedes lelkes ösztönzése nyomán már általánosan elfogadott az a nézet, hogy a könyvtár mindenekelőtt a megyei hírlapbibliográfiával szolgálhatja az országos érdekeket. Ezután következhetnek a válogatott vagy teljességre törekvő helyismereti bibliográfiák, helyi vonatkozású személyi bibliográfiák, folyóiratok vagy napilapok teljes vagy megrostált repertóriumai, újabban az eseménynaptárak és így tovább.

Bács-Kiskun megye még adósa a közös vállalkozásnak: még nem tette le az ország asztalára hírlapbibliográfiáját. Helyette azonban olyan munkával jelentkezett, amely feledtetni velünk a nagyon várt kiadványt: az országosan is jól ismert kecskeméti folyóiratnak, a *Forrás*nak, valamint előzményeinek (a *Kiskunságnak*, a *Biztató* és *Aranyhomok* címmel megjelent antológiáknak) gazdag

repertóriumával. Majdnem negyedszázadot ölel föl ez a vaskos kötet. Olyannyira vaskos, hogy nyilván sokszorosítás közben derült ki: a függelékül szánt kislexikon (a folyóiratok szerzőinek válogatott lexikona) már nem is fér bele a kötetbe, s utólag kellett a tartalomjegyzéket tartalmazó lapon közölni, hogy ez majd külön füzetben jelenik meg.

Már az is fontos forrásművé teszi e kiadványt, hogy megmenti a feledéstől a Forrás előtti helyi folyóiratokat, folyóiratpótló antológiákat. A Forrás inkább megtalálható a könyvtárakban, előzményei azonban aligha, így külön hivatást teljesít a repertórium, amikor a bennük felhalmozott ismeretanyagra fölhívja a figyelmet.

Lisztés László bevezetője az időrendi közlésmód előnyeit meggyőzően fogalmazza meg. „Aki azt szeretné tudni, hogy a Kiskunság és a Forrás számaiban hogyan sorjáznak egymás után a versek, szépprózai írások, szociográfiák, tanulmányok, a különféle műfajú és tárgyú írások, annak a repertórium na-

gyobb terjedelmű, tételes részét ajánljuk. Itt időrendben haladva találja a folyóiratok minden egyes közleményének bibliográfiai leírását, lelőhelyadatait. Áttekintheti a füzetek tagolódását, szerkezeti sajátosságait. A rovatokat és a közlemények bizonyos fokú összetartozását kifejező keretjellegű kiemeléseket, a szerkesztők szándékának megfelelően. Művelődés- és irodalomtörténeti szempontból azonban ennél fontosabbnak tartjuk, hogy ily módon a lap szerzői gárdájáról, ennek összetételéről és változásairól adhatunk hiteles képet. Arról, hogy kik írtak egy évben, egy-egy korszakban a Kiskunság és a Forrás számára, írásaik hogyan helyezkednek el szellemi környezetükben, a folyóiratszámok hasábjain. Ezt csak az időrend fonálán haladva lehet bemutatni.”

Tisztázódott már, hogy a folyóiratrepertóriumok nem minden fajtájának célszerű szerkezeti elve az időrend. Szakfolyóiratokéban például helyesebb az illető tudomány saját tárgyalási rendje (így a *Századok*éban a közleményekben tárgyalva események időrendje). Az olyan fajta általános, „irodalmi, művészeti, tudományos folyóirat”-ok esetében azonban, amilyen a *Nyugat*, a *Tiszatáj*, a *Forrás*, a leghasznosabb a közlemények időrendjében szerkesztett repertórium. „Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy egy szerző publikált-e a folyóiratokban, és mely írásait [közölte bennük], illetve, hogy egy személyről, településről, intézményről, testületéről, tárgyköréről írtak-e, és azokat hol találjuk, akkor a mutatónál kezdjük a keresését. A személyi-tárgyi megközelítés kulcsa a mutató.”

Nem idézem tovább a bevezetőnek a közlésmódról vonatkozó részletes útmutatásait; a használónak úgyis meg kell velük ismerkednie. Általában egyet is értek a kifejtett módszertani fogásokkal, sőt példaként ajánlhatom minden jövőző ilyen vállalkozás munkatársainak. Egy-két kisebb ellenvetésem, aggályom van csupán. Nem egészen értem, miért kellett a művészi alkotásokat és reprodukciókat külön — egyébként szintén időrendben — közölni; elérték volna számunként, a maguk valódi helyén is. Külön mutatójukat (sajátos, logikus szakrendben) üdvözölni lehet, kivált, hogy az itt előforduló nevek és tárgyszavak benne vannak az általános, egységes név- és tárgymutatóban is. Nem vagyok meggyőződve arról, vajon megérte-e lemondani a szinkritikák annotációjában egy-egy rendező, főszereplő, kiemelkedő teljesítményt nyújtó szereplő nevével, mert így a színháztörténet számára később esetleg fontossá váló

adatok a mutatóban sem tükröződhetnek.

A kötetnek több mint harmada a ki-tűnő, sokoldalú mutató. Kevesebb lapon is elért volna, ha sűrűbben gépelik a sorokat, ugyanúgy, mint a közlő részben. (Éppen fordítva várná az ember: ha az anyagközlés ritkásabb is, a mutatónak tömörebbnek kell lennie.) Élőfejet csak ott ad, ahol alosztást kellett alkalmaznia (például a *képzőművészek* tárgyszó alatt újabb betűrend kezdődik: a művészek névsora). Még jobb lett volna, ha mindenütt föltüntetik az élőfejet, nehogy az ilyen közbeiktatott betűrendek megzavarják a keresőt.

Az anyagközlő rész rendkívül aprólékos, az annotációk tömörségük ellenére minden fontos tájékoztatást megadnak, s minthogy a mutatóba is bekerültek, nagyon megkönnyítik a kutatók dolgát. Szűrőpróbaként megnéztem a magam régi közleményét a Kiskunság 1968-as évfolyamában: *Móricz Zsigmond* Barbárok című elbeszélésének történelmi és népköltészeti forrásairól írtam, Bajdor János kecskeméti pásztor és betyár szörnyű gyilkosságának históriájáról. Neve ott van az annotációban, így a mutatóban is.

A repertóriumot a tragikusan elhunyt *Heltainé Hegedűs Júlia* anyagának felhasználásával *Lisztes László* állította össze. A megjelent kötetet Lisztes kegyeletos gesztussal Hegedűs Júlia emlékének szóló ajánlással látta el, s a kivételes szorgalmú irodalomtörténész, *Pomogáts Bélát* kérte meg, hogy a repertórium elé *A Forrás első évtizede* címmel írott alapos tanulmányban mérje föl a kecskeméti folyóirat eddigi teljesítményét, jelölje ki helyét a hasonló hazai kiadványok között. Pomogáts jól ragadja meg a Forrás sajátosságait, elsősorban társadalomrajzi érdeklődéséből fakadó gazdag anyagát, az ezen alapuló valóságirodalom és a népi hagyományokra épülő elkötelezett költészet érvényesülését a folyóirat első évtizedében.

Szokatlan, de dicséretes, hogy a repertóriumot angol, német, orosz, román, szerb és szlovák nyelven rövid összefoglalás (rezümé) zárja. Talán a francia is elkelt volna.

A kötetet a szolnoki Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár sokszorosító műhelye a xerox-rotta technika legjobban színvonalán állította elő. (Az már az én balszerencsém, hogy ismertetési példányomban a 460. lap üres.) (*Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét, 1980. [1981.] 626 l.*)

Péter László

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS idei 1—2., összevont száma innovációs arculatú: a folyóirat élén két ilyen tárgyú tanulmány is olvasható: mindkettő témája a magyar könyvtárak fejlődésének összefüggése az innovációs törekvésekkel. *Nagy László* és *Bauer József* írása is egyaránt a *Bucsy László* által közvetített és értelmezett Bright-féle innovációs kategorizálásból, egy hét — pontosabban nyolc — fokozatú fejlődési, illetve alkalmazási skálából indul ki, s próbálja az innovációs fejlődés és a könyvtári tervezés szoros kapcsolatát érzékeltetni. Az előbbi inkább elvi megközelítéssel, *Bauer József* cikke pedig korszakolásában és értékítéleteiben is gyakorlatibb, illetve kritikussabb módon. Szerinte könyvtár- és tájékoztatásügyünk a 80-as évekkel jutott el az innovációs tevékenységben a második fokozatba, amelyben a belső szervezet, a vezetés és a technológia általában, megerősödnek az integrációs törekvések, előtérbe kerül a tájékoztatás mint alapfunkció. Szól a fejlesztés ellentmondásairól is, nevezetesen a fenntartók igénytelenségéről vagy pénztelenségéről, s felsorolja a beruházási szükségleteket, amelyek nemcsak az adatátviteli eszközöket, a reprográfiai berendezéseket, továbbá a tájékoztatás tereit és felszereléseit, hanem a képzést is magukban foglalják. Törekedni kell a fejlesztés helyes sorrendjének meghatározására, az erők összpontosítására is. (Mindezekkel kapcsolatban felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy a *Könyvtáros* márciusi számának Kislexikon-rovata szintén az innovációról szól.) — A TMT két új rovatot is nyitott: Az *Orbi* (A világnak) című rovat a külföldi olvasókhoz szól valamelyik világnyelven — most angolul — a magyar könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügy egy-egy fontos kérdéséről (e számban *Papp István* írt a könyvtártudományi kutatásokról); a *Pro memoria* elnevezésű rovat pedig továbbképzési célból, emlékezetfelfrissítésül, dióhéjban („in nuce”) kíván összefoglalni bizonyos alapismereteket (*Bárdosi Mária*: A tájékoztatás útja az ismeretektől az információig). — Egy folytatásos tanulmány is befejeződött ebben a számban, *Ungvári Gyulán*ak az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ munkaerő-tartalékainak feltárásáról szóló összefoglalása. Az intézet *ad hoc* bizottságának állásfoglalását közreadó sorozat harmadik közleménye is elméleti szinten marad, s

legfeljebb szempontokat ad egy esetleges munkaidő- és munkakör-elemzéshez, amelyet az írás szerint a vezető állományban levő dolgozókra is célszerű lenne kiterjeszteni.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROKOK TÁJÉKOZTATÓJÁNAK elmúlt évi utolsó, 4. számában egy fontos felsőoktatási könyvtár újjászületéséről olvashatunk. Az Allatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára napjainkban megújul: megkezdődtek a könyvtár átépítési munkálatai, amelyek során az intézmény a Steindl Imre által tervezett és 1880—81-ben emelt, volt egyetemi központi épületet teljes egészében birtokba veheti. A Rottenbiller utca felé néző épületben több mint ezer négyzetméteres új otthont kap a könyvtár, amely megváltozott körülményeit nemcsak szolgáltatásainak fejlesztésére használhatja ki, hanem szervezetét is korszerűsítheti. Mindennek eredményeként egyebek között 60—70 személyes, szabadpolcos olvasóterem, külön idegen nyelvű folyóiratolvasó és kutatószoba, valamint reprográfiai helyiség létesül, s önálló elhelyezést kap a csaknem kétszáz éves, muzeális könyvekből, illetve kéziratokból álló állatorvostörténeti gyűjtemény is. A megújulás során az eddig tagolás nélküli munkaszervezetet két osztályra bontották: könyv- és folyóirat-, illetve dokumentációs, bibliográfiai és módszertani osztály alakult. A módszertani tevékenység megszervezését egyebek között a központi könyvtár 1981-ben kapott országos szakkönyvtári feladatköre és a Hódmezővásárhelyen létesített állatorvostudományi főiskolai kar új könyvtárával, valamint a tanszéki könyvtárakkal kialakított vagy kialakítandó szorosabb munkakapcsolatok indokolták. — A Tájékoztató egyéb, szakmai cikkei a Békéscsabai Konzervgyár közös szakszervezeti-vállalati műszaki könyvtárának működéséről, az AGRIS számítógépes rendszer AGROVOC nevű tezaurusáról és egy NSZK-beli egyetemi könyvtárról (Regensburg) szólnak; a mezőgazdaság múltjába pedig egy sajtótörténeti írás kapcsán pillanthat be az olvasó: *Juszka Emese* a Magyar Gazdasági Egyesület *Magyar Gazda* című lapjának történetét foglalta össze — ez az újság 1841 és 1848 között elsősorban Széchenyi István eszméit közvetítette több mint ezer olvasójához.

Az OSZK HÍRADÓ 1982. évi 1—2., összevont száma igen fontos információkat közöl az Országos Széchényi Könyvtár szervezetének módosításáról. A jan. 12-én kelt főigazgatói körlevél az átszervezéssel kapcsolatban ismerteti a Művelődési Minisztérium elvi állásfoglalását, amely szerint a Budai Várpalota F-épületébe való költözés után a könyvtár jogilag és gyakorlatilag egyaránt egységes intézményként működjek; a jelenleginél nagyobb — tehát kevesebb számú — szervezeti egységek kívánatosak, s ezek nagy többsége az egész magyar könyvtárügy működésére is kiterjedő feladatkörrel rendelkezzék; a szervezet a könyvtári munkafolyamatok logikus rendjének megfelelően alakuljon ki; minden elkerülhető párhuzamosságot fel kell számolni az állománygyarapításban, a feldolgozásban és a szolgáltatásokban. A szervezeti módosítások közül azonnal hatályba lépett az a rendelkezés, amely szerint a nemzeti könyvtár három főosztályra (gyűjteményi, központi szolgáltatási, állományvédelmi), valamint a gazdasági igazgatóságra tagolódik. — Az OSZK Híradó arról is beszámol, hogy mivel egy 1980-as miniszteri, valamint 1981-es miniszteri és akadémiai főtitkári utasítás a könyvtárt kutatóhelynek, illetve a művelődési miniszter közvetlen irányítása alatt álló, az MTA által támogatott intézménynek nyilvánította, megtörtént a tudományos dolgozók első számbavétele, az 1982-re érvényes jegyzékük összeállítására is: a szóba jövő 125 dolgozó közül 71 került a jegyzékbe — a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársai közül pedig 39 —, a következő kategóriák egyikébe: tudományos tanácsadó; tudományos főmunkatárs; tudományos munkatárs; tudományos segédmunkatárs; tudományos gyakornok.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ, „a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak

tájékoztatója” új formában és megváltozott profillal jelentette meg ideai első és második (januári és februári) számát. A folyóirat 12 oldalon, a korábbi kemény borító nélkül készült, s a szerkesztő bizottság beköszöntőjében ekként határozta meg a megújult tájékoztató három fő célkitűzését: „Először hangsúlyoznunk kell megnövekedett informáló szerepét. Jelzi ezt a havonkénti megjelenés ténye is, amely... gyorsabb tájékoztatást tesz lehetővé. Persze tartalmában, a közölt írásokkal igyekszünk az éppen aktuális feladatokról, kérdésekről szólni, s a magunk módján — akár csak kérdőfeltevéseivel — a megoldásukhoz hozzájárulni. Ehhez kapcsolódik második célunk: nem csupán tájékoztatni kívánunk, de mozgósítani is... az előttünk álló teendők elvégzésére. Harmadszor pedig, iparkodunk közvetlenebbül, gyakorlatiasabban segíteni a könyvtárosok munkáját a »szakma« híreivel, a hálózat könyvtárainak és a központ osztályainak szakszerű bemutatásával, eligazító-orientáló írásokkal, a munkánk eredményességét növelni szándékozó (pl. módszertani jelentőségű, tapasztalatcsere jellegű) közleményekkel...” — Hogyan valósítja meg mindezt a híradó az első két szám tükrében? Közread éveleji főigazgatói nyilatkozatot; tervezetet közül a Szociológiai Információs Szolgálat (SZISZ) — számítógépes adatszolgáltatás — megindításáról a *Műhely* nevű rovatban; bemutatja a Szűry-gyűjtemény egyik jeles darabját, Kazinczy Ferencnek Döme Károlyhoz írt verses ajánlását a *Ritkaságaink* című rovatban; ismerteti a hálózat egyik könyvtárát; sok hírt ad a hálózatban történekről és a könyvtár belső életéről. Mindezt a januári számban, de a februárban még inkább az információkon, a belső tájékoztatáson van a hangsúly (felhívás az *Alkotó ifjúság* elnevezésű pályázatban való részvételre; tudósítás a budapesti kerületek történetét bemutató sorozat első kiállításáról; hírek). A *Műhely* rovat, amely a Budapest-gyűjtemény fényképtárának nyilvántartási rendjét ismerteti, jellegénél fogva kevesebb emberhez szól, viszont az 1. sz. könyvtárnak a hátrányos helyzetű olvasók körében végzett munkája annyira időszerű és közérdekű ügy, hogy erről szívesen olvastunk volna bővebb, részletesebb elemzést a rövid beszámoló helyett. A két szám alapján elhamarkodott dolog volna kimondani a végső szót az új szerkesztési törekvésekről. Most csak annyit, hogy számunkra rokonszenves a gyorsaságot garantáló új forma, örülünk az információközlés gazdagítására irányuló törekvéseknek, féltjük azonban a híradót a hálózat és a központ falai kö-

zé zárkózás veszélyétől, a korábban már elfoglalt fontos hadállások feladásától, a hálózatközi kapcsolatok és segítségnyújtás gyengülésétől — például a szakszervezeti könyvtárak és az iskolai könyvtárak vonatkozásában. Az átmeneti műfajú, az egyszerű leíró közlemények és az évkönyvbe való, tanulmány jellegű írások közé eső, rendszerint a szárnyukat bontogató fiatal szerzők által művelt cikktípusok várható kiszorulása a hátsábokról ugyancsak szegényítheti a híradót.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1981/2-es száma újból bizonyíték a hálózati híradók életképessége és lehetőségei mellett, s érv azokkal a megyékkel szemben, amelyek elhanyagolják ezt a fontos irányítási, módszertani, információs és továbbképzési eszközt, illetve tagadják létjogosultságát. A számot a megyén kívüli olvasó is egyvégtében, érdeklődéssel olvassa végig, mert oly sokat tud meg nemcsak a helyi könyvtárügyről, hanem a szakmát és művelőit foglalkoztató általános kérdésekről, gondokról és eredményekről is. A mostani számba például a megyei könyvtár munkatársain kívül iskolai könyvtári felügyelő, falusi, járási és városi könyvtáros, vállalati ifjúsági kulturális felelős, pártkönyvtár-vezető, vezető óvónő irt, s ugyanilyen színes a tárgyalt témák palettája is. Mustraként csak néhány cikk a számunkra legtanulságosabbak közül: *Ugrits Margit* falusi könyvtáros a túl komolyan hangzó *A könyv- és könyvtárhazsnálati kultúra alakítása óvodás és kisiskolás korban Csákváron, a nagyközségi könyvtárban* című kétrészes cikkének második közleményében annyi gyermeklétketani és könyvtárpedagógiai ismeretet, tapasztalatot és foglalkozási módszert közvetít, amennyi egy tanfolyam anyagának is megfelelné. Arra, hogy írása egyszerre kínál elvi és módszertani tanulságokat, valamint gyakorlati tapasztalatokat, elegendő az általa egy rossz pedagógusi szokásról és ennek leküzdéséről írottakat idézni: „...előfordul olyan eset, hogy a pedagógus »üzen«: osztályával a következő órában szeretné igénybe venni a könyvtárat. A könyvtár soha nem lehet »csak« hangulatteremtő díszlet. Első alkalommal (üzenet) a könyvtáros felkeresi a pedagógust, az órát illetően konzultál vele. Általában a következő könyvtári óra előtt már nem »üzenet« érkezik, hanem maga a pedagógus jön, és közösen tervezük meg az órát, nézzük át a használatra kijelölt könyveket. Könyvtárunkban ugyanis az a gyakorlat alakult ki, hogy a könyvtáros szaktanácsadóként működik közre az óra megtervezésé-

ben... és asszisztensként dolgozik az órán...” A könyvtárak nyitottságára és színvonaligényére egyformán jó példa a megyei könyvtár most nyugdíjba vonult igazgatójának, *Csongor Rózsának* beszámolója az 1961-ben indított *Könyvtári esték* című sorozatról. Az elmúlt húsz évben a magyar irodalom, újságírás és művészeti élet színe-java megfordult Fehérváron az évente lebonyolított négyhat nagy könyvtári rendezvény közreműködőjeként. A látogatók névsorát olvasva bizton állíthatjuk, nincs az a művelődési központi „nyitott ház” politika, amelyik minden erőltettség nélkül, természetesen és rendszeresen — ráadásul ilyen hosszú időn keresztül — ehhez hasonló, megalkuvás nélküli értékközvetítő tevékenységet tudott volna felmutatni... A sok jó módszertani vagy információközlő írás felsorolására nincs módunk, két cikktípusról azonban meg kell emlékeznünk: A pályakezdőknek tíz kérdést tett fel *Murányi Lajos*, s ezekre négy képesített könyvtáros válaszolt, fontos szempontokat és tényeket tárva fel az utánpótlás helyzetéről és a vele kapcsolatban felvetődő kérdésekről, megoldandó feladatokról. — Jó, hasznos munka a Móri Nagyközségi-Járásai Könyvtár névadójáról, Radó Antal műfordítóról szóló életrajzi összefoglalás is, amelyet *Klimó Péterné* állított össze.

A SZABOLCS-SZATMÁR MEGYEI KÖNYVTÁRI HÍRADÓ 1981/1—2. jelzésű száma régi adósságot törleszt: fennállása óta először közül nagyobb, összefoglaló írást a szakszervezeti könyvtárakról. *Seregi István*, a hálózat irányítója a megye szakszervezeti könyvtárügyének erőteljes fejlődéséről számol be cikkében: A 106 könyvtári egységet magában foglaló hálózat állománya az utóbbi hat-hét esztendőben évente 13—15 ezer kötettel gyarapodott; az önálló helyiségben levő könyvtárak száma 1974 és 1981 között megduplázódott (17-ről 35-re nőtt), a főfoglalkozású könyvtárosoké pedig megnégyszereződött (4—16). Az olvasók száma 8 ezerről 14 ezerre emelkedett, s a gyarapodás még az elmúlt három-négy évben sem állt meg. — Az egyéb témájú írások közül kettő a könyvtári társadalmi kapcsolatokról, az úgynevezett PR-tevékenységről szól, annak a tanácskozásnak kapcsán, amelyet a megyei könyvtárigazgatók 1981. ápr. 28—29-én tartottak Nyíregyházán. Ehhez a kérdéskörhöz csatlakozik az *Olvasó ifjúságért* pályázat első szakaszát értékelő írás, valamint — bizonyos mértékig — az Ibrányi Nagyközségi-Körzeti Könyvtárban rendezett képzőművészeti tárlatok eredményeivel és az egyik nyír-

egyházi középiskola osztályfőnöki óráival foglalkozó, módszertani szempontból is tanulmányos két cikk. Az ibrányi könyvtár vezetője a képzőművészeti kiállítások fontos, izlésnevelő szerepén kívül társadalmi hatásukról is megemlékezik. Részben kapcsolatteremtő erejükkel magyarázza, hogy például „a középtávú közművelődési feladattervünket tárgyaló tanácsülésen minden kérésünk támogatásra talált. A könyvtár költségvetésének felemelését, ... nagyobb épületbe való mielőbbi átköltöztetését maguk a tanácsotagok szorgalmazták elsősorban, s számunkra így minden téren kedvező döntés született.” Az ibrányi könyvtár egy másik munkatársa szintén fontos témával foglalkozik a megyén kívüli könyvtárak számára is hasznos olvasószolgálati tanulságokat kínáló cikkében: a cigányóvodába járó nagycsoportos gyermekek sajátos helyzetét, művelődési körülményeit és a nekik szóló könyvajánlás módszerét ismerteti igen érdekesen.

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRAK ÉRTESÍTŐJÉNEK elmúlt évi utolsó (3.) számában a legtöbb írás gyermek-, illetve iskolai könyvtári kérdésekkel foglalkozik, mégpedig olyan fontos témákkal, mint a felnőttek szépirodalma a gyermekkönyvtárban (a Szombathelyi Megyei Könyvtárban kísérleti céllal ezt az állományrészt is beosztották a polcokon levő könyvek egységes betűrendjébe); a diákok műelemzési készségéről szerzett könyvtárosi tapasztalatok; kiskönyvtári gyermekfoglalkozások (harmadéves könyvtár szakos főiskolások segítségé-

vel!); a könyvtárak szerepe a napközis csoportok foglalkoztatásában. Egy érdekes anketé szövegét is közli a híradó: a Győri Rádió munkatársai az iskolai könyvtárakkal foglalkozó tatai tanácskozás kapcsán megszólaltatták *dr. Hanga Mária* művelődési miniszterhelyettest, majd külön-külön Győr-Sopron és Vas megyék iskolai könyvtárügyének irányítóit megyéjük iskolai könyvtárügyi helyzetéről, amely egyáltalán nem rózsás. *Hargitai József* Vas megyei tanulmányi felügyelő például egyebek között ezt mondta: „A Dési Huber Általános Iskolában ... megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy ez az iskola, amely vállalkozott... a... 10 ezres vagy talán már nagyobb lélekszámú városrész közművelődési igényeinek a kiszolgálására is, az 55 négyzetméter alapterületű könyvtárat ... felszámolta, illetőleg az állománynak a tetőteraszból kialakított, talán ... 15—20 négyzetméter alapterületű kis helyiségben adott otthont... mennyire lehet itt a pedagógiai folyamat szerves részévé tenni a könyvtárt...?” — Az egyéb tárgyú írások közül a megyei könyvtár külföldi cserekapcsolatairól szóló közlemény különösen felkeltette figyelmünket: az öt partnerintézmény közül kettő jugoszláviai (Muraszombat, Maribor), a többi ausztriai (Eisenstadti Tartományi Könyvtár, a Grazi Tartományi Könyvtár keretében működő Magyar Könyvtár, a Grazi Egyetemi Könyvtár). A kapcsolatok fő formája a kiadványcsere (évente 740—750 kötet), de egymás meglátogatására, tanulmányutakra és tapasztalatcserékre is sor kerül.

Hallottuk,

hogy az Országos Széchényi Könyvtár rövidesen kiadja a Magyarországi Könyvtárak Címjegyzékét. A kiadvány anyagának alapjául a könyvtárak központi nyilvántartása elnevezésű csoporthoz 1980 óta folyamatosan érkező adatlapok szolgálnak. A két évvel ezelőtt kiküldött adatlapok rovatai egy-egy könyvtár címadatai, állománya, működési feltételei, forgalma, tájékoztató tevékenysége, technikai felszereltsége iránt érdeklődtek. A kitöltött és a hálózati központokon keresztül visszaküldött adatlapok alapján fénylukkártyás nyilvántartás rögzítette a mintegy 50 kérdés-csoportra adott válaszokat. Minden olyan könyvtárról készültek adatlapok, amely 3 ezer kötetesnél nagyobb állománnyal, önálló helyiséggel és — néhány kivételtől eltekintve — főfoglalkozású könyvtárossal működik. A regisztrált könyvtárak száma 2800. A megjelenő címjegyzék csupán a legfontosabb azonosító adatokat (a könyvtár címe, telefon-, illetve telex-száma, a könyvtárvezető neve) rögzíti, és adja közre hálózatok szerinti csoportosításban.

A könyvtárak központi nyilvántartásával foglalkozó csoport munkatársai azonban mindezekben felül szóban, telefonon vagy írásban választ tudnak adni a könyvtárakra vonatkozó egyéb kérdésekre is. (Címük: *Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtárak Központi Nyilvántartása, 1054 Budapest, Kálmán u. 16. fsz. Telefon: 319-571.*) Tagjai minden munkanapon 10 és 15 óra között várják a könyvtárosok és a könyvtárügy iránt érdeklődők kérdéseit.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

AZ OLVASÓ EGYETEMI HALLGATÓ címmel az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadta Szentirmai László szegedi olvasáskutató fontos és érdekes munkáját. A külföldön is gyakran publikáló szerző e témával 15 esztendeje foglalkozik, s kutatómunkájának részledeiről már többször tett közzé tanulmányokat, cikkeket. Könyve két nagy részből áll: Az elsöben, amelynek címe Olvasási tevékenység az időben, szölgálatainak céljáról, történetéről és módszereiről, a hallgatók tevékenységének — benne olvasási tevékenységének — szerkezetéről, a munkaidőben, illetve a szabadidőben történő olvasásról, az olvasmányok összetételéről, továbbá a saját könyvtár kialakításával, a könyvvásárlással kapcsolatos magatartásukról (a hallgatók könyvtárának átlagos nagysága 102 mű), valamint a hallgatóknak a középiskolás korukhoz képest megváltozott olvasási szokásairól. A második, az Olvasási tevékenység és a könyvtár című rész olyan kérdésekkel foglalkozik, mint az elmúlt évtizedben megváltozott könyvtárlátogatási szokások, a hallgatók könyvtári tagsága, könyvtárlátogatási magatartásuk, az úgynevezett MNA — többváltozós nominális skála segítségével végzett elemzés — modelljének alkalmazása. (Ez utóbbit a függetlenül részletesen ismerteti Galambos Gábor, a József Attila Tudományegyetem kibernetikai laboratóriumának tudományos munkatársa). A kötetet a Könyvtárellátó terjeszti. (Népművelési Propaganda Iroda, 1981 [1982] 142 l. + 5 sztl. l. — 21 Ft)

ISKOLAI ÜNNEPÉLYEK RENDEZÉSÉHEZ adott ki saját állományára alapozott ajánló bibliográfiát a Pak-

si Városi-Járási Könyvtár. A Lázár Agnes gyermekkönyvtáros által összeállított és a Tolna megyei Könyvtár által 250 példányban sokszorosított, illusztrált munka a következő alkalmakra kínál 15—70 vers- és prózai szemelvényt: márc. 15., márc. 21., ápr. 4., máj. 1., aug. 20., nov. 7., továbbá tanévnvítő — évzáró, nemzetközi nőnap, anyák napja, pedagógusnap, úttörőavatás. A kiadványt szindarabok, jelenetek 137 tételes jegyzéke zárja. (1981. 88 l.) — A könyvtár két REJTVÉNY-FÜZETet is kibocsátott — külön az alsó és a felső tagozatos tanulók részére — 300—300 példányban, Sárközi Tituszné és Lázár Agnes gyermekkönyvtárosok összeállításában.

A MARX KÁROLY KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM október 1979—1980. évi szakirodalmi munkásságáról adott ki bibliográfiát az egyetem könyvtára. A Mosolygó Zsuzsa által szerkesztett, 850 példányban sokszorosított összeállítás az egyetem szervezeti felépítésének megfelelő tagolásban veszi számba munkatársainak publikációit, illetve gépiratos tanulmányait, amelyek címlírásai a könyvek, az akadémiai doktori és a kandidátusi értekezések esetében idegen nyelvű címfordításokat

is kaptak. A kötetet az 1977—78-as pótjegyzék egészíti ki. A szerzői és a tárgymutatón kívül (amelyet a helyismereti munkát végzőknek a saját gyűjteményük lehetséges gyarapítása szempontjából érdemes alaposan átnézniük) külön orosz és angol nyelvű mutató is található a kötetben. (1981 [1982] 357 l.)

A SZOLNOK MEGYEI NÉPLAP REPERTORIUMÁNAK VI., 1955. évi kötetét adla ki a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár. Dr. Nyitrai Lajos 250 példányban, sokszorosításban közreadott összeállítása a legrendszeresebben megjelentő visszatekintő bibliográfiai munkák közé tartozik, a már napvilágot látott hat kötet immár egy nagyobb időszak helyi történelmének áttekintését teszi lehetővé. A bibliográfia célkitűzéseit és rendszerét az 1977-ben megjelent első kötet kapcsán 1978-ban ismertette a Könyvtárosban Páldy Róbert (304—305. l.) Öt év alatt hat kötet közreadása bármelyik nagy bibliográfiai műhelynek díszretére válna. (1981 [1982] 194 l.)

FOLYÓIRATJEGYZÉKET legutóbb két könyvtár adott ki: a FOLYÓIRATOK VAS MEGYE KÖNYVTÁRAIBAN című kiadvány előzménye 1978-ban jelent meg; a mostani, a megváltozott körülményeket, az 1981-es állapotot tükrözö jegyzéket Németh Ottóné és Köbölkuti Katalin állította össze, és a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár adta ki sokszorosításban, 250 példányban. A csaknem 70 tanácsi, iskolai, vállalati, gyógyintézeti, intézményi, közgyűteményi és egyházi könyvtárban megtalálható periodikák betűrendes jegyzéke a raktári jelzeteket is tartalmazza — a megőrzési időre és a kölcsönözhető-

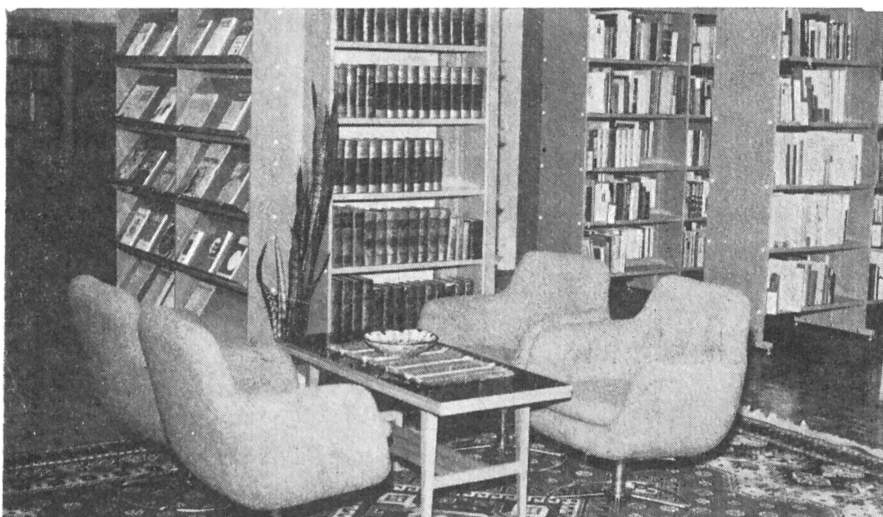
segre való hivatkozással együtt (1981 [1982] 218 l.) — A másik FOLYÓIRAT-ES HÍRLAPJEGYZÉK-et az Állami Gorkij Könyvtár jelentette meg 1982-es évjellezéssel, 420 sokszorosított példányban. Jelentőségét az adja meg, hogy a könyvtár körülbelül 900 kurrens időszaki kiadványa közül 500 periodika legújabb száma közvetlenül is hozzáférhető a szabadpolcokon, s a külföldi folyóiratok közül 150 egyedül a Gorkij Könyvtárban található meg. Terebess Gábor összeállítás-a a periodikákat nyelvük szerinti csoportosításban, címük betűrendjében, röviden írja le. A kiadvány a jegyzék végén külön csoportban közli a könyvtár zeneműtárának járó folyóiratok adatait. (1982. 51 l.)

APRILIS 1-IG A SZERKESZTŐSÉGBE ERKEZETT PERIODIKUS KIADVÁNYOK, BESZÁMOLÓK, MUNKATERVEK: Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedév fontosabb évfordulóihoz 1982/2. sz. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); Gyarapodási jegyzék 1981. ([A] Szabolcs-Szatmár megyei Tanács Jósza András Kórház-Rendelőintézet Gerlei Szakkönyvtára. Nviregység. — Könyvtári Tájékoztató 1982/1. sz.); Gygy-szerteráviás Dokumentációs Szemle 1981/3—4. sz., július-december (Országos

Gyógyszerészeti Intézet — Magyar Gyógyszerészeti Társaság — Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár); Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1982. március (Bertzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); Könyvtári Tájékoztató 1982/3. sz., március (Nagyközségi és Járási Könyvtár, Edelény); Külföldi Pedagógiai Információ 1981/3. sz. (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum); Külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke. 1981. negyedik negyedév (Országgyűlési Könyvtár); Magyar Orvosi Bibliográfia. Bibliographia Medica Hungarica. Kongresszusok — konferenciák. 1981. Supplementum 1. (OIK); Mezőgazdasági Olvasó 1982. (A Hajdúhadházi Földi János Nagyközségi Könyvtár mezőgazdasági szakolvasó klubja); Somogy a sajtó tükrében. A megyei könyvtár sajtófigyelőjének mutatója. 1981. 1—4. sz. (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár [Kaposvár]); Spectrum Pharmaceuticum. Quarterly bibliography of pharmaceutical literature. Vol. XIX., No. 3—4. 1981. júl.—dec. (Országos Gyógyszerészeti Intézet — OIK); Szakirodalmi Gyorstájékoztató 1982/2. sz., 1982/3. sz. ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára, Szakirodalmi Tájékoztató Szolgálat); Szociológiai Információ. A magyar nyelvű és magyar vonatkozású szakirodalom válogatott bibliográfiája 1981/1. sz. (FSZEK); Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról. „A” sorozat. Referátumok. Mutatók 1981., „A” sorozat. Referátumok 1982/2. sz., „B” sorozat. Bibliográfia 1982/2. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból. 1982.

február (Bertzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); Tájékoztató jegyzék vezetőik számára 1982/1. sz., január, 2. sz., február (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról 1981/10., 12., 1982/1., 2. sz. (FSZEK); Új szakkönyvek az Országos Műszaki Könyvtárban 1982/1. sz., Mellékletei: Új beszerzésű folyóiratok jegyzéke 1982/1. sz., A Szovjet Kultúra és Tudomány Háza műszaki tudományos könyvtárának új könyvbeszerezései 1982/1. sz. (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); Vas megye irodalma 1980. okt. 1.—dec. 31. Kny. a Vasi Szemle 1981/4. számából (A Bertzsenyi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetei); Vas megye irodalma 1980. Mutatók (Kny. a Vasi Szemle 1981/4. számából); Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálata 1982/4., 1982/5. sz. — Beszámoló az OOK Könyv-és Médiatár 1981. évi munkájáról ([Országos Oktatás-technikai Központ, Veszprém]); Somogy meye tanácsi és szakszervezeti könyvtárainak 1981. évi ellátottsági adatai (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár); Jelentés a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának 1981-ben végzett munkájáról; A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának munkaterve az 1982. évre.

***A Mezőgazdasági Szövetkezeti Közös Vállalat
korszerű terméke a***

TÉKA

könyvtári bútorcsalád

Tartóoszlop: bútorlap; laminált tölgy

**Polc: lemezpolc; rilzánózott vagy festett felületkezeléssel,
a kívánt színben**

**I. és II. jelű változatban, a megrendelő által meghatározott
polcosztással készül**

Polcállítási lehetőség: 5 cm-enként

Magasság az I. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm, 270 cm.

a II. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm

Díjtalan tanácsadás

Gyártja és forgalmazza:

Mezőgépipari Szövetkezeti

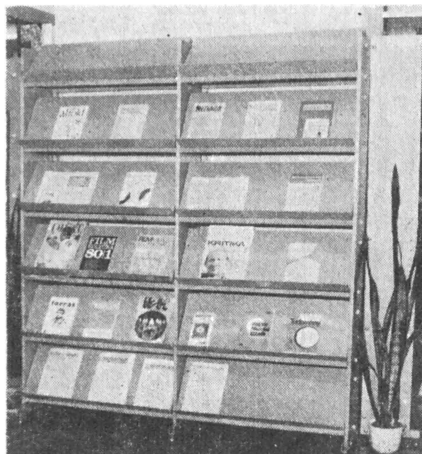
Közös Vállalat, Szany

Ügyintéző:

Németh László

Postacím: TÖVÁLL

Szany, Ady E. u. 9317

PLUGOR SÁNDOR
 könyvjegyeiből
 (cikkünket lásd a 298. oldalon)

